

UNIVERZITA PARDUBICE
FAKULTA FILOZOFICKÁ

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2021

Bc. Markéta Slavíková

Univerzita Pardubice

Fakulta Filozofická

Smíšené sňatky a manželské překážky ve farnosti Dašice v 19. století

Bc. Markéta Slavíková

Diplomová práce

2021

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2019/2020

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE (projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Bc. Markéta Slavíková**
Osobní číslo: **H18360**
Studijní program: **N7105 Historické vědy**
Studijní obor: **Kulturní dějiny: Regionální**
Téma práce: **Smíšené sňatky a manželské překážky ve farnosti Dašice v 19. století**
Zadávací katedra: **Ústav historických věd**

Zásady pro vypracování

Práce by měla být výzkumem výskytu a četnosti smíšených sňatků a dalších manželských překážek ve farnosti Dašice v 19. století. Volba tématu vychází z předpokladu, že na území farnosti Dašice se díky fungování nedalekého evangelického sboru ve Dvakačovicích vyskytoval v průběhu 19. století větší počet smíšených sňatků, jejichž výzkum bude doplněn také sledováním výskytu dalších manželských překážek. Výzkum bude doveden do roku 1918, kdy skončila 1. světová válka, jejíž důsledky zcela změnily rituální chování většinové společnosti. Práce dále představí vývoj manželské legislativy v průběhu 19. století, historický vývoj farnosti Dašice a evangelického sboru v Dvakačovicích. A v neposlední řadě práce bude tvořit podrobnou analýzu počtu smíšených manželství v průběhu jednotlivých let, každoroční součet počtu snoubenců a sňatků, jaké otázky pokládal farář snoubencům při náboženské zkoušce a také se pokusí určit sezónnost sňatků.

Rozsah pracovní zprávy:

Rozsah grafických prací:

Forma zpracování diplomové práce: **elektronická**

Seznam doporučené literatury:

Prameny: Analýza sňatků bude vycházet ze snubních protokolů a dokladů ke snubním protokolům vedených ve farnosti Dašice a uložených ve Státním okresním archivu Pardubice. Snubní protokoly jsou psány v českém, německém a místy i v latinském jazyce.

SOKA Pardubice, farní úřad Dašice, Snubní protokoly, úřední kniha č. 42-54, 1754-1874.

SOKA Pardubice, farní úřad Dašice, Doklady ke snubním protokolům, kar. č. 7-19, 1783-1875.

SOKA Pardubice, farní úřad Dašice, Snubní protokoly a doklady, kar. č. 19-24, 1876-1914.

Literatura: ČEVELOVÁ, Zuzana. *Gender, víra a manželství v „dlouhém“ 19. století: možnosti interpretace katolických normativních pramenů.* Pardubice, 2012. ISBN 978-80-7395-487-1.

KAŠNÝ, Jiří. *Manželství v západní tradici: soubor kanonických studií.* České Budějovice, 2006. ISBN 80-7040-921-5.

LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: žena v minulém století.* Praha, 1999. ISBN 80-204-0737-5.

LENDEROVÁ, Milena – RÝDL, Karel. *Radostné dětství?: dítě v Čechách devatenáctého století.* Praha, 2006. ISBN 80-7185-647-9.

MACKOVÁ, Marie. Sňatek ve světle rakouského Všeobecného zákoníku. In *Oznamuje se láskám našim?, aneb, Svatby a svatební zvyky v českých zemích v průběhu staletí.* Pardubice, 2007, s. 67-73. ISBN 978-80-86046-97-6.

NAVRÁTILOVÁ, Alexandra. *Namlouvání, láska a svatba v české lidové kultuře.* Praha, 2012. ISBN 978-80-7429-238-5.

OTTMAR, F. Inventář Farní úřad Dašice 1652-1949, SOKA Pardubice 1961/2017.

SAKAŘ, Josef. Dějiny Pardubic. Díl III., část 1 (život náboženský), Pardubice, 1926.

SHELLEOVÁ, Ilona – SCHELLE, Karel. *Civilní kodexy 1811-1950-1964.* Brno, 1993. ISBN 80-210-0597-1.

STOKLASOVÁ, Hana. *Katolické přechodové rituály v českých zemích v „dlouhém“ 19. století.* Pardubice, 2017. ISBN 978-80-7560-076-9.

STOKLASOVÁ, Hana. Evangelický sbor ve Dvakačovicích a stavba jeho kostela v 19. století, In *Východočeský sborník historický* 20, 2011, s. 93-124. ISSN 1213-1733.

TUREČEK, Josef. Manželský patent Josefa II. In Vaněček Václav (ed.). *Miscellanea historico-iuridica.* Praha, 1940, s. 278-281.

VOJANCOVÁ, Ilona. *Od svatby ke kolíbce.* Pardubice, 1995.

Vedoucí diplomové práce:

Mgr. Hana Stoklasová, Ph.D.

Ústav historických věd

Datum zadání diplomové práce:

30. března 2020

Termín odevzdání diplomové práce:

30. března 2021

doc. Mgr. Jiří Kubeš, Ph.D.
děkan

doc. Mgr. Pavel Marek, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ

Tímto prohlašuji, že jsem tuto práci vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. 7/2019 Pravidla pro odevzdávání, zveřejňování a formální úpravu závěrečných prací, ve znění pozdějších dodatků, bude práce zveřejněna prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne 11. 7. 2021

Bc. Markéta Slavíková

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala své vedoucí práce Mgr. Haně Stoklasové, Ph.D. za odborné vedení práce, cenné rady, připomínky a ochotu, se kterou se mi věnovala. Zároveň děkuji i své milé babičce a zbytku rodiny za podporu a povzbuzování v důležitých momentech v průběhu celého mého studia.

Název

Smíšené sňatky a manželské překážky ve farnosti Dašice v 19. století

Anotace

Diplomová práce se zaměřuje na výzkum četnosti smíšených sňatků a dalších manželských překážek ve farnosti Dašice v 19. století. Práce analyzuje sňatečnost s využitím metody anonymní excerpcce dat ze snubních protokolů. Získané údaje byly porovnávány s údaji zjištěnými v českých zemích a lokálních sondách. Na území farnosti žil určitý počet evangelíků. Ti patřili k helvétskému sboru ve Dvakačovicích a byli obklopeni převážně katolickým obyvatelstvem. Často nemohli najít partnera mezi souvěrci, a tak uzavírali smíšená manželství s katolíky. Práce je rozdělena do dvou částí. První se zabývá literaturou, prameny a vývojem manželského práva v 19. století. Druhá část obsahuje rozbor otázek pokládaných snoubencům, vývoj sňatečnosti, smíšené sňatky a případové studie.

Klíčová slova

19. století – smíšený sňatek – manželská překážka – evangelický sbor – farnost Dašice – sňatečnost

Title

Interdenominational marriages and diriment impediments in the Parish Dašice in the 19th Century

Annotation

This diploma thesis focuses on researching the frequency of interdenominational marriages and other diriment impediments in the Parish Dašice in the 19th century. The thesis analyses nuptiality using the method of anonymous excerpt data from the wedding protocol. The final results were compared with the results of Czech counties and local probes. A number of Evangelicals lived in the territory of the Parish who belonged to the Helvetic congregation in Dvakačovice, but they were surrounded by a mainly Catholic population. They often could not find partners among fellow Evangelicals so they married into interdenominational marriages with Catholics. The thesis is divided into two parts. The first part deals with literature, sources and development of marriage legislation in the 19th century. The second part contains analysis of questions asked to the engaged couples, research of the nuptiality, interdenominational marriages and case studies.

Keywords

19th century – Interdenominational marriage – diriment impediments – evangelical congregation – the Parish Dašice – nuptiality

Obsah

Úvod	1
1. Literatura, prameny a metody	4
2. Sňatek jako katolický přechodový rituál.....	12
2.1 Snubní protokol a manželské překážky	16
3. Vývoj manželského práva v průběhu 19. století	23
4. Historie farnosti Dašice.....	30
5. Historie evangelického sboru ve Dvakačovicích	35
6. Sňatečnost ve vztahu k hospodářskému a populačnímu vývoji dašické lokality.....	41
6.1 Počet sňatků	44
6.2 Sňatkový věk	65
6.3 Sociální původ snoubenců	71
6.4 Sezónnost uzavírání manželských svazků	76
7. Otázky směřované na snoubence a svědky ve snubních protokolech z farnosti Dašice v průběhu 19. století	78
8. Konfesijně smíšené sňatky ve farnosti Dašice v 19. století	86
8.1 1. Skupina sňatků.....	87
8.2 2. Skupina sňatků.....	93
Závěr.....	99
Resumé	104
Seznam použitých pramenů a literatury	106
Seznam tabulek a grafů	110
9. Seznam obrazových příloh.....	114

Úvod

Tématem diplomové práce je výzkum četnosti smíšených sňatků a dalších manželských překážek ve farnosti Dašice v 19. století. Sňatek patřil mezi základní katolické přechodové rituály a svoji neměnnou podobu si zachovával na území monarchie po celé období novověku až do konce 18. století, kdy do ní začal přes protesty církve zasahovat stát.¹ Výběr farnosti, jejíž prameny byly v této práci zkoumány, vycházel z předpokladu, že na jejím území žil určitý počet evangelíků patřících k helvétskému sboru ve Dvakačovicích, kteří byli obklopeni katolickým obyvatelstvem. Z tohoto důvodu pro ně nebylo vždy jednoduché najít si partnera mezi souvěrci, a proto uzavírali smíšená manželství i s katolíky, což se nelíbilo duchovním ani evangelické, ani katolické strany. Podstatné informace týkající se sňatečnosti je možné získat z pramenů uložených ve Státním okresním archivu v Pardubicích, jedná se tzv. snubní protokoly. Práce se podrobně zabývá nejen analýzou těchto pramenů, ale také analýzou dokladů ke snubním protokolům, které sloužily jako podklady k jejich sepsání a od roku 1875 byly oba tyto prameny sjednoceny a vedeny v jednom tiskopise. Snubní protokoly patří mezi základní seriální prameny stejně jako např. církevní matriky, sirotčí a poddanské seznamy či pozemkové knihy, a lze je použít pro výzkum jednoho ze segmentů demografického vývoje na Pardubicku, a to sňatečnosti. Snubní protokoly byly zatím pro výzkum sňatečnosti využívány velmi ojediněle, přitom jsou zdrojem informací, které se například v matrikách nenachází. Díky jejich podrobnému studiu lze rekonstruovat změny, které se odehrávaly v populaci a každodenním životě lidí, a dále je v nich možné nalézt i informace o konkrétních jednotlivcích, kteří v těchto pramenech figurují.²

Jak již bylo výše zmíněno, jedním z hlavních témat realizovaného výzkumu jsou manželské překážky, které bránily uzavírání sňatků. Mezi základní práva snoubenců katolického vyznání náleželo v 19. století platné uzavření manželství. Zkoušky z náboženství a sepsání podrobného snubního protokolu sloužily ke zjištění, zda mezi budoucími manžely nestojí některá z mnoha manželských překážek, které podle kanonického i světského práva bránily uzavření platného sňatku. Dle státního i církevního zákonodárství bylo potřeba, aby snoubenci splňovali alespoň minimální požadavky, které byly předpokladem úspěšného soužití v manželském svazku, jehož trvání by v budoucnu nebylo ničím ohroženo.³ V práci je

¹ Zuzana ČEVELOVÁ, *Gender, víra a manželství v "dlouhém" 19. století. Možnosti interpretace katolických normativních pramenů*, Pardubice 2012, s. 139.

² Josef GRULICH, *Populační vývoj a životní cyklus venkovského obyvatelstva na jihu Čech v 16. až 18. století*, České Budějovice 2008, s. 65.

³ Jiří KAŠNÝ, *Manželství v západní tradici. Soubor kanonických studií*, České Budějovice 2006, s. 46.

věnována pozornost především těm nejčastějším překážkám, jež jsou také ve farnosti Dašice nejvíce zastoupeny. Jedná se o překážky pokrevnosti, švagrovství, rozdílného náboženství (smíšený sňatek katolíka nejčastěji s evangelíkem) a nedospělosti.⁴

Při zpracování dat byl použit zejména kvantitativní přístup, který je založen na využití statistických metod, s jejichž pomocí je zjišťován a číselně vyjádřen výskyt jednotlivých zkoumaných jevů. Většina pramenů byla zpracována metodou anonymní excerpce dat. Sledována byla sňatečnost a ukazatele, které s ní souvisí. Získané výsledky byly komparovány s údaji zjištěnými na celozemské úrovni, ale také s lokálními sondami, jež se svým rozsahem a zpracováním dat blíží zde provedenému výzkumu.

Počátek práce je chronologicky a s ohledem na torzovitost dochovaných pramenů ukotven až rokem 1804. Pro podobu snubních protokolů byl ovšem zásadní již rok 1783, kdy byl vydán tzv. manželský patent Josefa II., který přesně určoval pravomoc církve a státu v manželských záležitostech a manželství je zde definováno jako smlouva (kontrakt), jejíž úprava spadá jen a pouze do zákonodárné moci státu. Výzkum je doveden až do roku 1918, kdy končí 1. světová válka, jejíž důsledky zcela změnily rituální chování většinové společnosti. Další důležitou změnou v průběhu sledovaného období byl přechod od zemědělské k industriální společnosti, což mělo velký vliv i na farnost Dašice.

Práce je rozdělena na dvě hlavní části. První z nich se dále dělí na pět dílčích kapitol. Kapitola první se zabývá prameny použitými v rámci analýzy problematiky konfesijně smíšených sňatků a manželských překážek ve farnosti Dašice, dále metodami a rozborem literatury na dané téma. Druhá pak rozebírá sňatek z kulturně-antropologického hlediska jako přechodový rituál a mapuje jednotlivé manželské překážky. Třetí kapitola řeší vývoj manželské legislativy v průběhu 19. století. Poslední dvě přibližují dějiny farnosti Dašice a evangelického sboru ve Dvakačovicích hlásícího se k helvétské konfesi. Ve farnosti Dašice je pozornost zaměřena i na vývoj průmyslu, který zapříčinil postupný nárůst obyvatelstva zejména ve druhé polovině století.

Stěžejním pilířem práce je druhá část, kterou tvoří tři dílčí kapitoly. První z nich se věnuje samotné sňatečnosti a využívání kvantitativního přístupu v praxi. Studium sňatečnosti je doplněno o problematiku týkající se výběru partnera ze sociálního hlediska a pozornost je zde věnována i sezónnosti sňatků. Druhá kapitola této části analyzuje otázky nacházející se ve snubních protokolech, které byly směřované na snoubence a svědky. Poslední a klíčová část

⁴ Hana STOKLASOVÁ, *Katolické přechodové rituály v českých zemích v "dlouhém" 19. století*, Pardubice 2017, s. 173–174.

práce je založena na mikrohistorické sondě, jež analyzuje jednotlivé případy konfesijně smíšených sňatků uzavřených ve farnosti Dašice.

1. Literatura, prameny a metody

Tato kapitola se zabývá prameny použitými v rámci analýzy problematiky konfesijně smíšených sňatků a manželských překážek ve farnosti Dašice, dále metodami a rozbořem literatury na dané téma.

Velmi důležitým okruhem literatury týkající se katolických přechodových rituálů v 19. století jsou práce mapující jednotlivé rituály a jejich fáze. Ve zkoumaném období (1804-1918) měnila většina rituálů svůj průběh a na počátku 20. století se dokonce některé z nich ze společnosti úplně vytratily, či byly nahrazeny jinými. Literaturu k tomuto tématu lze rozdělit na literaturu antropologickou, etnografickou a historickou. Díla, která zkoumají rituály z hlediska antropologického, se často dotýkají průběhu rituálu u přírodních národů. Jedná se o zásadní práce z oboru antropologie, jež poskytly základní teoretický rámec pro jejich výzkum. Antropologický výzkum asi nejzásadněji ovlivnil americký antropolog Clifford Geertz, který je považován za zakladatele symbolické antropologie. Z jeho obsáhlého díla byla do češtiny přeložena *Interpretace kultur*.⁵ Jednu z prací C. Geertze přiblížil českým zájemcům o toto téma Václav Soukup, jenž je zároveň autorem přehledové práce *Antropologie: teorie člověka a kultury*.⁶ Shrnutí vývoje tohoto oboru a snahu o definování kulturněantropologických pojmů přibližuje dílo Roberta F. Murphyho⁷. Historickou antropologii jako samostatný obor bádání definoval ve své studii německý historik Richard van Dülmen⁸. Z českého prostředí je přínosný sborník studií k antropologickému pojetí historických jevů z kolokvia konaného k tématu historické antropologie v roce 2003.⁹

Z literatury zabývající se teorií přechodových rituálů je stěžejní práce antropologa a etnografa Arnolda van Gennepa, kde představil jejich klasifikaci a definoval jednotlivé fáze jako preliminární, liminární a postliminární.¹⁰ Fázi liminarit dále rozpracoval britský antropolog Victor W. Turner, jehož studie *Průběh rituálu*¹¹ byla přeložena i do češtiny.

První zájem o průběh rituálu z historického hlediska vzešel od historiků školy Annales, kteří věnovali pozornost především úmrtním rituálům.¹² Mezi dnes již klasická díla se řadí knihy historika Philippe Ariése o smrti a umírání¹³ či o dětství a rodině ve

⁵ Clifford GEERTZ, *Interpretace kultur: vybrané eseje*, Praha 2000.

⁶ Václav SOUKUP, *Antropologie: teorie člověka a kultury*, Praha 2011.

⁷ Robert Francis MURPHY, *Úvod do kulturní a sociální antropologie*, Praha 2004.

⁸ Richard van DÜLMEN, *Historická antropologie: vývoj – problémy – úkoly*, Praha 2002.

⁹ Martin NODL – Daniela TINKOVÁ, *Antropologické přístupy v historickém bádání*, Praha 2007.

¹⁰ Arnold van GENNEP, *Přechodové rituály: systematické studium rituálů*, Praha 2007.

¹¹ Victor Witter TURNER, *Průběh rituálu*, Brno 2004.

¹² Z historiografie se školou Annales se ve své práci zabýval Peter Burke. Srov. Peter BURKE, *Francouzská revoluce v dějepisectví: škola Annales (1929-1989)*, Praha 2004.

¹³ Phillippe ARIÉS, *Dějiny smrti*, Díl 1–2, Praha 2000.

středověku¹⁴. Jeho práce patří do konceptu tzv. dějin mentalit, které Marc Bloch nazývá dějinami kolektivních reprezentací. Ze současných historiografů se tématem rituálu křtu, problematikou kmetrovství, civilních sňatků a úmrtnosti zabývá Vincent Gourdon. Mezi jeho spolupracovníky se řadí italský historik z Milána Guido Alfani, jenž ve svých studiích využívá metody historické demografie kombinované s analýzou pramenů právního a církevního charakteru.

Problematiku manželských překážek nalezneme zmapovanou v monografii *Katolické přechodové rituály v „dlouhém“ 19. století*¹⁵ od Hany Stoklasové či v práci *Gender, víra a manželství v „dlouhém“ 19. století: možnosti interpretace katolických normativních pramenů*¹⁶ od Zuzany Čevelové. Současný systém církevních překážek, který je velmi podobný tomu historickému přibližuje Jiří Kašný v knize *Manželství v západní tradici: soubor kanonických studií*.¹⁷ V dobové literatuře podává podrobný přehled systému církevních a státních překážek Klement Borový v knize *Úřední sloh církevní: příručná kniha praktického úřadování pro katolické duchovenstvo*.¹⁸ Z autorů, kteří se zmiňují o sňatku jako přechodovém rituálu z pohledu etnografického a etnologického, lze jmenovat Alexandru Navrátilovou a její práci z roku 2012 *Namlouvání, láska a svatba v české lidové kultuře*¹⁹ a Ilonu Vojancovou, jež je autorkou studie *Od svatby ke kolíbce*²⁰. Problematikou narození a vstupu do manželství se zabývala Milena Lenderová ve svých knihách *Radostné dětství? Dítě v Čechách devatenáctého století*²¹ a *K hříchu i k modlitbě: žena v minulém století*.²² Svatbám a svatebním zvykům se věnuje také sborník z konference konané k výstavě nazvané „*Oznamuje se láskám našim...*“, kterou pořádalo Východočeské muzeum v Pardubicích.²³

Historik a sociolog Zdeněk R. Nešpor je autorem několika obsáhlých studií a monografií k problematice zbožnosti a lidové víry v 19. století, věnoval pozornost i tématu tajných nekatolíků a sektářů předtolerančního a tolerančního období, tato témata jsou zmapována v knize *Náboženství v 19. století: nejčirkevnější století, nebo období zrodu*

¹⁴ Phillippe ARIÈS, *Centuries of childhood: a social history of family life*, New York 1965.

¹⁵ Hana STOKLASOVÁ, *Katolické přechodové rituály v českých zemích v "dlouhém" 19. století*, Pardubice 2017, s. 169-170.

¹⁶ Zuzana ČEVELOVÁ, *Gender, víra a manželství v "dlouhém" 19. století. Možnosti interpretace katolických normativních pramenů*, Pardubice 2012.

¹⁷ Jiří KAŠNÝ, *Manželství v západní tradici. Soubor kanonických studií*, České Budějovice 2006.

¹⁸ Klement BOROVIČ, *Úřední sloh církevní: příručná kniha praktického úřadování pro katolické duchovenstvo*, Praha 1887.

¹⁹ Alexandra NAVRÁTILOVÁ, *Namlouvání, láska a svatba v české lidové kultuře*, Praha 2012.

²⁰ Ilona VOJANCOVÁ, *Od svatby ke kolíbce*, Pardubice 1995.

²¹ Milena LENDEROVÁ – Karel RÝDL, *Radostné dětství? Dítě v Čechách devatenáctého století*, Praha 2006.

²² Milena LENDEROVÁ, *K hříchu i k modlitbě. Žena v minulém století*, Praha 1999.

²³ H. STOKLASOVÁ, *Katolické přechodové rituály*, s. 19.

českého ateismu?²⁴ Jeho dílo je důležité zejména pro zachycení vývoje dějin církve v období, jež sleduje tato práce.

Dějiny farnosti Dašice zmapoval farář Josef Nechvíle ve svých pracích *Dašice a přífařené obce*²⁵; *Dašice, město na Pardubicku*²⁶ a *Soubor památností chrámu Páně Moravanského, Chlumského, Světinského, Dašického, Hostovického a Komárského*²⁷. Další díla věnující se tomuto tématu jsou *Pardubicko-Holicko-Přeloučsko*, dále dvoudílná dílčí studie *Dašice-historie města I. a II.*, vydané v letech 2001-2002 v Dašicích či *Dějiny Pardubic* od Josefa Sakaře. K dějinám evangelického sboru ve Dvakačovicích lze využít studii Hany Stoklasové²⁸.

Stěžejní téma konfesijně smíšených sňatků v církvi helvétské z historicko-demografického hlediska nebylo pro zkoumané období zatím nijak podrobněji popsáno. Nástin problematiky pro zájemce a budoucí badatele je ve studii Markéty Pražákové Seligové *Konfesijně smíšené sňatky v reformovaném sboru ve Velimi a v české reformované církvi vůbec na sklonku 19. a na počátku 20. století*.²⁹ Zde je možné získat základní povědomí o tématu, poněvadž pozornost je zaměřena především na vývoj počtu členů reformované církve a analýze faktorů, které populační dynamiku reformované církve ovlivňovaly. Tématu se podrobněji věnovala také Alice Velková ve své studii o konfesijní skladbě obyvatelstva na tzv. státních statcích roku 1802, která doplnila analýzu pramene vzešlého z dotazníku o stavu poddaných z roku 1802 rozborem matrik tří farností na Poděbradsku, kde byl k roku 1802 zaznamenán největší podíl nekatolického obyvatelstva.³⁰ Z dalších prací stojí ještě za zmínku

²⁴ Zdeněk R. NEŠPOR, *Náboženství v 19. století. nej církevnější století, nebo období zrodu českého ateismu?*, Praha 2010; Dále za zmínku stojí díla *Náboženství na prahu nové doby. Česká lidová zbožnost 18. a 19. století*, Ústí nad Labem 2006 či *Víra bez církve? Východočeské toleranční sektářství v 18. a 19. století*, Ústí nad Labem 2004.

²⁵ Josef NECHVÍLE, *Dašice a přífařené obce*, Pardubice 1882.

²⁶ Josef NECHVÍLE, *Dašice, město na Pardubicku*, Pernštýn II, Pardubice 1881, s. 118-120, s. 140.

²⁷ Josef NECHVÍLE, *Soubor památností chrámu Páně Moravanského, Chlumského, Světinského, Dašického, Hostovického a Komárského*, Method VI, 1880, s. 25-31.

²⁸ Hana STOKLASOVÁ, *Evangelický sbor ve Dvakačovicích a stavba jeho kostela v 19. století*, Východočeský sborník historický Pardubice 20, 2011, s. 93-124.

²⁹ Markéta SELIGOVÁ PRAŽÁKOVÁ, *Konfesijně smíšené sňatky v reformovaném sboru ve Velimi a v české reformované církvi vůbec na sklonku 19. a na počátku 20. století*, Historická demografie 36, Praha 2012, s. 177-223.

³⁰ Alice VELKOVÁ, *Skladba obyvatelstva podle náboženství na tzv. státních statcích roku 1802*, Historická demografie 29, 2005, s. 109-137; Autorka studie zjistila, že na Poděbradsku byly v prvních dvou generacích po vydání Tolerančního patentu smíšené sňatky uzavírány v celku běžně (tvořily asi čtvrtinu všech uzavřených sňatků) s tím, že postupně přibývalo zejména sňatků, kdy si bral katolík helvetku. Taková manželství byla pro udržení početního stavu evangelické populace nevýhodná (z těchto manželství vzházeli výlučně katolíci potomci) a tak postupně klesal podíl sňatků dvou osob helvétského vyznání, rostl podíl katolických ženichů i podíl čistě katolických manželství. Je zde vysloven předpoklad, že i po roce 1825 podíl katolických sňatků stále narůstal a ubývalo ryze helvétských rodin. Tím se patrně mohl snižovat i podíl smíšených svazků. Blíže M. SELIGOVÁ PRAŽÁKOVÁ, *Konfesijně smíšené sňatky*, s. 181.

článek Šárky Nekvapil Jiráskové o nábožensky smíšené farnosti Zdechovice³¹, kde je také okrajově věnována pozornost smíšeným sňatkům.

Předkládaná práce se zabývá analýzou smíšených sňatků a manželských překážek ve farnosti Dašice. Při jejich studiu byly jako základní pramen zpracovávány snubní protokoly a doklady ke snubním protokolům. Důvodem výběru této farnosti bylo hlavně to, že se na jejím území rozkládala část vesnic, kde žil velký počet evangelíků. I v Dašicích jich pár žilo a obstarával je pastor z evangelického sboru helvétského vyznání ve Dvakačovicích. Obec Dašice a vesnice Hostovice, Komárov, Kostěnice, Lány u Dašic, Mnětice, Moravanský, Prachovice, Zminný a Žižín tvořily území farnosti Dašice, ale zároveň částečně díky určitému počtu evangelíků tvořily obvod spravovaný kazatelem helvétského sboru z Dvakačovic. Evangelická menšina zde žila obklopena katolickou komunitou. Od vydání tolerančního patentu bylo možné uzavírat sňatky s nekatolíky, a tak se ve farnosti Dašice začala objevovat smíšená manželství. K jejich vyššímu nárůstu v druhé polovině 19. století napomohlo vydání protestanského provizoria (1849) a protestanského patentu (1861), jež proces uzavírání manželství nejenom zmírnilo, ale také velmi usnadnilo. Stávalo se totiž, že protestanští souvěrci neměli tolik možností, aby si našli vhodného partnera, a tak uzavírali sňatky s katolíky. Po vydání protestanského provizoria a patentu došlo téměř k zrovnoprávnění obou konfesí, ale i tak si katolická církev nadále kladla při uzavírání smíšených manželství své podmínky, ale snoubenci se jim nechtěli příliš podřizovat. K nižšímu zájmu o uzavření katolického sňatku přispěl i stát, jelikož zavedl v roce 1868 možnost civilního sňatku.

Dochované snubní protokoly umožňují analyzovat počet smíšených manželství v průběhu jednotlivých let ve vztahu k celkovému počtu katolických sňatků uzavřených ve sledovaném období ve farnosti Dašice, dále dovolují zmapovat, jaké typy manželských překážek se zde objevují, každoroční počet snoubenců a sňatků, jaké otázky pokládal farář snoubencům při náboženské zkoušce a v neposlední řadě je možné sledovat sezónnost uzavíraných sňatků či sociální původ snoubenců. Studium sňatečnosti ve farnosti Dašice je založeno na zpracování záznamů o snoubencích uvedených ve snubních protokolech a dokladech ke snubním protokolům uložených ve Státním okresním archivu Pardubice.

Protokoly o zkouškách snoubenců obsahují záznam rozhovoru mezi farářem a oběma snoubenci a jejich svědky v rámci přípravy snoubenců na vstup do manželství. Na základě rozhovoru katolický duchovní posoudil, zda snoubenci splňují všechny předpoklady potřebné k uzavření sňatku. Protokoly vznikaly vždy před zamýšleným sňatkem a byly pro jeho

³¹ Šárka NEKVAPIL JIRÁSKOVÁ, *Vývoj obyvatelstva farnosti Zdechovice v letech 1790-1899*, Historická demografie 36, 2012, č. 1, s. 65-110.

uzavření nezbytné. Postupně se obsah rozhovoru formalizoval, standardizoval a měnil, což se odrazilo na podobě otázek kladených farářem, jež jsou taktéž podrobeny analýze. Protokol obsahoval jména a příjmení snoubenců, jejich vyznání, datum narození, bydliště, stav a údaje o rodičích. Zpočátku šlo o zkrácené záznamy psané rukou, později se vyvinuly v kompletní protokolární záznam o rozhovoru vyplňovaný do předtištěných formulářů. Farářem vedené snubní protokoly byly podkladem pro pozdější matriční evidenci, odpovídaly dobovým oficiálním nařízením, odrážela se v nich pečlivost všech dašických duchovních a až na výjimky se dochovaly dodnes. Podrobnější informace o tomto seriálním pramenu se nacházejí v samostatné kapitole předložené práce.

Z utilitárních i morálních důvodů považovala církev za nutné disponovat přehledem o vzájemných příbuzenských vztazích mezi věřícími, respektive o stupni jejich příbuzenství. Již od starověku byl znám důsledek vztahu příbuzných osob pro jejich budoucí potomky a celá společnost trvala na tom, aby morální autorita (církev) těmto svazkům zabránila. Proto kanonické právo striktně zamezovalo manželství blízkých příbuzných osob. Pokud byly osoby ve vzdálenějším stupni příbuzenství, mohly požádat o dispenz vydávaný různými představiteli církevní správy (biskup, metropolita, papež), a to s ohledem na stupeň příbuzenství či mocenské postavení snoubenců. Příbuzenství představovalo jak jednu z manželských překážek³², tak zřejmě vůbec nepoužívanější důvod k pozdějšímu rozvodu, respektive anulování (ponejvíce v prostředí aristokracie a nobility).

Jestliže došlo ke sňatku bez potřebné dispensace, mohlo dojít k pozdější anulaci a potomci byli považováni za nelegitimní. To vedlo již od středověku k evidenci sňatků. Sekundárním důvodem k sestavování vývodů bylo využití těchto církevních záznamů světskou mocí. Šlo zejména o potvrzení řádného zplození potomka mezi šlechtou a později i mezi nižšími vrstvami obyvatelstva. Za nepřijatelné byly považovány též svazky tzv. duchovně spřízněných osob, např. mezi kmotry a kmotřenkami.³³ Až od druhé poloviny 19. století se v případě farnosti Dašice vytvářely v případě snoubenců, kteří byli v nějakém stupni příbuznosti, rodokmeny a rodopisné vývody na základě výslovného požadavku státu. Byly součástí samotného snubního protokolu, pro faráře to znamenalo další zdržení a celkový nárůst byrokracie, který jej provázel po celé sledované období.

Pro podrobné studium manželských překážek byla v této práci použita jako pramen katolická periodika pro duchovní. V tomto případě jde o tři různé teologické časopisy, které vycházely v průběhu 19. století. Tato periodika byla určena především kněžím jako profesní

³² Více informací k tématu se nachází v kapitole manželské překážky.

³³ *Metodický pokyn č. 1/2019 k archivnímu zpracování fondů typu „farní úřad“*, s. 99-109.

skupině a jedná se o Časopis katolického duchovenstva (dále jen ČKD), Pastýře duchovního a Rádce duchovního.³⁴ ČKD vycházel od roku 1828 po celé 19. století s cézурou v letech 1852–1860. Tento časopis byl ve své době velmi prestižní a jeho vznik souvisel s touhou poskytnout českým farářům periodikum psané v češtině, což by jim umožnilo uveřejňovat a číst česky psané odborné teologické texty, kde český jazyk plnil funkci integračního činitele při vytváření národní identity v prostředí duchovenstva. Byl tištěn pražskou arcibiskupskou konzistoří a jeho redaktorem byl kněz Karel Alois Vavřínecký. Nejprve vycházel čtvrtletně, ale od roku 1852 se přeměnil na měsíčník, který na čas zanikl kvůli cenzuře.

K jeho obnovení došlo v roce 1860 z popudu stejného redaktora a v roce 1869 se vedení ČKD ujal Klement Borový³⁵. Příspěvky byly členěny tematicky podle hlavních teologických disciplín.³⁶ Od druhé poloviny století se v časopise začaly objevovat články týkající se pastorální teologie a církevního práva, které pomáhaly duchovním v jejich každodenní praxi.³⁷ Bylo tomu tak proto, že již od josefínských reforem přibyla kněžím řada kompetencí, které z nich učinily státní úředníky. Orientace v právu či poučení o správném přístupu k věřícím tvořily nedílnou součást kněžské praxe po celé 19. století a periodikum jim pomáhalo plnit tuto často nelehkou úlohu.

Pasáže týkající se liturgie a pastorální teologii jsou velmi důležitým pramenem pro studium tématu manželských překážek. Posloužily při podrobném rozpracování této problematiky v následujících kapitolách předložené práce. Uveřejňovány byly zejména příspěvky dotýkající se prvků manželského ritu, které byly důležité pro zachování tradičního průběhu rituálů, a autoři je dokládali citacemi pevně stanovených liturgických pravidel, která dávali do protikladu s novými státními zásahy (vydání manželského patentu v roce 1783 a Všeobecného občanského zákoníků – 1811). V tomto případě polemizovali především nad podobou uzavírání manželství, které stát chápal jako smlouvu, což odporovalo svátostnému pojetí církve.³⁸

Ke konci 19. století vznikají další dvě periodika, která na sebe navazují, a jejichž zaměření je homiletické. První z nich, měsíčník Pastýř duchovní vycházel již od roku 1881,

³⁴ Jejich podrobnou analýzu provedla ve své práci Zuzana Čevelová a Martin C. Putna. Je o nich zmínka i v monografii Hany Stoklasové *Katolické přechodové rituály v českých zemích*.

³⁵ Klement Borový (1838-1897) – vysvěcen na kněze byl v roce 1860. Obdržel doktorát z bohosloví, podnikl studijní cestu po německých univerzitách a v r. 1863 se stal docentem církevního práva na pražské bohoslovecké fakultě, roku 1871 jmenován profesorem církevního práva a fundamentální teologie. O dvanáct let později byl zvolen kanovníkem u sv. Víta. Napsal řadu spisů a edic z církevní historie, nejpopulárnější z nich byla příručka *Úřední sloh církevní* sepsaná pro potřeby katolických farářů. Blíže *Ottův slovník naučný*, 4, s. 413n.

³⁶ Šlo zejména o apologetiku, biblistiku, dogmatiku, církevní historii, církevní právo, morálku, liturgiku a homiletiku. Podrobněji H. STOKLASOVÁ, *Katolické přechodové rituály*, s. 30.

³⁷ Z. ČEVELOVÁ, *Gender, víra a manželství*, s. 62.

³⁸ H. STOKLASOVÁ, *Katolické přechodové rituály*, s. 30.

redaktory byli Jan Ježek a Mikuláš Karlach. Již o dvanáct let později zaniká a nahrazuje ho Rádce duchovní vycházející až do roku 1924, jenž se obsahem příliš nelišil. Obě periodika měla inspirovat duchovní ke snazší tvorbě vlastních kázání a k tomu, aby byli lepšími pastýři pro své ovečky. Ve všech třech časopisech jsou důležitá a zajímavá pojednání, která řeší rozmanité záležitosti přímo z praxe, zejména rady, jak se zachovat v různých situacích, jak správně vysluhovat obřady či jak se nedostat do konfliktu se zákonem, který kněžím přikazoval řadu povinností.³⁹

Dalším typem využitého pramene je dobová preskriptivní literatura. Zde jde o učebnice pastorální teologie od Jiljího Chládky a Franze Giftschütze. Pastorálka od Chládky vycházela čistě z českého prostředí a autor se neváhal hlásit dokonce ke kořenům Jednoty bratrské. Český překlad pastorálky od F. Giftschütze vytvořil Chládkův kolega Václav Stach. Vznikla za účelem sjednocení výuky na různých univerzitách v monarchii.⁴⁰ Stach překlad doplnil i vlastními poznámkami, což ulehčilo přijetí textu pastorálky mezi českými čtenáři.

Pro výuku pastorální teologie existovaly i další učebnice, jež byly přeloženy z němčiny. Ačkoli z počátku se objevovala snaha vyučovat předmět latinsky a česky, nakonec převládla němčina. Za zmínku stojí ještě dvě české publikace dotýkající se výuky pastorální teologie, jež vyšly až v poslední třetině 19. století. Jedna je od českobudějovického teologa Antonína Skočdopoleho⁴¹ a druhá je příručka Klementa Borového. Obě dvě sdělují více informací než předchozí pastorálky a pozornost věnovaná jednotlivým svátostem se zde různí, ovšem propracovaný výklad i teoretické zaměření přibližují progres pastorální teologie jako oboru, zároveň však dokládají zvýšené nároky kladené na výkon a průběh svátostí. Podoba svátostí odpovídala stavu popsanému v pastorálce Jiljího Chládky na konci 18. století a v této formě byla vysluhována až do konce první poloviny 19. století.⁴² Ve Skočdopolevě a Borového stati je vidět výrazný nárůst civilní agendy související s vykonáváním svátostí, a to jak ze strany státu, tak ze strany katolické církve.⁴³

Předkládaná práce si klade za cíl být badatelským příspěvkem k regionálním dějinám Pardubicka. Pro potřeby této práce proto byla prostudována a využita již výše zmiňovaná

³⁹ Tamtéž, s. 30-31.

⁴⁰ Hedvika KUCHAROVÁ – Zdeněk R NEŠPOR, *Pastor bonus, seu idea (semper) reformanda. Vzdělávání a výchova kléru pro působení ve farní správě v českých zemích v 18. a na počátku 19. století*, Český časopis historický 105, 2007, č. 2, s. 351-392.

⁴¹ Antonín SKOČDOPOLE, *Příručná kniha bohosloví pastýřského*, České Budějovice 1874.

⁴² V tomto tvrzení lze souhlasit s názorem jak Z. Čevelové, tak i H. Stoklasové, které formulovaly ve svých monografiích.

⁴³ H. STOKLASOVÁ, *Katolické přechodové rituály*, s. 32-34.

literatura týkající se pardubického regionu, a to zejména farnosti Dašice a lokality dvakačovického sboru.⁴⁴

Analýza smíšených sňatků a manželských překážek provedená v této práci je založena na zkoumání záznamů zachycených ve snubních protokolech a dokladech ke snubním protokolům. Při zpracování těchto dat byl použit zejména kvantitativní přístup, který je založen na využití statistických metod, s jejichž pomocí je zjišťován a číselně vyjádřen výskyt jednotlivých zkoumaných jevů. Většina pramenů byla zpracována metodou anonymní excerptce dat. Jde zejména o sňatečnost, která tvoří jeden segment historické demografie.

Při výzkumu bylo nutné vypořádat se s problémy, které vyplývaly z povahy analyzovaných pramenů. Prakticky nebylo možné zjistit, jak velké množství sňatků bylo uzavřeno členy evangelického sboru ve Dvakačovicích, neboť teritorium, na němž se nacházeli evangelíci příslušní ke dvakačovickému sboru, se překrývalo s územím několika katolických farností. Navíc ve sledovaném období vedle církevního sňatku existovala i jeho civilní forma, čehož řada snoubenců využívala, a to zejména od počátku 20. století. Pro evidenci evangelických sňatků se využívaly evangelické matriky, v nichž byla zaznamenána též konfesijně smíšená manželství uzavřená před evangelickým duchovním. Nejsou zde ovšem evidovány ty svazky, které byly uzavřeny s příslušníkem katolického vyznání, v katolickém kostele a před katolickým farářem. Proto nelze považovat evangelické matriky za pramen, v němž byly evidovány všechny sňatky členů sboru.⁴⁵ Svazky dvakačovických evangelíků, které byly uzavřeny v jiných farnostech, nejsou do výzkumu zahrnuty.

⁴⁴ Zejména práce od dašického katolického administrátora Josefa Nechvíle či Hany Stoklasové.

⁴⁵ Markéta SELIGOVÁ PRAŽÁKOVÁ, *Konfesijně smíšené sňatky v reformovaném sboru ve Velimi*, s. 183-184.

2. Sňatek jako katolický přechodový rituál

Sňatek mezi snoubenci patří mezi základní katolické přechodové rituály a svoji neměnnou podobu si zachovával na území monarchie po celé období novověku až do konce 18. století. V rámci vnímání vlastního životního cyklu katolíka v 19. století patřila svatba a manželský život k jedné z nejdůležitějších hodnot, ke kterým chtěli snoubenci tehdy směřovat. K jejich splnění se připravoval každý věřící v podstatě již od dětských let, a to různou formou v rámci pastorační výchovy pomocí např. modlitebních či výchovných knih. Katolická církev měla přehled o všech uzavřených sňatcích, neboť snoubenci měli povinnost o zamýšleném uzavření manželství informovat místně příslušnou faru a podstoupit všechny předepsané požadavky k uzavření platného svazku ještě před jeho samotným vznikem. Katolický farář neboli pastýř měl v rámci svého úřadu o své ovečky (věřící) řádně pečovat a dbát o spásu jejich duše. Mezi důležité činnosti patřily tehdy také snoubenecké zkoušky pro budoucí manžele.⁴⁶

Každému sňatku předcházela alespoň jedna zpověď, snoubenecké zkoušky, ohlášky a **zásnuby**, které bylo možné ve své podstatě považovat za rodinnou slavnost, kde hlavní aktéři, tedy snoubenci, domlouvali detaily uzavření budoucího manželství. Těmi nejdůležitějšími byly zejména finanční poměry nastávajících manželů, jež tvořily součást svatební smlouvy. Slavnostní zásnuby měly také přinést možnost oběma rodinám se blíže seznámit a z pohledu rituálního spočívaly v tom, že nevěstina ruka byla vložena do ženichovy ruky. Poté si snoubenci slovy vyjádřili příslib budoucího manželství, či si mohli předat zásnubní dar v podobě prstenu.⁴⁷ Působení duchovního na snoubence v průběhu zásnub se projevovalo především katechezemi, vlastním křesťanským cvičením či kázáními. V jejich průběhu měl farář povinnost snoubence seznámit s tím, jaký je rozdíl mezi zásnubami a skutečným manželstvím, protože se velmi často stávalo, že snoubenci uléhali na společné lóže již v období zásnub, tedy před uzavřením samotného sňatku. Mezi svatbou a zásnubami v mnoha případech mohl uběhnout nevelký časový úsek, jehož trvání bylo zhruba mezi třemi týdny až šesti měsíci. Když se mezi rodinami domluvily detaily svatby, dalším krokem pro snoubence byla návštěva fary, kde museli splnit náležitosti, které požadovala katolická církev. Zejména v 19. století začal stát zasahovat do manželských záležitostí a to razantněji, než by si to přála sama církev. Samotné zásnuby byly z pohledu katolické církve důležitým krokem vedoucím

⁴⁶ Z. ČEVELOVÁ, *Gender, víra a manželství*, s. 139.

⁴⁷ H. STOKLASOVÁ, *Katolické přechodové rituály*, s. 166-179.

k uzavření platného svazku, a z tohoto důvodu se nejednalo o soukromou záležitost, ale věc veřejnou, kdy za přítomnosti opatrovníků (rodičů) nebo svědků musel být složen slib.⁴⁸

Celý proces včetně zásnub se nazýval příprava na manželství a velmi často se mohl dosti protáhnout, např. kvůli nízkému náboženskému vzdělání snoubenců, jejich vzájemným neshodám či nepřipravenosti na společné soužití. Dalším faktorem, který mohl celý proces zdržet, bylo i jednání s vrchnostenským úřadem, protože dlouhou dobu zabralo i vyřízení potřebných potvrzení.⁴⁹

Ustanovení snoubeneckých zkoušek tvořilo základ církevních manželských zákonů, které byly doplněny i civilními nařízeními, zejména dvorským dekretem z 23. prosince 1797, a zároveň nařízením konzistoře z 9. ledna 1845, č. 7614 o konání snoubeneckých zkoušek před ohláškami. Celý proces měl mít podle dobových příruček následující pořadí: nejprve měl katolický farář začít zkoušením a kladením dotazů snoubencům (tedy snoubenecké zkoušky); další fází měly být ideálně ohlášky a na závěr jako završení celého procesu zpověď (doporučená byla generální zpověď). Celý proces se od prvotního oznámení zamýšleného svazku skládal ze setkání faráře, snoubenců, svědků a příbuzných; poté následoval rozhovor o svátosti manželství, dále duchovní přešel k samotnému zjišťování manželských překážek. Další fází byla vlastní snoubenecká zkouška z náboženství, která probíhala při několika společných schůzkách na faře s duchovním.⁵⁰

Při sepisování snubního protokolu se duchovní tázal snoubenců na jejich věk, vyznání, rodinný stav, zaměstnání, kladl požadavek na předložení křestního listu a také na případné povolení ke vstupu do manželství. Dále zjišťoval, zda nejsou snoubenci příbuzní, zda vstupují do manželství dobrovolně, zda neslibili manželství někomu jinému, či zda nesložili slib vstoupit do stavu duchovního. Během zkoušky nebyli snoubenci ušetřeni ani intimních otázek, skrze něž duchovní mohl včas zjistit, zda není budoucí nevěsta v požehnaném stavu. Intimním otázkám byly vystaveny i vdovy a vdovci. Pokud v průběhu dotazování duchovní zjistil, že vzniku manželství brání manželská překážka, měl povinnost sepsat zodpovědně žádost o dispenz, ve které dostatečnými důvody vysvětlil nutnost jeho vystavení. Snoubenci v některých případech chtěli do sepisování žádosti vstupovat, ovlivňovat její obsah, či záměrně uvádět nepravdivé údaje, jen proto, aby dispenz získali.⁵¹

V některých případech se mohlo stát, že dokonce oba snoubenci u zkoušek z náboženství neobstáli, a tehdy měl katolický duchovní právo svatbu odložit, dokud se

⁴⁸ Z. ČEVELOVÁ *Gender, víra a manželství*, s. 131.

⁴⁹ A. SKOČDOPOLE, *Příručná kniha bohosloví pastýřského*, České Budějovice 1874, s. 382.

⁵⁰ Z. ČEVELOVÁ, *Gender, víra a manželství*, s. 129-131.

⁵¹ Tamtéž, s. 132-138.

snoubenci nedoučili, co neznali nebo již zapomněli. Ale v praxi bylo velmi nepravděpodobné, že by se k takovému kroku uchýloval často, protože tlak kladený na něj ze strany příbuzných snoubenců, kteří už chystali svatbu, mu to nedovoloval. Bylo na faráři, aby neposlušné svěřence ze své farnosti sám soukromě doučil, i přesto že na to neměl většinou dostatek času kvůli ostatním církevním povinnostem.⁵² Zatímco v první polovině 19. století se nedostatečná znalost náboženských vědomostí přísně sledovala, v druhé polovině 19. století se situace rychle měnila, protože z hlediska rakouských zákonů přestala být neznalost náboženských předpisů překážkou manželství, a duchovní tak mohl dle svého uvážení tyto znalosti prominout.⁵³ I přes všechny problémy zůstávala zkouška z náboženství v průběhu 19. století stále důležitá. Pokud se snoubenci přestěhovali, přebývali na jiném místě než v místě svatby, či bydleli ve vedlejší vesnici, museli se u faráře v místě konání svatby prokázat vysvědčením o vykonání zkoušky jinde.⁵⁴ Zpravidla se však sňatek odbýval ve farnosti nevěsty, proto byl oddávajícím většinou farář nevěsty, který potřeboval potvrzení od ženicha.

Samotná zkouška nebyla pouze formalitou, neboť duchovní si také mohl v klidu a o samotě promluvit s budoucími manžely o jejich motivech ke sňatku. V praxi, hlavně ve venkovském prostředí, se totiž objevovaly případy, kdy se domlouvaly sňatky pomocí dohazovačů, a kde bylo nejdůležitější sociální postavení snoubenců nebo věno nevěsty a snoubenci se často mezi sebou ani neznali osobně. Postava dohazovače obě strany ujistila o výhodnosti navrhovaného sňatku, a už jen stačilo, aby se přidal tlak příbuzných, a ihned poté se začala sepisovat svatební smlouva. Na faru často přicházeli příbuzní s pevnou představou o tom, že dohodnutý sňatek proběhne ideálně do několika málo týdnů a na názor snoubenců nikdo z nich nehleděl. Duchovní byl tedy jediný, kdo mohl celý tento proces o několik týdnů zpomalit a dát tak prostor snoubencům ke zvážení chystaného sňatku. Podezření mohl farář získat např. již z toho, že byl mezi snoubenci výrazný věkový rozdíl a v takových situacích byl kněz poslední nadějí před uzavřením nešťastného manželství. Samotná církev kladla v manželství důraz na vyšší hodnoty, a proto se snažila předcházet nejen domluveným sňatkům, ale i povrchnímu zájmu snoubenců pouze o sexuální stránku svazku, či zájmu o vzhled jednoho ze snoubenců. Brzy po uzavření svazku se totiž stávalo, že počáteční vášeň rychle vyprchala, ale snoubenci si byli vědomi toho, že toto pouto bylo na celý život a

⁵² Tamtéž, s. 136.

⁵³ K. BOROVIČKA, *Úřední sloh církevní*, s. 572-573.

⁵⁴ Z. ČEVELOVÁ, *Gender, víra a manželství*, s. 136.

rozloučení manželství by bylo velmi složité. Většinou i okolí tlačilo manžele k udržení manželství, i když nebylo zrovna šťastné.⁵⁵

Jak bylo již výše zmíněno, pro šťastné soužití budoucích novomanželů i jejich rodin bylo důležité dosažení obecného souladu v záležitostech majetku a vlastnictví. K tomu dobře posloužila z pohledu civilního práva **svatební smlouva**, na jejíž domluvě se snoubenci (zvláště nevěsta) osobně nepodíleli. Záleželo na domluvě rodičů snoubenců, aby posoudili vzájemné vklady do budoucího společného majetku a určili jejich zajištění v případě krizových událostí, kterými mohlo být např. ovdovění či zběhnutí muže. Pro rodinu byla důležitá i pověst snoubenců a jejich rodin a důvěryhodnost ohledně plnění sjednaných závazků. Forma uzavření svatební smlouvy byla nejprve ústní, později písemná. Smlouva obsahovala nejen část týkající se věna nevěsty (někdy i tzv. pomoc od ženicha), ale i výbavy, výměnku, stanovení výše odbytného pro další sourozence či obvěnění (majetkový vklad ženicha a jeho výše byla často určována násobkem věna).⁵⁶

Do záležitostí týkajících se svatebních smluv často zasahovala také vrchnost, která schvalovala zejména způsob, jakým se upravovalo nakládání s hospodářstvím. Svatební smlouvu sepisoval obvykle rychtář, podepisována byla tzv. dožádanými svědky, tedy některými sousedy a stvrzována byla na vrchnostenském úřadě. Významnou součástí smlouvy bylo věno, které představovalo majetek přinesený nevěstou do manželství, to přecházelo do vlastnictví muže na rozdíl od výbavy pro ženu, která zůstávala v jejím držení. Výše samotného věna byla důležitým aspektem pro výběr nastávající nevěsty, ale pokud měla rodina ženicha dostatek potomků, přijala ženichova rodina i nevěstu s menším věnem, která tento nedostatek mohla kompenzovat potřebnými vlastnostmi (fyzickou zdatností, pracovitostí, poslušností). Termín vyplácení věna byl uveden na svatební smlouvě a obvyklá lhůta byla od jednoho týdne do jednoho roku po uzavření manželství.⁵⁷

V rámci uzavření nového sňatku dostávala každá nevěsta, dokonce i ta méně majetná, výbavu, která zahrnovala nejn nutnější vybavení do domácnosti (nádobí: máselnice, díže, necky; peřiny, zásoby plátna; oblečení chodící a oblékací; náradí: kolovrat, přeslici, trdlici, dále nábytek: truhlu, misník či almaru). Pro nevěstu byla část výbavy hodnotná z hlediska emočního, protože mohla symbolizovat pouto k jejímu rodnému domu. Méně majetné nevěsty si musely na výbavu našetřit a u majetnějších rodin výbavu obstarávala povinně matka

⁵⁵ Tamtéž, s. 137-138.

⁵⁶ A. NAVRÁTILOVÁ, *Namlouvání, láska a svatba*, s. 220.

⁵⁷ Tamtéž, s. 221-224.

nevěsty. Matky hleděly na to, aby vše bylo ideálně doma vyrobené, a již od narození dcery jí schovávali dostatek peří a plátna.⁵⁸

2.1 Snubní protokol a manželské překážky

Na faře při zkoušce z náboženství měl katolický duchovní povinnost zaznamenávat její průběh. Tento záznam se nazýval **snubní protokol**. Povinnost zaznamenávání základních údajů o snoubencích do snubních protokolů byla oficiálně zavedena císařem Josefem II. již v roce 1784, ale snaha zjistit základní informace o snoubencích se objevovala už v minulosti.⁵⁹ Autor jedné z učebnic pastorální teologie Franz Giftschütz připomíná povinnost vést knihu snoubenců, zmínku o této knize bylo možné nalézt i v tzv. manželském patentu Josefa II. z roku 1783, který ukazuje, jaké náležitosti měl zápis v knize vykazovat. Měla zde být zapsána jména snoubenců, jejich věk, bydliště, rodinný stav, údaje o svědcích a datum zasnoubení.⁶⁰

Předložená diplomová práce se bude zabývat analýzou snubních protokolů a dokladů ke snubním protokolům vedených ve farnosti Dašice a uložených ve Státním okresním archivu Pardubice. Snubní protokoly patří mezi základní seriální prameny stejně jako např. církevní matriky, sirotčí a poddanské seznamy či pozemkové knihy, a lze je použít pro výzkum jednoho ze segmentů demografického vývoje na Pardubicku, a to sňatečnosti. Díky jejich podrobnému studiu lze rekonstruovat změny v populaci a jejím každodenním životě, a dále je v nich možné nalézt i informace o jednotlivcích, kteří ve výše zmíněných pramenech figurují.⁶¹ Snubní protokoly vedené ve farnosti Dašice jsou na počátku sledovaného období zaznamenávány rukopisně a jednotlivé zápisy jsou od sebe odděleny, aby byly přehledné, a jsou vedené v jednotlivých samostatně svázaných knihách. Již v druhé polovině 19. století se začalo od knižní evidence ustupovat a byla postupem času nahrazena tištěnými formuláři, do kterých se daly rukopisně vpisovat informace sdělené duchovnímu při zkoušce. Bylo na nich natištěno dvacet otázek směřovaných na budoucí manžele (pět dalších na svědky). Přesnou podobu formulářů otiskl ve svém pojednání Klement Borový.⁶²

Ke knižní evidenci byly dále současně přikládány i doklady ke snubním protokolům, ale již od roku 1875 byly tyto doklady a snubní protokoly sjednoceny a vedeny v jednom tiskopise. Snubní protokoly vedené ve farnosti Dašice budou v diplomové práci statisticky zpracovány, aby byl určen počet smíšených sňatků v průběhu celého sledovaného období a

⁵⁸ Tamtéž, s. 224-226.

⁵⁹ H. STOKLASOVÁ, *Katolické přechodové rituály*, s. 173.

⁶⁰ F. GIFTSCHÜTZ, *Počátkové k veřejnému v císař. král. zemích*, s. 138.

⁶¹ J. GRULICH, *Populační vývoj a životní cyklus venkovského obyvatelstva*, s. 65.

⁶² H. STOKLASOVÁ, *Katolické přechodové rituály*, s. 173.

zmapovány další údaje, např. jaké typy manželských překážek se v nich nachází, každoroční součet počtu snoubenců a sňatků, jaké otázky pokládal farář snoubencům při náboženské zkoušce a v neposlední řadě se práce pokusí určit sezónnost sňatků. Zvolený typ analýzy vychází z předpokladu, že na území farnosti Dašice se díky fungování nedalekého evangelického sboru ve Dvakačovicích vyskytoval v průběhu 19. století větší počet smíšených sňatků.

Jak bylo zmíněno, jedním z hlavních témat výzkumu budou manželské překážky, které bránily uzavírání sňatků. Mezi základní práva snoubenců **katolického** vyznání náleželo v 19. století platné uzavření manželství. Zkoušky z náboženství a sepsání podrobného snubního protokolu sloužily ke zjištění, zda mezi budoucími manžely nestojí některá z mnoha manželských překážek, které podle kanonického i světského práva bránily uzavření platného sňatku. Odstranění překážek, které bránily uzavření manželství, bylo nutné proto, aby snoubenci splňovali minimální požadavky, které byly předpokladem úspěšného soužití v manželském svazku, jehož trvání by v budoucnu nebylo ohroženo.⁶³ Nejdůležitější povinností faráře bylo zjistit již při prvním setkání se snoubenci u zkoušky, zda případnému svazku nebrání některá z manželských překážek.

Farář mohl poté závažnost jednotlivých překážek sám prošetřit, a pokud to bylo možné, měl zajistit potřebné dispenze, tedy povolení odstranit či prominout překážku, která bránila sňatku.⁶⁴ Samotný systém manželských překážek má v katolické církvi dlouhou tradici a během staletí se stal velmi komplikovaným a složitým. Základním principem manželství dle křesťanství byla již od vrcholného středověku tzv. monogamie (tedy manželství jednoho muže pouze s jednou ženou), dále svátostnost a nerozlučitelnost svazku a později po tridentském koncilu se prosadila forma uzavírání manželství před knězem a dvěma svědky.⁶⁵ Manželské překážky bylo nutné zjistit ještě před vznikem manželství, protože pokud by k jejich zjištění došlo již v době trvání manželského svazku, mohlo dojít ke zpochybnění platnosti manželství. Samotné zjištění existence překážek mohlo být pro faráře opravdu zapeklitým problémem a jejich odstraňování neboli dispenzace se v rámci každodenní pastorační praxe stávalo pro faráře rutinou. Velmi závažným problémem bylo také to, že se o dané překážce mohl dozvědět i někdo jiný.⁶⁶ Pro potřeby této diplomové práce bude nutné se blíže seznámit s různými typy manželských překážek. Jednotlivé překážky manželství (*impedimenta dirimentia*) byly definovány takto:

⁶³ J. KAŠNÝ, *Manželství v západní tradici*, s. 46.

⁶⁴ Z. ČEVELOVÁ, *Gender, víra a manželství*, s. 139.

⁶⁵ J. KLABOUCH, *Manželství a rodina v minulosti*, s. 80

⁶⁶ Z. ČEVELOVÁ *Gender, víra a manželství*, s. 139-140.

1. omyl (*error circa personam antecedens*)
2. výminka (*condicio*)
3. nespravedlivé nucení
4. pohlavní neschopnost (manželská nemohoucnost, *impotentia*)
5. nedostatek duševní způsobilosti
6. nedospělost (minimální věk⁶⁷)
7. pokrevní příbuzenství (do čtvrtého stupně boční linie)
8. duchovní příbuzenství (příbuzenství pocházející ze křtu, biřmování)
9. švagrovství (do čtvrtého stupně boční linie)
10. veřejná mravopochestnost
11. trvající manželský svazek
12. vyšší svěcení a slavné sliby
13. rozdílnost náboženství (sňatek s nepokřtěným)
14. únos
15. zločin (cizoložství a vražda manžela)⁶⁸

Farář se během své pastorační praxe setkával se čtyřmi nejčastějšími překážkami, kterými se práce bude dále zabývat. Jednalo se o překážky pokrevenství, švagrovství, rozdílného náboženství (smíšený sňatek katolíka nejčastěji s evangelíkem) a nedospělosti.⁶⁹

Překážka pokrevenství (*impedimentum consanguinitatis*) byla překážkou, která bránila v uzavření manželství osobám, které byly ve velmi blízkém příbuzenském vztahu. Tato manželství byla nevhodná kvůli narušení stability rodiny tím, že vztahy v takových manželstvích nejsou schopny akceptovat důsledné rozlišení jednotlivých rolí a postavení členů v rodině. Odpor k těmto manželstvím mezi pokrevními příbuznými souvisí s tabuizováním incestu.⁷⁰ V 19. století byla míra závadnosti této překážky z hlediska státu a církve zcela rozdílná. Církev i stát zapovídaly sňatky v přímé linii (*in linea recta*), tedy mezi předky a potomky. V linii boční (*in linea collateralis*), tedy mezi např. sourozenci, bratřenci, sestřenicemi, atd. zapovídala církev svazky až do čtvrtého stupně, stát pouze do stupně druhého. Takový výpočet pokrevenství v dalších liniích nebyl vůbec jednoduchý a samotné vztahy v rodině se počítaly na linie a stupně.⁷¹

⁶⁷ Die ABGB (zkratka Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die gesamten Deutschen Erbländer der Österreichischen Monarchie) (1812) 24 let – jinak nutnost souhlasného prohlášení zákonných zástupců.

⁶⁸ K. BOROŮVÝ, *Úřední sloh církevní*, s. 583-588.

⁶⁹ H. STOKLASOVÁ, *Katolické přechodové rituály*, s. 173-174.

⁷⁰ J. KAŠNÝ, *Manželství v západní tradici*, s. 54.

⁷¹ H. STOKLASOVÁ, *Katolické přechodové rituály*, s. 175.

Nákres schématu příbuzenství byl součástí žádosti o dispenz. V přímé linii a v prvním stupni boční linie nebyval dispenz udělen katolickou církví ani státem v žádném případě. V závažných případech, jako bylo těhotenství nevěsty, mohl být dispenz udělen i v případě příbuzenského vztahu druhého stupně boční linie. Katolická církev pokládala pokrevní příbuznost za závažnou a snažila se před ní dostatečně a včas varovat. Dle ní bývaly děti ze svazku, v němž jsou snoubenci pokrevně příbuzní, tělesně a duševně postiženy, či se častěji mohlo stát, že onemocněly. V průběhu 19. století snoubenci o systému manželských překážek mnoho nevěděli a často se divili, pokud došlo při sepisování snubního protokolu k odhalení překážky. Snoubenci příbuzní ve třetí a čtvrté boční linii nechápali nutnost dispense, protože stát od nich nic takového nevyžadoval.⁷²

Překážka švagrovství (*impedimentum affinitatis*) vznikala na základě příbuzenství vzešlého z platného manželství. Šlo zde o vztah budoucího manžela k pokrevným příbuzným budoucí manželky a naopak. Z hlediska stupňů a linií se počítala podobně jako pokrevní příbuzenství. Tato překážka nevznikala mezi pokrevními příbuznými manželky a manželvými příbuznými navzájem.⁷³ Církev zapovídala manželství snoubenců, kteří byli příbuzní ve švagrovském příbuzenství v přímé linii ve kterémkoliv stupni. V praxi to vypadalo tak, že pokud nešťastnou náhodou zemřel ženě manžel, tak si nesměla vzít otce nebo dědečka svého zemřelého manžela a naopak. Samotná překážka souvisela s trvalostí a stabilitou rodinných vztahů, protože když se dva snoubenci stali manžely, začínala si snoubenka vytvářet rodinné vazby s příbuznými snoubence a snoubenec zase s jejími a z toho vyplývalo, že se obojí rodiče stávali společnými pro oba snoubence.⁷⁴ Pokud si jeden z manželů chtěl vzít sourozence zemřelého manžela, bylo to také trnem v oku církvi a muselo se žádat o dispenz, přestože v ostatních liniích nebyl s touto překážkou z hlediska politického ani náboženského žádný velký problém.⁷⁵

Překážka smíšeného náboženství (*impedimentum religionis mixtae*) vznikala na základě toho, že do platného manželství vstupovali snoubenci, kteří se hlásili k rozdílnému náboženství. V tomto případě označuje kanonické právo termínem smíšené manželství takové manželství, které uzavírá katolická strana se stranou sice pokřtěnou, ale nekatolickou.⁷⁶ Pro potřeby podrobného výzkumu se práce dále zaměří zejména na „nežádoucí“ smíšené sňatky mezi katolíkem a evangelíkem. Z hlediska práce s prameny regionální povahy se bude jednat

⁷² Tamtéž, s. 176.

⁷³ Tamtéž, s. 176.

⁷⁴ J. KAŠNÝ, *Manželství v západní tradici*, s. 57.

⁷⁵ H. STOKLASOVÁ, *Katolické přechodové rituály*, s. 176-177.

⁷⁶ J. KAŠNÝ, *Manželství v západní tradici*, s. 66.

o svazky mezi katolíky z farnosti Dašice a evangelíky z nedalekého helvétského sboru ve Dvakačovicích. Tato smíšená manželství bylo možné uzavírat po vyhlášení tolerančního patentu, tedy od 13. října 1781⁷⁷ a v praxi se to tak opravdu dělo. Katolická strana se snažila všemožně těmto nežádoucím a nechtěným sňatkům zabránit, a to několika možnými způsoby. V dobovém tisku první poloviny 19. století se objevují návody, jak tyto sňatky rozmlouvat, nejčastěji prostřednictvím promluvy kněze s nevěstou, aby si důkladně rozmyslela svůj záměr.⁷⁸

Nejlepším možným způsobem, jak smíšeným sňatkům bránit či spíše jim předcházet byla kázání katolického kněze, který v nich měl upozorňovat na nebezpečí takovýchto sňatků kvůli ohrožení víry jednoho z budoucích manželů, či náboženské výchovy společných dětí. V druhé polovině 19. století postupně došlo nejprve k částečnému zrovnoprávnění všech nekatolických konfesí díky vydání Protestantského provizoria z 30. ledna 1849 a později k úplnému zrovnoprávnění vydáním Protestantského patentu z 8. dubna 1861, čímž došlo k navýšení počtu smíšených sňatků. V následujících letech se začínala snižovat ochota snoubenců podvolit se požadavkům kladeným na sňatek katolickou církví. Postupně jim totiž stát a civilní právo začínaly nabízet schůdnější alternativy. Mezi požadavky katolické církve patřilo např. uzavření *cautiones opportuna* neboli **záruk**, ve kterých manželé slibovali, že výchova všech dětí vzešlých z platně uzavřeného svazku bude probíhat v duchu katolického vyznání; snoubenec nekatolík musel slíbit, že nebude druhému snoubenci zabraňovat v praktikování katolického vyznání; katolík se sám musel zavázat, že ze všech svých sil se bude snažit přimět snoubence ke katolictví (závazek se nazýval revers). Poté co snoubenci předali záruky a reversy, získali dispenz a bylo jim umožněno uzavřít svazek před katolickým duchovním⁷⁹

Díky státní legislativě byla snoubencům od roku 1868 nabízena schůdnější varianta, a to sice uzavření smlouvy, ve které bylo stanoveno, že děti vzešlé ze smíšeného sňatku budou vychovány v jedné víře, a to buď katolické, nebo evangelické. Dále jim bylo umožněno, že pokud nedošlo před uzavřením svazku k sepsání smlouvy o jednotném vyznání a výchově dětí, mělo se za to, že chlapci budou vychováni ve víře otce a dcery ve víře matky. Došlo-li k tomuto řešení, snoubenci žádný dispenz neobdrželi a katolický duchovní si sám musel vyžádat od konzistoře povolení, že svazek smí být uzavřen. Samotný svazek se nesměl konat

⁷⁷ Eva MELMUKOVÁ, *Patent zvaný toleranční*. Neratovice 2013, s. 41.

⁷⁸ H. STOKLASOVÁ, *Katolické přechodové rituály*, s. 178.

⁷⁹ Tamtéž, s. 178-179.

v katolickém kostele, ale na faře za přítomnosti dvou svědků a farář nesměl být oblečen do liturgického oděvu.⁸⁰

Již ke konci 19. století začínalo být církvi jasné, že pokud jde o záležitosti smíšených sňatků, začíná zaostávat a ztrácet nad nimi kontrolu, protože samotní snoubenci si nepřipouštěli, že by rozdílná konfese mohla být ze strany katolické církve problémem. Pro církev bylo důležité vydání dekretu *Ne temere* v roce 1907, který upravoval tridentskou formu uzavírání manželství a stanovoval, že pokud chtějí snoubenci uzavřít svazek před katolickým knězem v kostele,⁸¹ musí neprodleně doložit všechny potřebné doklady. Situace týkající se nutnosti mít všechny náležité doklady vrcholila již před vypuknutím první světové války, kdy nakonec někteří duchovní snoubence oddávali i bez potřebných dokladů, protože reálně hrozilo, že by se nechali oddat u jiné církevní denominace,⁸² či by dokonce mohli uzavřít sňatek civilní.⁸³

Překážka věku (*impedimentum aetatis*) vzniká, pokud jeden ze snoubenců nedosáhl minimálního požadovaného věku nutného pro uzavření platného svazku. Ve sledovaném období (1804-1918) bylo dle kanonického práva nutné, aby ženich dosáhl alespoň čtrnácti a nevěsta alespoň dvanácti let. Trochu jinak tomu bylo z pohledu civilního práva, které si kladlo požadavek, aby oba snoubenci dosáhli minimální věkové hranice čtrnácti let a navíc oba potřebovali souhlas rodiče či poručníka, jelikož byli do věku čtyřiaadvaceti let chápáni jako nezletilí.⁸⁴ Nutnost dosáhnout požadovaného věku, byla stanovena Všeobecným občanským zákoníkem (známým jako ABGB), který vešel v platnost v lednu roku 1812 a definoval i další náležitosti týkající se uzavírání sňatků.⁸⁵

Stanovení minimální věkové hranice nutné pro uzavření platného manželství bylo odvozeno z lidské zkušenosti, protože aby jedinec mohl splnit základní podmínky potřebné pro soužití v trvalém manželském svazku, musel dosáhnout minimální fyzické, rozumové a citové zralosti.⁸⁶ Nezletilí snoubenci museli o záměru uzavřít platné manželství informovat své rodiče či poručníky, a to nejenom kvůli jejich souhlasu se sňatkem, ale také kvůli tomu, že katolická církev pro uzavření manželství vyžadovala vyslovení svobodné vůle snoubenců

⁸⁰ K. BOROŤ, *Úřední sloh církevní*, s. 589-594.

⁸¹ Smíšený svazek musel být uzavřen v přítomnosti faráře a dvou svědků ve farním kostele, což bylo ustanoveno již v raném novověku při konání tridentského koncilu v roce 1563 a toto ustanovení vzešlo ze slavného "Decretum de reformatione matrimonii", neboli dekretu *Tametsi*. Nedošlo-li ke splnění tohoto požadavku, mělo se za to, že manželství bylo uzavřené neplatně. Vyžadování těchto formalit bylo nutné k zamezení nejistot a zmatků způsobených uzavíráním tajných manželství. Blíže J. KAŠNÝ, *Manželství v západní tradici*, s. 70.

⁸² V tomto období to byly v českých zemích především evangelická a starokatolická církev.

⁸³ H. STOKLASOVÁ, *Katolické přechodové rituály*, s. 179-180.

⁸⁴ K. BOROŤ, *Úřední sloh církevní*, s. 584-585.

⁸⁵ J. KLABOUCH, *Manželství a rodina v minulosti*, s. 123-124.

⁸⁶ J. KAŠNÝ, *Manželství v západní tradici*, s. 44.

před knězem, aby nedošlo k jejich zastrašování, nucení či zabraňování sňatku ze strany rodiny. Samotný farář, pokud začal pochybovat o motivaci snoubenců k sňatku, měl s nimi před uzavřením manželství promluvit, aby předešel hádkám či dokonce v krajních případech zrušení zamýšleného sňatku.⁸⁷

⁸⁷ Z. ČEVELOVÁ, *Gender, víra a manželství*, s. 142.

3. Vývoj manželského práva v průběhu 19. století

Úplně první zásahy státu do oblasti manželské legislativy probíhaly v Evropě přibližně od počátku 16. století, zejména v protestantských zemích. Původně bylo uzavírání manželství čistě církevní záležitost a zavedení možnosti uzavřít civilní svazek se považovalo za velký zásah do její sféry působnosti. Toto vměšování se státu do manželských otázek přišlo nejprve v Holandsku v polovině 16. století, dále uzákonil civilní sňatek v roce 1653 Oliver Cromwell v Anglii, aby potlačil vliv církve na společnost. Jeho rozhodnutí bylo o sedm let později zrušeno. Ve Francii si museli obyvatelé počkat až do roku 1787 a jako obligatorní se civilní sňatek dostal do právního pořádku již roku 1792.⁸⁸

V českých zemích potažmo v celé monarchii přicházely první náznaky zásahu státu do manželských záležitostí méně nápadně. Stalo se tak již za vlády císařovny Marie Terezie (1740-1780), která upravila uzavírání sňatků u nezletilých osob (1753) a vojenských důstojníků (1756). Tyto nepatrné úpravy byly opravdu neznatelné v porovnání se zásahy jejího syna císaře Josefa II., který započal reformu manželství vydáním Tolerančního patentu (1781), jímž povolil uzavírání svazků mezi katolíky a věřícími helvétského a augsburského vyznání a nesjednocenými Řeky.⁸⁹

Mnohem větší zásah byl proveden vydáním tzv. manželského patentu (1783). Základním cílem patentu bylo jasně vymezit pravomoci církve a státu v manželských záležitostech, manželství je zde definováno jako smlouva (kontrakt), jejíž právní úprava je vložena výlučně do zákonodárné moci státu. Ve většině svých ustanovení si však patent bere za vzor tridentskou formu uzavírání manželství a ta je aplikována i v případě, že manželství uzavírali příslušníci jiných konfesí.⁹⁰

Josef II. se touto legislativou představuje jako osvícený panovník, jelikož zde sofistikovaně respektuje potřeby svých poddaných při velmi důležitém životním rituálu, při němž společnost po dlouhou dobu vnímala donucovací moc církve. Patent byl z hlediska práva dosti progresivní, neboť, některé jeho formulace přežily i josefinskou éru a jeho stopy najdeme i v současných zákonech. V patentu byl kladen důraz na zavedení odlišných úprav pro osoby různých vyznání, což naznačovalo snahu respektovat pohled jednotlivých církví na uzavírání manželství.⁹¹ Manželský patent s menšími výjimkami (svolení k sňatku nezletilých osob a neplatnost manželství uzavřeného přes překážku) přejímá systém kanonických

⁸⁸ J. KAŠNÝ *Manželství v západní tradici*, s. 25.

⁸⁹ Tamtéž, s. 25.

⁹⁰ H. STOKLASOVÁ, *Katolické přechodové rituály*, s. 159-160.

⁹¹ Josef TUREČEK, *Manželský patent Josefa II.*, in: Václav Vaněček, *Miscellanea historico-iuridica*, Praha 1940, s. 291.

překážek,⁹² u některých (švakrovství a pokrevnost) i přes slibovanou výhradní kompetenci státu připouští dvojkolejnost tím, že požaduje získání biskupské dispense. Dále povoluje ve shodě s církevním pojetím konání tří ohlášek ve farnosti snoubenců, vznik a platnost manželství podmiňuje souhlasem snoubenců vyjádřeným před farářem, pastorem či popem. Duchovní zde plní roli zástupců státu, avšak zároveň jsou představiteli církvi a jedná se zde tedy i o sňatek církevní, který je povinnou formou svazku i z pohledu státu.⁹³ V souvislosti s přípravou manželského patentu se v císařské zákonodárné komisi jednalo i o zavedení povinného civilního svazku, tento návrh byl později zamítnut.⁹⁴

Za velký zásah do církevního zákonodárství byly považovány části patentu týkající se rozvedení manželů od stolu a lože a rozluky manželského svazku. Rozvod zde byl definován jako: „*zrušení společného života, dokud manželé prostě neoznámí vrchnosti nebo soudu, že jej obnovují*“. Samotný rozvod se nikterak nedotýkal svatební smlouvy ani postavení vlastních dětí a měl být „*východiskem z nouze tam, kde plnění povinností spojených s celoživotním svazkem manželským je velmi tíživým břemenem*“. Objevuje se zde také obava z nárůstu počtu rozvodů, a proto se všechny okolnosti měly posuzovat velmi důkladně a soudy či vrchnosti, jimž byly skutečnosti týkající se rozvodu oznamovány, měly povinnost odrazovat manžele od tohoto radikálního řešení.⁹⁵

Nekatolíků se dotýkala rozluka manželského svazku, ale to jen v případě, že oba dva byli nekatolíci. Jednalo-li se o smíšené manželství mezi katolíkem a evangelíkem, vztahovala se nemožnost rozluky i na nekatolickou konfesi. Rozluka manželství byla čistě v kompetenci soudu po provedeném soudním řízení a patent přesně definuje důvody rozluky.⁹⁶ Mohl se jí domáhat dotčený manžel, např. pokud druhý manžel se dopustil cizoložství, nebo ukládal o jeho život či jej úmyslně opustil.

Důvod rozluky byli manželé povinni prokázat a stvrdit. Pokud se jeden z manželů rozhodl ze závažného důvodu opustit druhého, měl být nepřítomný manžel třikrát obeslán k soudu podle tehdy platného soudního řádu, aby ospravedlnil svoji nepřítomnost. Manželský patent měl zajímavý pohled na to, jaké postoje měla zastávat žena, pokud manželství špelo

⁹² Manželské překážky zde byly definovány jako nezpůsobilost osoby uzavřít manželskou smlouvu. Jako první je zde zmíněna překážka nezletilosti, neboť nezletilá osoba kteréhokoliv pohlaví potřebovala souhlas k tomu, aby mohla vstoupit do platného manželského svazku, a to buď svolení manželského otce, nebo děda z otcovy strany, pokud již nebyl otec naživu. Zajímavou je také formulace, že nezpůsobilými jsou k uzavření manželství osoby, které nemohou po právu projevit svoji vůli; manželství však mohli uzavřít hluší, němí a hluchoněmí, a to tím že dali souhlas ke sňatku znamením (§24).

⁹³ Tamtéž, s. 278-284.

⁹⁴ H. STOKLASOVÁ, *Katolické přechodové rituály*, s. 160.

⁹⁵ J. TUREČEK, *Manželský patent Josefa II.*, s. 286n.

⁹⁶ H. STOKLASOVÁ, *Katolické přechodové rituály*, s. 160.

k rozvodu. „Pravá zbožná, ale nešťastná žena nehledá cestu k soudci pro rozvod, nýbrž uchyluje se k nejvyššímu a všemohoucímu soudci o sv. trpělivost a taková často dožije se, že manželský surovec ve zločinu svém se pozná“.⁹⁷

Neospravedlnil-li se nepřítomný manžel v určené lhůtě, mohlo dojít k rozlukovému výroku. Při úhlavním nepřátelství a nepřekonatelném odporu šlo podle tehdejší zákonodárcovy představy o nežádoucí oboustranný vztah mezi manželi. Tato shodná výpověď nemusela odpovídat skutečné pravdě, proto se nejenom trvalo na tom, aby oba manželé požádali o rozluku, ale dokonce se přikazovalo, aby nejprve soud potvrdil nález. Rozloučení manželé měli právo uzavřít nové manželství s třetí osobou. Pokud někdo vědomě uzavřel manželství, i když věděl o tom, že mu v tom brání překážka, mohl být potrestán i třemi lety vězení.⁹⁸

Předchozí úpravy v manželském patentu vyvolaly u církve ostrou reakci, poněvadž zde manželství bylo upraveno jako smlouva, a ne jako jedna ze svátostí. S takovým snižování hodnoty manželství církev nesouhlasila, a proto nebyl tento právní počín publikován nikde, ani v biskupských cirkulářích. Stát dál velmi intenzivně opakoval nutnost využívání patentu v praxi, ale církev nestrpěla žádné vměšování do svých vlastních záležitostí.⁹⁹

Ke konci 18. století vyšla učebnice pastorální teologie od Franze Giftschütze,¹⁰⁰ kam autor včlenil základy osvícenského chápání sňatku počínaje požadavkem obapolného svobodného svolení, přes úvahy o rozdílnosti pojetí manželství jako svátosti či smlouvy, pokračuje pojednáním o manželských překážkách a jejich dispenciaci, o delegaci sňatku, o oddávání vojenských osob, o smíšených manželstvích, o ohláškách, rozvodu a konče vedením matrik. Teolog Giftschütz se zde nikterak nevymezuje proti státu jako hlavnímu zákonodárci, naopak se zde pokouší o soulad mezi církevní a státní legislativou.¹⁰¹

Naproti tomu manželství jako svátost charakterizuje ve své pastorálce Jiljí Chládek¹⁰², jehož práce vyšla tři roky před vydáním manželského patentu. Důležité části sňatku charakterizuje jako rituál a popisuje okolnosti, které jsou s tím spojeny. Nejvíce pozornosti

⁹⁷ Rozmanitosti. *Nerozvížitelnost sňatku manželského*, Eva 1, 1904, č. 8, s. 128.

⁹⁸ J. TUREČEK, *Manželský patent Josefa II.*, s. 288-290.

⁹⁹ Tamtéž, s. 289.

¹⁰⁰ Franz Giftschütz (1748-1788) byl vídeňským teologem, kazatel v dómu sv. Štěpána ve Vídni. Na teologické fakultě vídeňské univerzity vyučoval pastorální teologii, jeho učebnice byla ustanovena na všech univerzitách habsburské monarchie jako hlavní učebnice pro výuku nově zavedené pastorální teologie. V Českých zemích vyšla pod názvem *Počátkové k veřejnému v císař. král. zemích předepsanému vykládání pastýřské teologie*.

¹⁰¹ H. STOKLASOVÁ, *Katolické přechodové rituály*, s. 163.

¹⁰² Jiljí Chládek (1743-1806) byl členem premonstrátského řádu na Strahově, profesor pastorální teologie na pražské univerzitě, kde působil později i jako děkan a rektor. Byl velkým zastáncem kázání v češtině a propagátorem oboru pastorální teologie. Z jeho děl je nejproslulejší první učebnice pastorální teologie v češtině *Počátkové opatrnosti pastýřské* (1780).

věnoval manželským překážkám, ohláškám, zpovědi snoubenců a vlastnímu svatebnímu rituálu. V tomto případě jde čistě o církevní nástin tridentské podoby sňatku v době před osvícenskými reformami.¹⁰³

Další zásadní úprava manželské legislativy ze strany státu přišla s uzákoněním Všeobecného rakouského občanského zákoníku (ABGB), jenž začal v monarchii platit od 1. ledna 1812. I tento předpis potvrdil předchozí pasáže stanovené již v manželském patentu Josefa II. Svazek mezi dvěma manžely byl dle ABGB přijímán jako dobrovolný smluvní vztah mezi svéprávními jedinci. *„Rodinné poměry zakládají se smlouvou manželskou. V manželské smlouvě dvě osoby různého pohlaví projevují podle zákona svoji vůli, že budou žítí v nerozlučném společenství, děti ploditi, je vychovávatí a poskytovatí si vzájemnou pomoc.“* Důležité bylo rovněž *„zasnoubení čili zatímní slib vstoupiti v manželství, necht' byl dán nebo přijat za jakýchkoliv okolností nebo podmínek, nezpůsobuje právního závazku, ani uzavřítí manželství samo, ani plniti, co pro případ odstoupení bylo vymíněno.“*

Smíšená manželství zde nebyla nijak omezena, sňatek nemohl být uzavřen mezi osobami, které byly již v jiném svazku, s osobou duchovní, která měla vyšší svěcení a mezi řeholníky. I zde platilo, že se manželství uzavíralo před katolickým duchovním a dvěma svědky, byl-li to smíšený sňatek, pak před katolickým duchovním za asistence protestanského duchovního.

I přesto, že snoubenci měli povinnost uzavírat svazek ve farnosti jednoho z nich, katolický pastýř mohl sňatek přenechat (delegovat) i jinému faráři, což se muselo zaznamenat do matriky. Každému svazku mělo ze zákona předcházet konání tří po sobě jdoucích ohlášek, bylo však dovoleno, že se mohly konat všechny najednou, popřípadě mohlo dojít i k jejich prominutí, což bylo ovšem podmíněno svolením příslušných úřadů.¹⁰⁴

Šlo-li o nevěřící, mohl být sňatek uzavřen před zmocněncem na základě povolení zemské správy, což se ovšem v praxi téměř nevyužívalo. Dále byla v ABGB věnována pozornost ukončení manželství, které mohlo zaniknout smrtí jednoho z manželů, zneplatněním manželství, rozvodem¹⁰⁵ a rozloučením. Rozvod od stolu a lože¹⁰⁶ se stejně jako

¹⁰³ H. STOKLASOVÁ, *Katolické přechodové rituály*, s. 163.

¹⁰⁴ Marie MACKOVÁ, *Sňatek ve světle rakouského Všeobecného občanského zákoníku*, in: *Oznamuje se láskám našim...*, aneb Svatby a svatební zvyky v českých zemích v průběhu staletí, Pardubice 2007, s. 67-69.

¹⁰⁵ V ABGB se mluví nejprve o tzv. dočasném rozvodu *„Manželé mají nejprve svému faráři své rozhodnutí k rozvodu spolu s pohnutkami oznámiti. Farář je povinen připomenouti manželům při sňatku vzájemně učiněný slavnostní slib a důtklivě na srdce jim vložiti škodlivé následky rozvodu. Tyto domluvy musí býti po třikráte v různý čas opakovány. Byly-li bez účinku, musí farář dáti stranám písemně vysvědčení, že setrvávají při své žádosti, aby byli rozvedeni, ač jim třikráte bylo domlouváno. Oba manželé mají podati žádost o rozvod, doloženou tímto vysvědčením, u svého řádného soudu. Soud má je osobně obeslat a, když před ním potvrdí, že jsou navzájem srozuměni i o jejich rozvodu i o podmínkách zřetelem ku jmění a výživě, má bez dalšího šetření žádaný rozvod povolití a tž v soudních spisech poznamenati. Jsou-li tu děti, je soud povinen o tytéž pečovatí*

v manželském patentu dotýkal všech konfesí, tedy i katolíků, rozluka (jíž předcházela tzv. rozvod na zkoušku) však byla možná pouze u smíšených a nekatolických párů. „*Objeví-li se při pojednávání rozepře o platnost manželství, že jedné straně neb oběma stranám byla překážka manželství před tím známa a že ji úmyslně zatajily; bud'ěž viníci stížení trestem ustanoveným v trestním zákoně o těžkých policejních přestupcích. Je-li jedna strana bez viny, zůstává se jí žádati odškodnění. Byly-li konečně v takovém manželství zplozeny děti, musí býti o tytéž pečováno podle oněch zásad, které jsou ustanoveny v hlavě o povinnostech rodičů.*“

O dva roky později (1814) byla inkorporována do občanského zákoníku překážka tzv. katolicismu, jež byla vstřícným krokem vůči katolické církvi, neboť na základě této překážky mohla evangelická strana při rozluce smíšených manželství znovu uzavřít nový svazek (toto nebylo uvedeno v manželském patentu), avšak katolíci nikoli.¹⁰⁷ Všeobecný občanský zákoník potvrdil obligatorní formu sňatku a vnímal manželský svazek jako základní mechanismus společnosti. Citová a emocionální stránka manželství byla odsunuta do nelegislativní roviny.

Ve druhé polovině roku 1851 se celé území monarchie navrací k absolutismu.¹⁰⁸ Stalo se tak tzv. silvestrovskými patenty z 31. prosince 1851, jež zrušily platnost březnové ústavy 1849 a zajistily novou podobu rakouské státní správy, soudnictví, zákonodárství a právního řádu.¹⁰⁹ Silný režim vystupující proti liberalismu a začal úzce spolupracovat s katolickou církví, v jejíž prospěch dělal řadu ústupků a zlikvidoval tak progresivní úpravy manželského práva z období josefínských reforem. Díky této spolupráci byl jménem rakouské vlády vedené prof. Rauscherem podepsán ve Vídni dne 18. srpna 1855 konkordát mezi papežem Piem IX. a císařem Františkem Josefem I.

Tím došlo ke zrušení celé části zákoníku, jež se týkala manželských záležitostí. V konkordátu se záležitosti ohledně sňatků řešily ve článku X., jenž stanovoval, že věci manželské spadají do sféry, v níž budou výlučně rozhodovat církevní soudy. Světským soudům poté zůstala agenda týkající se pouze občanských účinků svazků.¹¹⁰ V návaznosti na uzavřený konkordát došlo v roce 1857 k obnově činnosti církevních soudů. Pro katolíky konkordát znamenal návrat ke kanonickému manželskému právu v jeho původní středověké

podle předpisů obsažených v následující hlavě.“ Více informací k tématu *Obecný zákoník občanský č. 946/1811 Sb.*, §103-136.

¹⁰⁷ Kateřina MŇUKOVÁ, *Civilní a církevní forma manželství v 19. a 20. století*, Brno 2011, s. 34.

¹⁰⁸ Jde o tzv. Bachův absolutismus. Více k tématu Václav VANĚČEK, *Dějiny státu a práva v Československu do roku 1945*, Praha 1976, s. 323.

¹⁰⁹ V. VANĚČEK, *Dějiny státu a práva*, s. 323-325.

¹¹⁰ J. KLABOUCH, *Manželství a rodina v minulosti*, Praha 1962, s. 132.

podobě, jelikož v řízení začala opět platit zásada oficiality a formální procesní pravdy, řízení bylo vedeno latinsky a písemně, byly používány strnulé předpisy a hodnocení důkazů bez jakýchkoliv záruk slyšení stran.¹¹¹

Ale již v polovině 60. let pocíťoval stát potřebu vyvázat se z těsného konkordátního spojení s Římem, což realizoval ještě před oficiálním vypovězením konkordátu v roce 1871 uzákoněním tzv. civilního nouzového sňatku (1868), který se týkal osob, jimž bránilo v uzavření manželství kanonické překážky, jež civilní právo neznalo.¹¹² Civilní sňatek byl uzavírán před zástupcem státní správy, konkrétně příslušným okresním hejtmanem, jenž měl povinnost ho zapsat do farní matriky. Toto nařízení však narazilo na nečekaný odpor duchovních, což bylo příčinou založení civilních matrik, které vedlo okresní hejtmanství. Tuto možnost využívali především snoubenci rozdílných konfesí, a to většinou až na přelomu 19. a 20. století.¹¹³

Předposlední úprava manželského práva proběhla roku 1870, kdy byla zavedena obligatorní občanská forma uzavírání manželství pro osoby bezkonfesijní, jež se nehlásily k žádné státem povolené církvi. Jejich matriky, a to i křestní a úmrtní, vedly správní orgány státu.¹¹⁴

Jeden z mnoha dalších pokusů o reformu manželského práva byl proveden 10. února 1876, kdy poslanecká sněmovna odhlasovala návrh na zrušení překážek kněžských svěcení, řeholních slibů, různosti náboženství a katolicismu. V tomto případě však nelze mluvit o reformě, neboť se jednalo spíše o drobnou úpravu občanského zákoníku, která se nedotýkala principu různé úpravy manželství podle vyznání, v platnosti byl ponechán obligatorní církevní sňatek i nerozlučitelnost pro katolíky. Ale i tento malý návrh zamítla panská sněmovna s odůvodněním, že je třeba nikoli dílčí, ale zásadní reformy.¹¹⁵

Manželské právo pro katolickou většinu obyvatelstva ustrnulo v podstatě na stupni, který byl jistým pokrokem za vlády císaře Josefa II., avšak od 70. let 19. století již přestával stačit s ohledem na měnící se způsob života a nastavené ekonomické podmínky. Neúplná rozlučitelnost manželství zapříčinila mnohdy hluboké krize v rodinném životě obyčejných lidí. Ti nejbohatší sice mohli nerozlučitelnost obejít, ale ti nejchudší tuto možnost neměli. Přibývalo případů rozvedených osob, které však další manželství uzavřít nesměly a žily tak nějak mimo něj i v něm zároveň. Ke konci století se ozývali zejména kněží a řeholníci, kteří

¹¹¹ Renáta VESELÁ, *Proměny rodinného práva v průběhu 19. století*, Právněhistorické studie 39, 2007, s. 117.

¹¹² J. KAŠNÝ, *Manželství v západní tradici*, s. 26.

¹¹³ M. MACKOVÁ, *Sňatek ve světle*, s. 69.

¹¹⁴ J. KAŠNÝ *Manželství v západní tradici*, s. 26.

¹¹⁵ J. KLABOUCH, *Manželství a rodina v minulosti*, s. 144-151.

vystoupili z církve, a i navzdory tomu byli nadsmrti udržováni v nuceném celibátu, a také evangelíci, kteří byli diskriminováni ve smíšených sňatcích, a téměř 200 tisíc rozvedených osob, které nesměly uzavřít další manželství.¹¹⁶

Již od 30. let se v katolických pramenech objevuje odpor církve ke státnímu pojetí sňatku, což trvá téměř do konce 19. století. Pro církev byla urážkou především právní definice manželství jako smlouvy, neboť ho vnímala jako svátostné tajemství, které si manželé navzájem udělují a státu, který toto nebere v potaz, prorokovala zkázu „...*že manželství není pouhá smlouva občanská, která by se jako o nějakou cenitelnou věc, a tudíž zase dle libosti změnit, ano zcela zrušit dala: nýbrž nad to výše že jest nutným poměrem, nevybavitelným svazkem dvou duší spřízněných různého pohlaví, nejhlubším a nejtajnějším splynutím muže a ženy [...]* Stát, který moudré zákony církevní s pohrdavou pýchou od sebe odstrkuje, nebo nedůvěřivě vplyv jejich zamezuje, sám sobě hrob kopá, do kterého neomylně sám zřítiti se musí dle svědectví historie. Občan, který návodem státu zákony církve své pohrdati se naučil, brzo i járho zákonů státních, kde to beztrně činiti lze, se sebe střese.“¹¹⁷

¹¹⁶ ZUZANA PAVELKOVÁ ČEVELOVÁ, *Každodennost manželství. 19. století v Čechách pohledem soudních akt a příruček pro katolické kněze*, Pardubice 2015.

¹¹⁷ Jan BÍLÝ, *Manželství*, Časopis katolického duchovenstva 23, 1850, č. 2, s. 33, s. 49.

4. Historie farnosti Dašice

Historie farnosti je neodmyslitelně spojena s historií města Dašice. Již v pravěku bylo osídlení v této oblasti úzce spojeno s řekou Loučnou, jelikož v blízkosti jejích břehů vedla cesta spojující východní Čechy s Moravou. Nejstarší osídlení je patrné z několika archeologických nálezů – nejdůležitější pochází již ze 13. století, jedná se o zlomek nádoby zdobený vlnicí. Název města je pravděpodobně odvozen od jména majitele nebo jiné významné osoby. Souvisí s první dochovanou písemnou zmínkou o Dašicích z roku 1318, kdy byl jejich majitelem Blažej z Dašic,¹¹⁸ a město patřilo až do roku 1398 vladykům z Dašic. Téhož roku prodal Budiš z Dašic Viktorinu Bočkovi z Kunštátu, řečenému z Poděbrad, své zboží v Dašicích a Kostěnicích se vším příslušenstvím, a to vše za 1600 kop grošů. Ty byly zaručeny Mikuláši z Barchova, zřejmě na úhradu dluhu.¹¹⁹

V roce 1507 koupil město Vilém z Pernštejna současně i s Holicemi.¹²⁰ Téhož roku Vilém svůj majetek rozdělil svým synům. Vojtěch z Pernštejna získal panství v Čechách, a to Pardubice, Litice, Kunětickou Horu, Potštejn, Rychnov, Litomyšl a Brandýs nad Orlicí. Nejstarší pardubický urbář podchycuje v Dašicích v této době 68 hospodářů, z nichž řada musela svou obživu doplňovat řemeslem. Obchodem se živilo v Dašicích v této době okolo 400 až 450 osob. V blízkosti Dašic se rozlévaly tři velké rybníky - Velkolánský, Husojedský a Hajský. Nový majitel záhy obdaroval městečko novými výsadami. Roku 1513 byla Dašickým propuštěna odúmrt' a 1516 jim byla zrušena povinnost rozvážet zdarma ryby a dřeva k tarasům.

Město v majetku Pernštejnů zůstalo až do roku 1554, kdy musel Vilémův vnuk Jaroslav z Pernštejna vzhledem k narůstajícímu zadlužení zastavit dašické zboží Elišce Berkové z Dubé manželce Lorence Šlika z Holíče za 2900 kop grošů. Roku 1558 sice vyplatil Jaroslav Dašice tak, že mohly zůstat při pardubickém panství, ale ne nadlouho, jelikož již o rok později je prodal svému největšímu věřiteli Janu Kapounovi ze Svojkova. Vláda

¹¹⁸ Vývoj názvu města: 1318 - Blasias de Dassicz; 1391 – eccl. in Dasicz; 1560 městečko řečené Dassycze; 1654 Dassycze městečko; 1720 Daschitz – neopevňené městečko; od roku 1864 se objevuje označení Dašice. Blíže Vít VOKOLEK–Ivana ŠVECOVÁ–Jana PODDANÁ, *Dašice: Historie města I*, Dašice, 2001, s. 6-8.; Česká pošta uvádí od r. 2006 název Dašice v Čechách z důvodu, který je osvětlen i v pamětní knize města z roku 1897: *"Zajímavost jest, že se již před sto lety pletly dopisy, jež určeny byly do Dašic, s Dašicemi na Moravě. Dokladem toho jest dopis ze dne 7. prosince 1796, adresovaný na městskou radu v Dašicích, který odevzdán byl městské radě v Dašicích, a teprve při otevření omyl shledán a psaní na správnou adresu zpět odesláno."* Blíže SOKA Pardubice, Archiv města Dašice, Pamětní kniha, kn. 3, od nejstarších dob – 1940.

¹¹⁹ Josef NECHVÍLE, *Dašice a přífařené obce*, Pardubice, 1882, s. 12.

¹²⁰ *"Cenu 8000 kop grošů, kterou za dašické zboží zaplatil, zahrnovala nejen Dašice, tvrz, dvůr poplužní s poplužím, městečko a dvory kmetcí s platem a celé vsi Kostěnice, Moravany, Platěnice, Ostřešany, Hedčany s dvory kmetčími a poplužím, to vše s dědinami ornými i neornými, lukami, lesy, potoky, vodotečí, lázněmi, masnými krámy, pivovarem, kurmi, vejci, podacím kostelním v Dašicích, Moravanech, Platěnicích, Ostřetině a Velinách s příslušenstvím a poplatky."* V. VOKOLEK, *Dašice: Historie města I*, Dašice, 2001, s. 8.

Pernštejnů v Dašicích končí v roce 1560, kdy Jaroslav z Pernštejna celé své panství prodal. Dašice se tak jako součást panství dostaly do majetku české královské koruny a císaře Maxmiliána II. Tím se Dašice až do roku 1865 staly na více než 300 let císařským statkem.¹²¹ Jedním z prvních projevů nové správy bylo, že k dašickému pivovaru, který patřil k panství, bylo přiřčeno osm krčem, které tak musely odebírat jeho pivo. Pravděpodobně v této době došlo také ke zřízení správcovství v Dašicích, které mělo usnadnit správu východní části panství. K tomuto hospodářskému obvodu náleželo 36 vesnic, mlýn a pivovar.¹²²

Ani Dašice se nevyhnuly šarvátkám a válkám podobně jako ostatní města a vesnice v Čechách. Vojska tudy procházela již v průběhu třicetileté války (1618-1648), kdy obyvatelé museli poskytovat vojákům ubytování či stravu, mimořádné platby a dávky na válečné výdaje, a to je sužovalo stejně jako mor, cholera nebo časté požáry. Následky třicetileté války se projevíly hlavně v neschopnosti platit předepsané povinnosti a z napočítaných 68 gruntů bylo 25 spáleno. V roce 1740 během slezských válek vyměřil Dašicím zemský měřič k ubytování 773 mužů a 408 koní, jež muselo město nejen pojmout, ale i živit. V roce 1749 dostalo sice městečko náhradu válečných škod, (sousedé si mezi sebou rozdělili něco málo přes 2218 zlatých), avšak téhož roku tudy prošla dobytčí nákaza, která způsobila další velké ztráty.

Pro alespoň nepatrné zlepšení situace chudých a nemocných založilo město roku 1785 ústav chudých. Zde získali ubytování ti nejchudší, většinou nemocní a často neschopní jakékoliv práce. Město jim současně vyplácelo jakousi sociální podporu. Kronika uvádí, že v letech 1826-1848 zasáhly městečko četné požáry. Po těchto zkušenostech vrchní úřad nařídil, aby se nové domy stavěly v jedné řadě a stodoly musely být vzdáleny nejméně 10 sáhů od stavení. Tak vznikla podoba dnešního náměstí. Koncem 18. století patřily podle kroniky k téměř každému domu na náměstí podloubí nebo podsíně. Protože ale byly ze dřeva, po požárech postupně mizely, takže v roce 1835 zůstaly už pouze u sedmi domů, v současné době je toto podloubí zachováno jen u jednoho domu.¹²³

Jako úplně první duchovní ve farnosti Dašice bývá zmiňován od roku 1391 plebán Jan, který si tehdy vyměnil místo s knězem Přechem z Lična (též psán jako Přich). V letech 1548-49 spravoval farnost utrakvistický kněz Jan. Roku 1610 poslala pražská katolická konsistoř do Dašic faráře Bartoloměje Litomyšlského, ale tomu luteránští radní uzavřeli kostel, protože měli evangelického kazatele. 12. října 1617 žádal pardubický děkan Matouš Appián

¹²¹ František Karel ROSŮLEK, *Pardubicko-Holičsko-Přeloučsko*, Pardubice 1903, s. 145-146.

¹²² J. NECHVÍLE, *Dašice a přífařené obce*, s. 14-15.

¹²³ V. VOKOLEK, *Dašice: Historie města I*, s. 29-31.

arcibiskupa o nového katolického kněze pro Dašice a Roveň, „*ježto všichni ti (osadníci) zde bud' kalvinisté, bud' pikhardisté neb lutheráni jsou a ani jeden katolík se nenachází*“. Před bitvou na Bílé Hoře zde úřadoval evangelický farář Kašpar Adam Vlaverianus, jenž byl poslední ženatý duchovní ve farnosti.

Z důvodu postupující rekatolizace zde byli ordinováni pouze katoličtí kněží, kteří se snažili převážně protestantské obyvatele vést ke správné víře. Nedařilo se ji uplatnit důsledně a zejména ve východní části farnosti přežívali tajní nekatolíci. Ti se po roce 1781, kdy byl vydán toleranční patent, začali přihlašovat k nekatolickým konfesím, zejména helvétské víře, a záhy byli začleněni do evangelického sboru vznikajícího v 7 km vzdálených Dvakačovicích.

Prvním katolickým farářem se v roce 1620 stal Matouš Linger. Roku 1633 tu byl katolický farář Martin Silvestr. V roce 1654 byl zmíněn jako zdejší farář Felix Ungkar z řádu sv. Petra a Pavla. Ani další katoličtí faráři zde neměli příliš velký úspěch, jelikož se zde nacházelo velmi málo katolíků. K farnosti v této době patřily filiální kostely v Hostovicích a Komárově. V období velikého nedostatku kněžích dašický farář obstarával také faru v Dřítči a dřítečskou filiálku v Býšti. Na dašické přišla v roce 1635 stížnost, že neslaví skoro žádné katolické svátky a nahrazují je oslavou památky mistra Jana Husa či Jeronýma Pražského, dále v sobotu mají hostiny a poslouchají zpěv protestantských písní dělající si legrácky z katolíků. Po skončení třicetileté války byl v Čechách nedostatek katolických kněží, proto působil ve farnosti v roce 1652 polský kněz Jan Tomček Patočský, kterého místní obvinili z různých nepřístojností, a nakonec ho ubili na poli u Komárova. V průběhu 80. let 18. století vznikly kolem městečka vesnice Velkolánské, Malolánské a Moravanský, které byly osídleny německými přistěhovalci z Pruska a pruského Slezska (Kladsko).¹²⁴ V době rekatolizace byla ve farnosti zřízena funkce kaplana, jenž pomáhal duchovnímu s farní správou. Tuto funkci zastávali jak světší kněží, tak řeholníci.

Hlavním chrámem dašické farnosti byl kostel Narození Panny Marie takto připomínaný již od roku 1349, kdy patřil do chrudimského děkanátu a litomyšlského biskupství. Původní dřevěný chrám z roku 1548, z něhož se dochoval starý renesanční oltář a křtitelnice z roku 1559, hrozil koncem 17. století sesutím, a tak bylo rozhodnuto o výstavbě nového. Stavba současného trojlodního kostela v barokním slohu byla zahájena v roce 1677 sbírkou mezi místním obyvatelstvem, kterou zorganizoval farář Josef Štěpánovský. Stavba probíhala v letech 1677-1707. Farní kostel je chráněn jako kulturní památka. Dispozičně je řešen jako trojlodní chrám bazilikálního typu se dvěma menšími věžemi, presbytář je

¹²⁴ Josef SAKAŘ, *Dějiny Pardubic*, Díl III., část 1 (život náboženský), Pardubice 1926, s. 87.

polygonálně ukončen, vedlejší lodě jsou zaklenuty křížovou klenbou a do hlavní lodi otevřeny polokruhovými oblouky arkád.¹²⁵ Poblíž kostela byla postavena v letech 1748–1757 místní fara ze jmění kostela a příspěvků členů farnosti. Od poloviny 19. století přibyla i vlastní knihovna – odkaz Františka Hochra a Karla Vlka. Působilo zde také literátské bratrstvo, jehož programovou náplň nejlépe vystihuje část stanov: “...*Bratrstvo literátské jest spolek náboženský bez všelikých záměrů a snah politických. Oučel jeho jest: 1. oživení zpěvu kostelního, 2. rozšiřování nábožných písní mezi věřícím lidem, aby čest a sláva Boží se rozmáhala, všechno to však v mezích, jež vyměřuje poslušnosti místnímu duchovnímu správci...*”.

Tabulka č. 1 Přehled katolických farářů ve farnosti Dašice

Léta působení v úřadu	Jméno
1795-1808	František Kolzert
1808-1821	Kašpar Hrdlička
1821-1827	Václav Vebersík
1827-1841	Josef Turek
1841-1842	František Holešovský
1842-1850	František Hočer
1850-51, 1853	František Schoffer
1852-1853	Frantšek Vlk
1853-1874	František Semonský
1874-1899	Josef Nechvíle
1899-1900	Stanislav Dobruský
1900-1943	Ludvík Hora

Zdroj: Inventář farnosti Dašice

Po josefinských reformách se obvod farnosti ustálil a tvořily ho tyto obce a osady: Dašice s osadou Velkolánské, Komárov, Kostěnice s osadou Moravanský, Práchev, Hostovice, Mnětice se samotou Štětín, Lány u Dašic, Zminný s osadou Malolánské a Žižinem. Ve druhé polovině 18. století vznikl dašický vikariát. Reformovaní evangelíci, kteří v roce 1802 žili v Kostěnicích, Mněticích, Hostovicích a Zminném patřili ke sboru ve Dvakačovicích. Nacházeli se zde i Židé.¹²⁶

¹²⁵ Václav Karel VENDL, *Edice nedokončeného Soupisu uměleckých památek politického okresu pardubicko-holicko-přeloučského*, Praha 2007, s. 45-47.

¹²⁶ František OTTMAR, *Inventář Farní úřad Dašice 1652-1949*, SOKA Pardubice 1961/2017, s. 2.

Ve farní pamětní knize je uveden k roku 1847 následující přehled o počtu obyvatel v jednotlivých osadách:

Tabulka č. 2 Počet obyvatel ve farnosti Dašice v roce 1847

Obec-osada	Počet domů	Počet obyvatel
Dašice	234	1857
Hostovice	37	371
Komárov	52	399
Kostěnice	65	466
Lány u Dašic	30	260
Mnětice	40	357
Žižín	19	81
Zminný	19	185
Práchev	26	201
Moravanský	16	231
Velkolánské a Malolánské	13	148
Koloděje	23	183
Celkem	574	4379

Zdroj: Inventář farnosti Dašice

Z celkového počtu obyvatel bylo 92 evangelíků¹²⁷, 53 Židů a 5 obyvatel se hlásilo k jinému náboženskému vyznání. K roku 1904 čítala farnost 4877 katolíků, 155 evangelíků a 28 Židů.¹²⁸

¹²⁷ Vzhledem k celkovému počtu věřících se jedná o relativně malý počet.

¹²⁸ F. OTTMAR, *Inventář Farní úřad Dašice*, s. 2.

5. Historie evangelického sboru ve Dvakačovicích

Výzkum smíšených sňatků byl uskutečněn ve farnosti Dašice, na jejímž území žili věřící hlásící se k helvétské konfesi, kteří byli v drtivé většině členy evangelického sboru ve Dvakačovicích, proto se v předkládané práci nachází kapitola o stručné historii dvakačovického sboru a farnosti Dašice, neboť při analýze byly využity archiválie vzniklé z jejich činnosti. Ve farnosti se objevuje větší počet smíšených manželství především proto, že evangelíky patřící k helvétskému sboru ve Dvakačovicích, obklopovalo především katolické obyvatelstvo a z tohoto důvodu nebylo vždy snadné najít si partnera výhradně mezi evangelickými souvěrci. Uzavírali proto i manželství s katolíky, což bylo provázáno nevolí jak katolických, tak evangelických pastorů. Takovéto mísení konfesí je typické především pro druhou polovinu 19. století.

Vznik evangelických sborů je spojen s vydáním tolerančního patentu císaře Josefa II. v roce 1781. V tolerančním patentu byla povolena tři nekatolická vyznání - luterské (augsburské) vyznání, helvétské (reformované) vyznání a pravoslaví. V monarchii napomohly k vyhlášení tolerance dva důležité dokumenty - Hayův návrh na řešení situace nekatolíků na Valašsku z ledna 1780 a Blümegenovo memorandum týkající se téže věci. Již v únoru 1780 byl připraven toleranční cirkulář, který císařovna Marie Terezie odmítla podepsat. Aby Josef II. zklidnil situaci, zrušil tzv. náboženské komise, které desítky let vyhledávaly a obracely tajné nekatolíky, načež dal pokyn ke zrušení i tzv. misionářů, kteří jako členové těchto komisí měli určené trasy, na kterých vykonávali svoji misijní činnost. Vídeň se od počátku roku 1781 potýkala se žádostmi o náboženskou svobodu z Uher i Moravy. V březnu byl zrušen trest nuceného stěhování do Sedmihradska nebo do Uher těm, kteří nevyznávali katolickou víru. Počátkem května bylo ukončeno pátrání po kacířských knihách a v září se císaři dostala do ruky další žádost evangelíků o náboženskou svobodu, která již neskončila nezdarem. Kvůli všem těmto snahám začíná v roce 1781 bezprostřední zápas o toleranční patent, který byl ukončen právě v říjnu téhož roku.¹²⁹

Zejména v letech 1782–1784, kdy se formovaly evangelické sbory, bylo jasné, že v Čechách budou převažovat reformované sbory.¹³⁰ Celým Chrudimským krajem procházely cesty tajných kazatelů a kolportérů šířících zakázané nekatolické knihy. Přicházeli většinou ze Saska a jejich cesty vedly podél řek Labe a Vltavy do Prahy, odtud dál na Poděbradsko, Chrudimsko nebo Čáslavko přes Vysočinu a Moravu na Slovensko a zpět.

¹²⁹ E. MELMUKOVÁ, *Patent zvaný toleranční.*, 2013, s. 28-41.

¹³⁰ Zdeněk R. NEŠPOR – Blanka ALTOVÁ, *Encyklopedie moderních evangelických (a starokatolických) kostelů Čech, Moravy a českého Slezska*, Praha 2009, s. 16–17.

Již velmi brzy po zavedení tolerance se nekatolíci ve Dvakačovicích i v okolních vesnicích začali přihlašovat k helvétské víře (přímo ve Dvakačovicích to bylo 20 rodin, v okolních vískách dalších 83 rodin a díky tomu měl sbor cca 800 členů). Nejvíce nekatolíků se přihlásilo v sousedních Úhřeticích a Hrochově Týnci, další pak v okolí Dašic, Holic a v Pardubicích.¹³¹ Sbor vznikl v roce 1783 a je možné, že úřady souhlasily s jeho zrodem přímo ve Dvakačovicích, protože byly malou vískou bez katolického kostela. Dvakačovice patřily k panství Rychmburk, jehož majitel hrabě Filip Kinský projevil náklonnost vůči svým evangelickým poddaným a odeslal v roce 1782 reformovanému superintendentu v Miškolci Samuelu Sallaiovi žádost o vyslání reformovaných duchovních na své panství.

Dále podporoval výstavby tolerančních modliteben sborů ve Svratouchu, Lozicích či Krouně a nevynechal ze své štedrosti ani Dvakačovické – přispěl jim na zakoupení Zádušní stráně nad řekou Novohradkou v sousedství obory Kinských, kterou získali od vejvanovické farnosti, zde si vybudovali faru, hřbitov a modlitebnu. Tato první modlitebna stála původně přímo u cesty, k níž se přimykala podélnou stranou, konstrukcí a půdorysem se nápadně podobala zdejším polygonálním stodolám. První hřbitov sboru byl v místě, kde je dnes stavba evangelického kostela z poloviny 19. století.¹³²

V první polovině 19. století se sbor ve Dvakačovicích musel vyrovnávat s nerovnoprávným postavením, které měl vůči římskokatolické církvi. Prvním kazatelem sboru byl Jan Sallai, který přišel z Velké Tolčvy nacházející se v Uhrách na žádost hraběte Kinského. Život uherských kazatelů nebyl vůbec jednoduchý, protože nerozuměli řeči a jejich finanční zázemí bylo nedostačující, což jim způsobovalo řadu obtíží. K tomu přistupovalo to, že přímo ve sboru existovalo mezi členy několik různých názorů na podobu bohoslužebných obřadů. Tito členové později většinou od sboru odpadli a byli úřady označováni jako adamité, ariáni, deisté, izraelité, marokáni či obecně sektáři. Řešení těchto problémů pro kazatele nebylo jednoduché a často se stávalo, že kvůli těmto potížím a nedostatečnému finančnímu zajištění byli nuceni měnit místo svého působení.

Pastor Jan Sallai se jazyk naučil celkem rychle a po svém příchodu velmi brzy začal kázat česky. Zpočátku bydlel ve statku u Františka Šotoly, protože však do domu zatékalo, poskytl mu přístřeší člen sboru Jakub Hnízdil. Během roku 1784 však odešel ke sboru v Klášteře nad Dědinou na Královéhradecku a Dvakačovičtí se nakonec v obavách ze ztráty pastora pustili do stavby fary, která byla dokončena v listopadu téhož roku. Jan Sallai se vrátil a v roce 1785 byla vysvěcena první dřevěná modlitebna, o jejíž stavbu se zasloužil. Nakonec

¹³¹ H. STOKLASOVÁ, *Evangelický sbor ve Dvakačovicích*, s. 95-96.

¹³² Tamtéž, s. 99-101.

zde vydržel pět let a v roce 1788 se odstěhoval do Svratouchu a odtud o rok později do Bošina. Po Szalayovi přišel do Dvakačovic Štěpán Ivány, pocházel z Miškolce v Uhrách a u sboru pobýval v letech 1788–1797, následován byl dalším uherským kazatelem Štěpánem Vasarhélym, který zde působil pouhé tři roky (1799–1802), aby byl na šest let, vystřídán Vojtěchem Baranayem (1804–1810).¹³³ Na činnost těchto kazatelů navázal první český pastor Josef Nešpor, který se narodil v roce 1782 v Liblicích u Mělníka a jako jeden z prvních českých evangelíků byl poslán na studia do Uher. Studoval nejprve v Šarišském Potoce a následně v Debrecínu, do Čech se vrátil v roce 1810 a byl ordinován ve Dvakačovicích, kde pobýval do roku 1814, poté byl odvolán do Močovic. V roce 1816 stanul v čele chrudimského seniorátu.¹³⁴

První pastoři se na přelomu 18. a 19. století snažili a urovnání poměrů ve sboru, ale bohužel se potýkali s velkými problémy, které způsobovala především filiálka v Lozicích. Ta byla připojena ke sboru pravděpodobně roku 1784. Lozice byly taktéž v majetku hraběte Kinského, ale čítaly mnohem více věřících (asi 2000). Tyto problémy se snažil uklidnit pastor Gerson Szalatnay, který ve Dvakačovicích působil v letech 1814–1824. V letech 1819–1823 se pokoušel napravit sektáře z vesnice Lozice, Ostrov, Mravín, Vinary, Jenišovice, Uhersko, Stradouň a Mentour. Ze zprávy podané vrchnostenskému úřadu v Chroustovicích v červnu roku 1819 se dozvídáme, že si své „na duši nemocné“ svěřence z kazatelny svolal na faru, „*abych takových poznati a v určitém čase požádanou dokonalou zprávu o nich dáti mohl...aby se všickni v mém farním příbytku shromáždili a se vyjádřili, co myslují dělati, budou-li do kostela choditi a své dítky na cvičení posílati.*“ Že jeho snaha nebyla úspěšná je nabíledni, sám svůj neúspěch komentoval slovy: „*Ačkoliv pak tyto jejich bludné odpovědě se vši tichostí z gruntu jsem jim vyvrátil a důvodně pravdu křesťanského náboženství jim dokázal, nic však méně oni předce od svého bludu neodstoupili a ani žádné dobré rady aniž pak jakého vyučování přijmout chtějí...duchovní ouřad nic s nimi poříditi nemůže.*“¹³⁵ Problémem bylo nejen to, že sektáři nenavštěvovali bohoslužby a náboženská cvičení helvetského pastora a že křty, svatby a pohřby si většinou nechávali posloužit od římskokatolických duchovních, ale taktéž to, že neodváděli povinné platby ani jednomu z duchovních. Patřili sice ke dvakačovickému sboru, ale tvrdili, že služeb kazatele nevyužívají, u katolických duchovních zapsáni nebyli a tak měli za to, že i přes poskytnuté obřady nikomu nic platit nemusí. Snaha

¹³³ Tamtéž, s. 101-102.

¹³⁴ Jan TOUL, *Jubilejní kniha Českobratrské evangelické rodiny: k 150letému jubileu tolerančního patentu 1781-1931*, České Budějovice, 1931.

¹³⁵ Karel Václav ADÁMEK, *Listiny k dějinám lidového hnutí náboženského na českém východě v 18. a 19. věku*, díl 2, č. 507, s. 273.

Gersona Szalatnaye nakonec nebyla završena úspěchem. Za svého působení se ještě zasloužil o založení druhého hřbitova sboru v roce 1818, který ležel na severozápadní straně obory. Jeho umístění však provázely neshody majitelů pozemků a hřbitov nakonec zanikl, úředně byl zrušen roku 1864.¹³⁶

Po odchodu pastora Szalatnaye do Lysé ho na krátké období let 1825–1829 vystřídal Jan Svoboda původně z Proseče. Za jeho úřadování byla v roce 1828 vybudována druhá fara. Teprve Karel z Nagy, který pobýval ve Dvakačovicích v letech 1830–1839, vyřešil problémy lozické filiální církve, která v době jeho příchodu měla již pouze 300 členů. Díky jeho kontaktům se mu podařilo založit dotační fond. Dále byl nápomocný při shromažďování členských příspěvků, což zajistilo zřízení nového vikariátu v Lozicích, kde byl od roku 1838 vikářem Josef Chlumský a v roce 1843 zde byl ustaven samostatným duchovním. Dvakačovickým pastorům tak odpadla starost o lozické věřící a s ní i dlouhé a nepohodlné cesty do vzdálené filiálky. K uklidnění přispělo i slábnutí sektářského hnutí, které zde ale ještě dlouho rezonovalo. Karel z Nagy zemřel a byl pohřben ve Dvakačovicích a novým kazatelem se stal Jan Chlumský, který se narodil Mlčehostech a ke své službě byl již velmi dobře studijně vybaven. Studoval v Těšíně, Modré, Šoproni a ve Vídni, patřil k nové generaci evangelických duchovních, kteří byli ovlivněni nacionálním hnutím. Za jeho působení uzrál záměr vybudovat nový kostel, neboť bylo zřejmé, že stará dřevěná modlitebna již nepostačuje svému účelu.¹³⁷ Dvakačovický sbor začal v polovině 19. století pomýšlet na stavbu nové modlitebny, respektive reprezentativního kostela, který by dokumentoval nový rozmach a naznačil budoucí možnosti zrovnoprávněné evangelické konfese. Zrovnoprávnění přišlo v roce 1861 s vydáním tzv. Protestantského patentu, kterým byla dosud trpěná nekatolická vyznání zrovnoprávněna s katolickou církví.¹³⁸

Dějiny sboru ve 2. polovině 19. století jsou spjaty se jménem faráře Josefa Esteráka, který sloužil věřícím dlouhých 35 let od roku 1859 do roku 1894. Narodil se v nedaleké Krouně. Za jeho působení bylo dostavěno vnitřní zařízení nového kostela, ale proběhla také výstavba nové fary, hřbitova a byla založena evangelická škola (v roce 1866 jednotřídní v domku u fary, velmi stísněná a učitelé zde pobírali malý plat; v roce 1880 s přispěním církve, okolních obcí a kurátora Zdeňka Vyskočila byla vystavěna nová školní budova, kterou až do roku 1897 navštěvovali i katoličtí žáci, jež byli nakonec z výuky vyloučeni a posláni na výuku do Vejvanovic). Nová fara stála na parcele vpravo pod kostelem blízko cesty, přibližně

¹³⁶ H. STOKLASOVÁ, *Evangelický sbor ve Dvakačovicích*, s. 102-104.

¹³⁷ Tamtéž, s. 105-107.

¹³⁸ Tamtéž, s. 108.

pod budovou dnešní fary. Hřbitov, v pořadí již třetí, byl vybudován vedle cesty vedoucí do Moravan. Jeho podoba je dílem architekta Františka Schmoranze st.

**Tabulka č. 3 Počet domů a obyvatel
Dvakačovic**

Rok	Počet obyvatel	Počet domů
1790	-	30
1835	326	54
1843	324	54
1850	309	-
1869	362	59
1880	378	59
1890	390	61
1900	391	67
1910	411	64

Zdroj: Inventář obce Dvakačovice

Druhá polovina 19. století, během níž přišlo politické uvolnění, znamenala pro dvakačovický sbor zejména přípravu stavby nového kostela a snahu udržet fungování evangelické školy, kterou navštěvovaly i katolické děti z okolních vesnic. Kostel byl stavěn v letech 1852 až 1860 a značný podíl na přípravě stavby měl farář Benjamin Opočenský, za jehož působení byla stavba kostela započata. Jeho projektování bylo svěřeno do rukou architekta katolíka Františka Schmoranze st., který vytvořil stavbu ve stylu historického romantismu, ovlivněnou tzv. byzantským stylem. První bohoslužby se konaly v kostele ještě před jeho dokončením během roku 1856. V tomto roce sbor také požádal o povolení přistavět ke kostelu věž. Chrám byl totiž navržen podle tolerančních předpisů – tedy bez věže. Pět let před oficiálním zrušením tohoto omezení byla přístavba věže povolena. Přestože byl chrám navržen katolíkem, nalezneme zde v určitém smyslu odlišný požadavek evangelické konfese, což je to patrné na uspořádání vnitřního prostoru sborového kostela.

Přelom 19. a 20. století je spojen s úřadováním pastora Pavla Havelky (1895–1921), tehdy měl sbor dvě kazatelské stanice ve Velinách a Pardubicích. Spravoval tak věřící z třiceti obcí pardubického a chrudimského okresu. Ještě v roce 1895 se za pomoci člena Josefa Vyskočila z Úhřetic odštěpila část věřících a vznikl nový farní sbor v Chrudimi. V období první republiky došlo ke spojení luterské a reformované církve v Československou církev

evangelickou a v roce 1921 se od Dvakačovic odděluje a vzniká samostatný sbor v Pardubicích, který odchází budovat i Pavel Havelka.¹³⁹

¹³⁹ Tamtéž, s. 114–115.

6. Sňatečnost ve vztahu k hospodářskému a populačnímu vývoji dašické lokality

Uzavírání sňatků patří mezi zásadní demografické jevy. Sňatečnost sice přímo neovlivňuje přirozený pohyb obyvatelstva, ale má vliv na porodnost, tedy na lidskou reprodukci. Proto je důležitý zejména sňatkový věk, jelikož s ním souvisí doba strávená v manželství, a tedy i reprodukce páru. Většina dětí se rodila manželským párům, nemanželských dětí bylo velmi málo. Při studiu sňatečnosti byla pozornost věnována zejména počtu sňatků, jejich sezónnosti či průměrnému věku snoubenců (svobodných a ovdovělých). Sňatek jako základní katolický přechodový rituál měl zásadní roli, jelikož byl jedním z prvních kroků snoubenců k založení vlastní rodiny a domácnosti. Samotná svatba měla povahu společenské události a veřejné záležitosti, poněvadž se jí často účastnila celá vesnice.¹⁴⁰

Mezi velmi málo badatelsky zkoumané otázky patří smíšená manželství mezi katolíky a evangelíky. Vývoj sňatečnosti v průběhu 19. století ovlivňovala celá řada církevních i státních nařízení, která ve své době velmi hluboce zasahovala do života obyvatel habsburské monarchie. Až do 80. let 18. století byl napříč společností považován za samozřejmost katolický, monogamní a nerozlučitelný svazek dle kanonického práva, jenž musel být od roku 1680 povolen vrchností.¹⁴¹

Populacionistická teorie Johanna Heinricha Gottloba Justi, která ovlivňovala od poloviny 18. století vnitřní politiku habsburských panovníků, hlásala, že měřítkem síly státu je kvalita a počet obyvatel. V 60. letech 18. století bylo vydáno několik dvorských dekretů, které nařizovaly snížení poplatků za udělení konsensu k sňatku, což mělo vést k větší dostupnosti manželských svazků, a následně k nárůstu počtu obyvatel monarchie. V praxi se však mnoho nezměnilo. První snahy o zmírnění vrchnostenských konsensů vůči poddaným se objevily již v době tereziánské, o jejich úplném zrušení se v této době ještě neuvažovalo.¹⁴²

Znalost vývoje počtu obyvatel je důležitá pro popis různých demografických jevů. Známe-li přesný počet obyvatel, můžeme zjistit hrubou míru sňatečnosti a díky tomu lze dělat další závěry. V 19. století již nedochází k tak rozsáhlým mortalitním krizím, jako byly např. hladomory a epidemie moru. Lze však sledovat určité zlomy, které však již nezasáhly všechno obyvatelstvo země a neměly tak zásadní a katastrofální následky. Na počátku století došlo k pozastavení růstu populace v důsledku napoleonských válek. V průběhu celého století až do

¹⁴⁰ Alexandra ŠIKULOVÁ, *Demografický vývoj farnosti Libčany v „dlouhém“ 19. století (1785-1914)*, Pardubice 2009, s. 58.

¹⁴¹ Š. JIRÁSKOVÁ, *Vývoj obyvatelstva farnosti Zdechovice*, s. 70

¹⁴² J. KLABOUCH, *Manželství a rodina v minulosti*, s. 117-119.

počátku první světové války je možné sledovat plynulý populační růst, který byl narušen několika krizovými roky. Za růstem stojí jistě postupné zlepšování zdravotní péče a hygieny, přijímání modernizačních prvků v zemědělství a průmyslu, či zlepšení dopravní infrastruktury.

Tabulka č. 4 Soupis duší ve farnosti Dašice v letech 1809 - 1858

Rok	Celkem duší	Katolíků	Nekatolíků	Židů
1809		3037	67	
1813		3137	69	
1815		2899		
1817		2907	67	
1820		3228	54	
1821		3273	75	
1823		3356		
1833	3719	3599	94	33
1835	3922	3800	109	37
1838	4176	4093	90	34
1841	4380	4290	80	33
1844	4295	4147	96	52
1848	4348	4194	98	56
1851	4287	4133	99	55
1855	4279	4118	90	70
1858	4425	4265	93	66
1880	4606	4436	113	57
1890	4693	4522	135	36

Zdroj: V. VOKOLEK, Dašice, Historie města I., s. 42-43.

V roce 1820 žilo v dašické farnosti 3282 lidí. Od dvacátých let až do druhé poloviny století byl patrný postupný nárůst obyvatelstva a k největšímu vzestupu došlo mezi léty 1844-1848. Přibližně od 70. let ovšem i zde začal pomalu počet obyvatel znovu klesat, což způsobila změna demografického chování obyvatel, která zapříčinila pokles porodnosti. Druhou možností, proč poklesl počet obyvatel, může být urbanizace, jež zapříčinila odchod obyvatel z vesnic do rozvíjejících se měst, která jim poskytovala větší možnosti (zejména pracovní příležitosti). Jednalo se o přesun obyvatel z agrární části venkova do průmyslově zaměřených a v 19. století rychle se rozvíjejících měst.¹⁴³ Z Dašic, Dvakačovic a dalších vesnic odcházeli obyvatelé do Pardubic či Chrudimi, které leží v těsné blízkosti.

¹⁴³ A. ŠIKULOVÁ, *Demografický vývoj farnosti Libčany*, s. 50-57.

Migraci obyvatel usnadňovala rozšiřující se dopravní infrastruktura v Dašicích. Již v roce 1805 se začalo se stavbou hlavních silnic a obec byla povinna se starat o cesty ve svém katastru. Ve třicátých letech byla vybudována silnice ke Komárovu a později i ke Kostěnicím. Silnice k Pardubicím mohla být vystavěna již v roce 1848, jelikož byl připraven kámen, ale kvůli politické situaci byla dokončena až v roce 1853 v místech staré vozové cesty. Silnice měly význam zejména pro spojení menších vesnic s většími městy a sloužily k rozvozu zboží a pošty, či k přesunu lidí a napomáhaly migraci.

Obyvatelé Dašic se živilí především zemědělstvím, které bylo doplněno řemeslnou výrobou, a velký rozvoj přišel díky vybudování železnice, jež napojila městečko na páteřní zemskou komunikaci. Mezi nejdůležitější továrny patřila v Dašicích Vosáhlova továrna na zpracování kůže a výrobu hnacích řemenů a bičů. Tato továrna byla zásadní pro průmyslový vývoj města a i z analýzy snubních protokolů vyplývá, že řada snoubenců byla zaměstnána právě v podniku významného dašického rodáka Josefa Vosáhla. Josef Vosáhlo využil toho, že se v monarchii v 70. letech 19. století velmi zvýšila poptávka po kožených hnacích řemenech. Ty byly využívány zejména českými cukrovary, tkalcovnami a prádelnami.

Protože materiál na výrobu řemenů musel dovážet ze zahraničí, převážně z Anglie, Belgie či Švýcarska, založil již na počátku 80. let v Dašicích u řeky Loučné vlastní koželuznu s parním pohonem. Díky vývozu zboží zejména do balkánských zemí se výroba začala rozšiřovat a bylo potřeba stále více a více nových zaměstnanců, které získával zejména v Dašicích a okolních vesnicích.¹⁴⁴ Z hlediska průmyslu stojí za zmínku ještě rolnický akciový cukrovar, mlýn či pivovar. Právě díky značnému hospodářskému rozvoji Dašic v 19. století si mohli úspěšní obyvatelé postavit krásné domky a někteří dokonce i reprezentativní vily.

Roku 1870 byla v Dašicích založena zejména z bezpečnostních důvodů c. k. četnická stanice a o dva roky později železniční stanice. Po vzoru jiných měst na podporu zemědělského i průmyslového podnikání v roce 1866 vznikla Občanská záložna a později Spořitelni a záložní spolek. Přestože poštovní úřad zde byl ustaven již v roce 1857, první telegrafní stanici získávají Dašičtí až o téměř třicet let později, a ještě k tomu s omezenou denní službou, telefon byl zaveden až v roce 1907. Pro další rozšíření zemědělství mělo velký význam odvodňování vlhkých pozemků v okolí města. Vodní družstvo zde vzniklo roku 1884 a jeho největší akcí se stala regulace toku řeky Loučné a potoka Lodrantky, čímž se zabránilo již tak častým záplavám. Ty braly nejenom životy, ale ničily jak budovy a majetek obce, tak i

¹⁴⁴ V. VOKOLEK, *Dašice: Historie města I*, s. 61.

obyvatel. Hlavní práce na regulaci toku spotřebovaly hodně materiálu, zejména kamene získaného z blízkého okolí, hlavně okolí Kunětické hory. Úpravy se týkaly zejména 4 jezů a řady menších soukromých i veřejných mostů. Regulace toků řek probíhaly na řadě míst po celé monarchii, což vedlo k úpravě vzhledu řady měst a vesnic, která byla doprovázena i zrychlenou zástavbou nových domů díky plynulému růstu populace. Více nových obyvatel potřebovalo více prostoru k životu.

V Dašicích se ve druhé polovině století začínají objevovat dobrovolná sdružení občanů, což zapříčinilo vznik celé řady kulturních a hospodářských spolků, které ovlivňovaly společenský život napříč všemi českými zeměmi. Tento trend se zde začal projevovat zejména od poslední čtvrtiny století. Z důvodu velmi častých požárů řádících v Dašicích i v okolních vesnicích byl založen v polovině sedmdesátých let dobrovolný hasičský sbor. Jedním z nejstarších založených kulturních spolků byl Čtenářsko-zábavní spolek Hálek založený v roce 1882. Přínos pro kulturní život obyvatel byl zásadní, neboť téhož roku vznikla první veřejná knihovna. Knihy do ní dávali zejména členové spolku, mezi které patřili i významní dašičtí podnikatelé. O tři roky později byl založen muzejní spolek a jeho vlastní knihovna, obě knihovny byly nakonec o rok později umístěny na galerii městského sálu radnice. Dlouhou tradici zde má i ochotnické divadlo a ochotnická představení, jež tu probíhala již od třicátých let. Ještě o něco dříve se zde hrály zejména náboženské hry. Byly to např. pašijové hry, Život a umučení Jana Nepomuckého. První hranou hrou byli pravděpodobně Loupežníci na Chlumu od Jana Nepomuka Štěpánka a záznam o žádosti provozování této hry pochází z roku 1835.

Ze sčítání obyvatelstva v roce 1880 vyplývá, že zde bylo k tomuto roku přesně 240 popisných čísel a žilo zde přibližně 2111 obyvatel a o 10 let později to bylo již 250 popisných čísel a cca 2170 obyvatel.¹⁴⁵ Všechny výše uvedené okolnosti v průběhu celého 19. století zásadně ovlivnily demografický vývoj farnosti. Tyto faktory ovlivňovaly také počty sňatků a to, jak se proměňovala náboženská skladba snoubenců uzavírajících sňatek v této farnosti.

6.1 Počet sňatků

Ve farnosti Dašice bylo v průběhu let 1800–1918 evidováno 3851 uzavřených sňatků, což představuje přibližně 34 sňatků za rok. Do počtu uzavřených sňatků jsou započítány pouze ty, kdy alespoň jeden ze snoubenců pocházel z farnosti Dašice. Vývoj sňatečnosti je ovlivňován několika různými faktory, zejména je zásadní skladba obyvatel podle pohlaví a věku. Dále to jsou sociální struktura a životní podmínky, které mohou být ovlivněny válkou, neúrodou, ekonomickou krizí, výskytem nemocí, legislativou a jinými nařízeními ovlivňující

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 60-68.

vstup do manželství. V tomto celkovém počtu nejsou započítány sňatky z chybějících záznamů za roky 1885-1890. Průměrně by mohlo jít asi o 204 záznamů, které nemohly být dále prostudovány a zařazeny do sezónnosti sňatků. V tomto případě jde o velkou ztrátu, jelikož více smíšených sňatků bylo uzavíráno ve farnosti Dašice právě až ve druhé polovině 19. století.

Tabulka č. 5 Počet sňatků a manželských překážek v letech 1804-1918

	Celkový počet sňatků	Překážka smíšeného manželství		Překážka pokrevnosti		Překážka švagrovství		Překážka věku	
		Počet	Podíl (%)	Počet	Podíl (%)	Počet	Podíl (%)	Počet	Podíl (%)
1804-09	200	-	-	9	4,5	2	1,0	88	44,0
1810-19	317	-	-	11	3,5	2	0,6	142	45,0
1820-29	337	3	0,9	10	3,0	2	0,6	146	43,0
1830-39	313	1	0,3	9	2,9	1	0,3	135	43,0
1840-49	354	-	-	14	4,0	3	0,8	155	44,0
1850-59	318	4	1,3	5	1,6	2	0,6	143	45,0
1860-69	402	2	0,5	6	1,5	1	0,2	172	42,8
1870-79	427	4	0,9	14	3,3	-	-	211	49,4
1880-99*	541	2	0,4	11	2,0	-	-	267	49,3
1900-09	332	5	1,5	14	4,2	5	1,5	159	47,9
1910-18	191	1	0,5	8	4,2	3	1,6	84	44,0

*nedochované záznamy v letech 1885-1890

Pokud zhodnotíme vývoj počtu sňatků ve farnosti Dašice v průběhu 19. století, můžeme konstatovat, že se jejich počet postupně začal zvyšovat již ve dvacátých letech, ale v důsledku strádání obyvatel kvůli vleklé epidemii cholery ve třicátých letech, je znatelný mírný pokles sňatků. Roku 1831 podlehl v Dašicích choleře na 70 obyvatel. Ještě před propuknutím nemoci se místní snažili o jakousi prevenci a město bylo rozděleno do sedmi částí a každou z nich měl na starost jeden ze starousedlíků, jenž dohlížel na pořádek a bránil přílišnému shromažďování obyvatelstva. Místní měli zakázáno pod pokutou jíst ryby a k obstarávání nemocných museli být najati posluhovači, protože i příbuzní navzájem se obávali o své nemocné starat.¹⁴⁶ Další epidemie cholery následovala o dvacet let později, což je vidět i v tabulce, kde počet sňatků opět mírně poklesl. Mezi další faktory ovlivňující klesající počet sňatků ve třicátých letech patřily časté požáry, protože v Dašicích docházelo

¹⁴⁶ *Dějiny Dašic*, s. 29.

k více než jednomu požáru každý rok. Z dalších katastrof to byly záplavy a neúroda, které se podepsaly na nižším počtu uzavřených manželství ve třicátých a padesátých letech.

Již od šedesátých let začíná opět počet sňatků v Dašicích vzrůstat, což je způsobeno již výše zmíněnými hospodářskými a společenskými změnami, kterými oblast v této době prošla. Výrazný pokles je zaznamenán zejména v průběhu první světové války, jelikož řada mužů byla povolána do vojska. Za celé období trvání války zmobilizovalo Rakousko-Uhersko cca 7,5 mil. mužů, tedy cca 60% mužského obyvatelstva mezi 18 a 53 lety věku.¹⁴⁷ V době mobilizace byly v aktivní službě ročníky 1890-1893 a tvořily tak mírový stav armády. Povolání byli též záložníci ročníků 1882 – 1889, kteří si již odbyli v předchozích letech aktivní (prezenční službu). Dále nastoupili domobrancí I. a II. výzvy, tedy ročníky 1872-1881 včetně náhradních záložníků 1882–1892, kteří byli po odvedech schopni vojenské služby, ale nepovolali je do prezenční služby, ale prošli jen základním osmítýdenním výcvikem. Na sklonku války končila horní věková hranice odvedených mužů padesátým rokem a začínala dovršeným osmnáctým rokem života.

Ani v Dašicích proto budoucím nevěstám nezůstalo mnoho mladíků a mužů na výběr. Odvody a další vojenské následky se promítly do celkového počtu sňatků právě v rozmezí let 1915-1918. V roce 1915 bylo uzavřeno pouze devět sňatků, což je úplně nejnižší počet za celé sledované období. V letech 1916-1917 počet mírně stoupl na 15 a 16 svazků za rok. Vzhledem k tomu, že byla mobilizace vyhlášena až v letních měsících roku 1914, počet sňatků není za tento rok, tak nízký, protože činní 24 uzavřených manželství. Mír přišel sice až v listopadu 1918, ale tento rok byl z válečných let na počet sňatků nejbohatší, spojeno bylo 27 párů. V důsledku zavedení civilního sňatku v českých zemích v roce 1868 začala být využívána nová forma uzavírání manželství, která byla mnohem liberálnější, a to zejména tehdy pokud se mezi snoubenci objevila překážka pokrevnosti. Stát dovozoval uzavřít sňatek již od třetího stupně příbuzenství v boční linii a nevyžadoval žádná povolení. Církev se na to snažila reagovat také a udělovala dispens u této překážky mnohem častěji, což je patrné z tabulky, kde je u pokrevnosti znatelný mírný nárůst dispensí od sedmdesátých let. I přesto, že církev dispense udělovala častěji, i tak se nevyhnula částečnému poklesu uzavíraných sňatků, jelikož snoubenci měli stále více možností si vybrat, kdo je oddá.

V katolické farnosti Dašice činil průměrný podíl smíšených sňatků oproti celkovému počtu jen něco málo okolo 1%, což je malý počet ve srovnání např. s farností Zdechovice, která je svým charakterem vhodná pro komparaci. Ve farnosti Zdechovice činil průměrný

¹⁴⁷ Michael BOROVIČKA, *Velké dějiny země Koruny české, svazek XII.b*, Praha 2013, s. 611.

podíl smíšených sňatků okolo 16,8%. Poblíž farnosti Zdechovice se nacházely hned dva evangelické sbory, augsburský v Trnávce a helvétský ve Chvaleticích. Bylo zde tzv. trojkonfesní prostředí. Údaj týkající se počtu smíšených sňatků v dašické farnosti je důležitý, protože znázorňuje, kolik těchto svazků bylo přibližně uzavřeno před katolickým farářem, který měl snoubence od uzavření smíšeného manželství odrazovat. Ve farnosti Zdechovice byly využity i nekatolické matriky, což se v případě dašické farnosti nestalo.¹⁴⁸ Na tomto vzorku je možné demonstrovat přesný počet smíšených sňatků vedených pouze v katolických snubních protokolech a nejsou zde zohledněna nekatolická manželství a smíšené sňatky uzavřené v helvétském sboru ve Dvakačovicích.

Prekážka smíšeného manželství se může jevit pouze jen jako marginální záležitost, ale objevuje se poměrně často. Největší nárůst je citelný ve dvacátých letech 19. století a opět až od padesátých let, kdy má mírně vzestupnou tendenci. Ve dvacátých letech mohlo stát za nárůstem to, že si již obyvatelé farnosti zvykli na přítomnost nekatolíků a katolická církev na ně již tolik neútočila, než v dřívější době. V padesátých letech se možná o mírný nárůst zasloužilo zrušení poddanství v roce 1848, které podpořilo migraci obyvatelstva a zřejmě i vydání protestanského provizoria, jež katolíky a evangelíky zrovnoprávnilo. Za celé sledované období bylo ve farnosti Dašice uzavřeno celkem 23 smíšených sňatků, což je oproti celkovému součtu opravdu malý počet, ale i tak je znatelné, že se katolickému duchovnímu nedařilo vždy zamezit všem nechtěným svazkům.¹⁴⁹ Z pohledu katolické církve se pro katolické snoubence ve smíšených svazcích skrývalo trojí nebezpečí:

- 1) *"periculum perversionis partis catholicae; katolík vydává se tu zjevnému nebezpečí svou jedine pravou a spasitelnou víru zanedbávati, nebo dokonce snad i od ní odpadnouti;*
- 2) *prava nasciturae prolis institutio; byť i předem výchova všech dětí u víře katol. se slíbila, přece náboženské vychování otrěseno bude příkladem strany nekatolické, nebo indifferentismem strany katolické, jak pěkně praví koncil prov. pražský (z r. 1860, str. 161): salutis...*

¹⁴⁸ Š. JIRÁSKOVÁ, *Demografický vývoj farnosti Zdechovice*, s. 65nn.

¹⁴⁹ "Napomíná pak Církev sluhů svých ve vši přísnosti, aby ze všech sil o jich zamezení se přičiňovali, a když by varovný hlas jejich na prázdno vyzněl, uděluje sice – aby horším zlům zamezila – na základě kanonických důvodů dispens, avšak jenom tehda, jsou-li nebezpečí, o nichž jsme se zmínili, buď odstraněna, nebo aspoň z nebezpečí blízkých vzdálena učiněna. Kdo pak by – předpisů církevních neuposlechna – sňatek smíšený nedovoleně, nebo snad spolu i neplatně uzavřel, ani tyto zbloudil s horlivostí pastýřskou vyhledával a k nápravě přiměti se snažil." Cit. Antonín HOFFMANN, *Manželství smíšená*, Časopis pro katolické duchovenstvo, roč. 42, 1902, s. 6 .

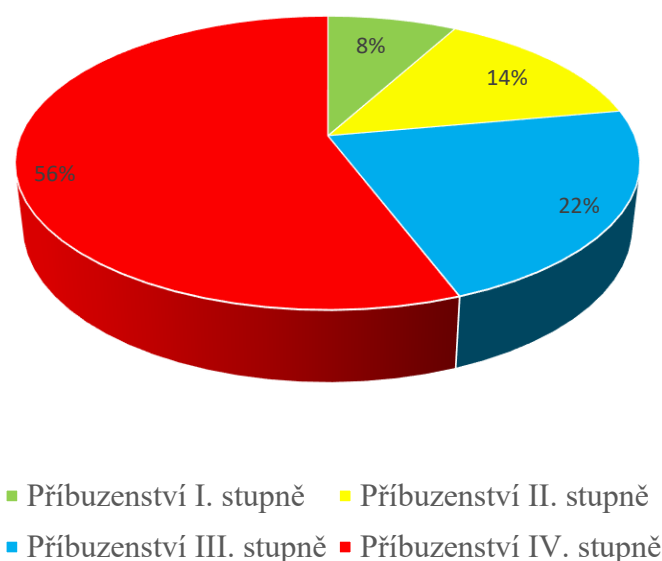
3) *Flagitiosa communio in rebus sacris; katolík neuzavírá jinak manželství, nežli že přijímá svátost, jednu a tutéž svátost však přijímatí s nekatolíkem nemůže samozřejmě býti dovoleným.*"¹⁵⁰

Z toho jasně vyplývá, že dle názoru katolické církve vylučovalo smíšené sňatky nejen církevní, ale i božské právo a odporovaly přirozenosti. Na základě výše zmíněných rozporů vznikala překážka smíšeného manželství (*impedimentum prohibens mixtae religionis*) a pouze biskup směl udělit dispens k sňatku, jemuž tato překážka bránila. Církevní předpisy stanovovaly tři povinnosti, jak přistupovat k záměru snoubenců uzavřít takový svazek:

- a) „aby se jim za každou cenu snažil zabránit
- b) aby zájmy církve nadále chránil, pokud by smíšený svazek i tak vzniknout měl
- c) pokud by manželství nedovoleně či snad neplatně bylo uzavřeno, aby se nadále snažil o jeho následnou konvalidaci"¹⁵¹ (náprava právního jednání, které bylo díky např. překážce neplatné.)

Duchovní dohlížel, aby byly dány záruky, že nehrozí ze strany nekatolického manžela přemlouvání ke konverzi. Nejprve stačil pouze revers či vyjádření evangelíka a od třicátých let se začala ve snubních protokolech ve farnosti Dašice objevovat také povinná smlouva, kde se oba snoubenci zavázali ke katolickému křtu a výchově ve správné víře budoucích i již narozených dětí.

Graf č. 1 Překážka pokrevnosti ve farnosti Dašice v letech 1800-1918

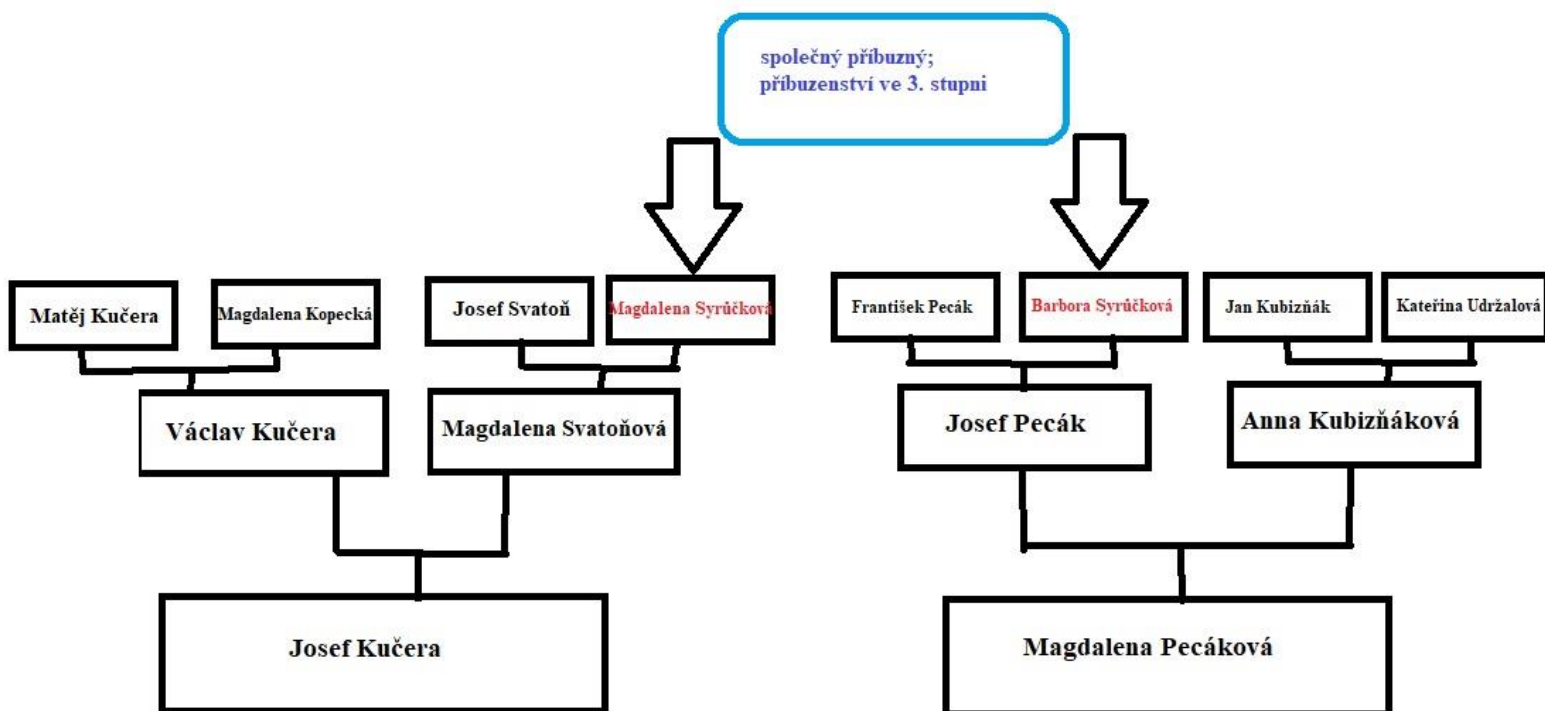
¹⁵⁰ Tamtéž, s. 5.

¹⁵¹ Tamtéž, s. 6.

Jednou z překážek, která se – kromě překážky nezletilosti – se objevovala nejčastěji překážka pokrevenství, kde se uděloval dispens zejména u 3. a 4. stupně příbuzenství v boční linii. Ve sledovaném období se nacházejí i výjimečné případy, kdy církev ze závažných důvodů udělovala dispens i u 1. a 2. stupně. Většinou to zapříčinilo těhotenství nevěsty, a ta proto často na uzavření sňatku spěchala, aby je nezastihla hanba z mimomanželského početí. Takovému svazku předcházela řada úkonů spojených s obdržáním dokladů přikládaných ke snubnímu protokolu, neboť se muselo žádat na biskupství i o prominutí 2. a 3. ohlášky či jeden ze snoubenců mohl být nezletilý. Nárůst počtu vydaných dispensí u 3. a 4. stupně je typický pro druhou polovinu 19. století. Velké množství budoucích manželů nechápalo nutnost obstarat si toto povolení a nechtělo řešit tento problém.

Že budoucí manžele spojuje příbuzenský vztah, zjistil také katolický farář Josef Nechvíle při sepisování snubního protokolu dne 23. ledna 1882, součástí protokolu byl i nákres rodokmenu, který příbuznost přesně vyjádřil. Mladý a svobodný 23letý obuvnický mistr Josef Kučera z Mnětic čp. 10 se rozhodl přijmout za manželku 22letou, svobodnou Magdalenu Pecákovou taktéž z Mnětic čp. 40. Bohužel není možné zjistit, zda snoubenka nečekala dítě, protože kněz nechal kolonku s odpovědí na otázku „*Zdaliž snad nejste těhotna, a ví-li o tom ženich?*“ prázdnou. Oba snoubenci nedosáhli ještě zletilosti, a tak u ženicha to stvrdil otec a nevěstu za plnoletou prohlásil c. k. okresní soud v Pardubicích (již 7. února). Pan farář musel požádat biskupskou konzistoř v Hradci Králové o udělení dispense kvůli příbuzenství 3. stupně mezi budoucími manželi. Babička nevěsty z otcovy strany byla sestrou babičky z matčiny strany ženicha. Dispens obdrželi již na počátku února a do manželství vstoupili v březnu 1882.

Kněz ve venkovském prostředí neměl vůbec jednoduchou roli, jelikož řadu rodin z jedné farnosti občas propojoval vzdálený příbuzenský vztah. Rodiny snoubenců často na duchovního tlačily, aby náležitosti před uzavřením sňatku probíhaly rychle a hladce. Katolický duchovní ale musel zjistit všechny možné zádrhly, jež by bránily v uzavření platného manželství dle kanonického práva.

Při výzkumu byla věnována pozornost také četnosti manželských překážek. Z tabulky týkající se překážek jasně vyplývá, že nejpočetněji je zastoupena překážka věku, kdy alespoň jeden ze snoubenců nedosáhl minimálního požadovaného věku 24 let stanoveného dle ABGB. Tato překážka se týkala 45% snoubenců, což je skoro polovina všech uzavřených manželství. V sedmdesátých a osmdesátých letech uzavírali nezletilí snoubenci téměř polovinu všech svazků.

Početně nejméně zastoupenou překážkou je překážka švagrovství¹⁵². Podíl této překážky tvoří většinou méně než 1% z celkového počtu všech sňatků. Nejvyšší počet těchto sňatků se objevuje v období 1900-1909, což byl jasný doklad toho, že modernizující se společnost už se odmítala podřizovat přísným církevním pravidlům. Z 21 případů dispensovaných sňatků kvůli překážce švagrovství je 7 z nich spojeno ještě s překážkou nedostatečného věku.

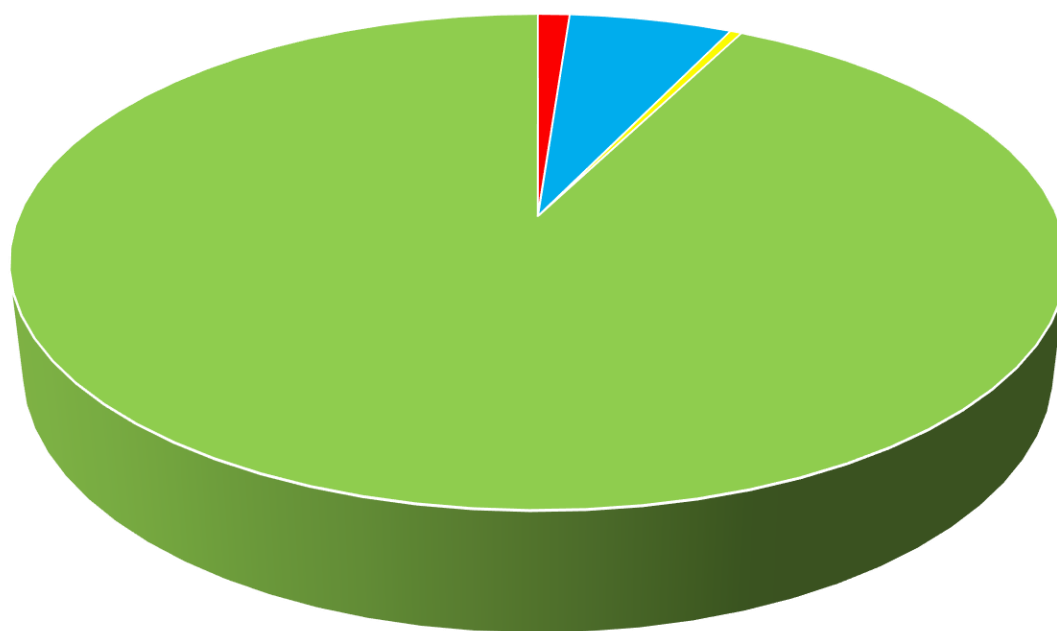
Počet případů, kdy uzavření sňatku bránilo více překážek najednou je velmi malý, ale i tak se tyto případy objevují. Překážka věku šla většinou ruku v ruce s ostatními manželskými překážkami. Nejčastěji je zastoupena u překážky pokrevnosti, která tvoří svým podílem 3% z celkového počtu sňatků druhou nejčastější překážku vyskytující se ve farnosti Dašice. Aby mohlo být manželství uzavřeno, muselo se u překážek zažádat o dispens (povolení). Mohlo se

¹⁵² Tato překážka vznikala na základě příbuzenství vzešlého z platného manželství. Šlo zde o vztah budoucího manžela k pokrevným příbuzným budoucí manželky a naopak. Z hlediska stupňů a linií se počítala podobně jako pokrevní příbuzenství. Tato překážka nevznikala mezi pokrevními příbuznými manželky a manželovými příbuznými navzájem.

stát, že jeden ze snoubenců mohl spadat do jiné diecéze, nebo že snoubenec byl podřízen pravomoci vojenské. Řešení takovýchto situací se jeví jako velmi problematické a sporné. Původní návrh zněl tak, aby snoubenci ze dvou různých diecézí zažádali rovnou u obou ordinariátů. V praxi se však dispens vyžadoval alespoň od jednoho z nich, protože bylo obvyklé, že pokud byla překážka odpuštěna v jedné diecézi, platilo toto dispensování pro oba snoubence.

Nejčastěji se o odpuštění překážky žádalo u ordinariátu, z něhož pocházela nevěsta, toto pravidlo však platilo jen v Čechách. Jinak tomu bylo u překážky smíšeného manželství, zde byl dispens udělován podle toho, kam náležela katolická strana sňatku, u civilní katolické strany to byl přímo biskupský ordinariát, šlo-li o vojenskou, tak jej uděloval apoštolský polní vikariát.¹⁵³

**Graf č. 2 Manželské překážky ve farnosti Dašice
v letech 1804-1918**

- Překážka smíšeného manželství
- Překážka pokrevnosti
- Překážka švagrovství
- Překážka věku

¹⁵³ JAN NEP. SEDLÁK, *Dispens pro snoubence z dvou různých diecézí*, ČKD 42, 1902, s. 26-31.

Tabulka č. 6 Hrubá míra sňatečnosti ve farnosti Dašice v 19. století (hodnoty uvedeny v ‰)

Rok	Počet sňatků (pětileté průměry)	Hrubá míra sňatečnosti ve farnosti Dašice	Hrubá míra sňatečnosti v českých zemích
1833	32,2	7,5	8,1
1838	31,4	5,7	8,2
1841	35,0	10,2	8,5
1848	35,8	7,8	8,4
1851	30,0	8,4	8,6
1858	38,8	8,1	7,6
1880	40,8	8,7	7,8
1891	36,4	8,9	7,5

Z výzkumu lze zjistit nejen charakter manželských překážek, ale i další ukazatele týkající se sňatečnosti. V roce 1833 připadalo v Dašicích téměř 8 svateb na 1000 obyvatel, ovšem již o pět let později navzdory postupnému nárůstu populace sňatků výrazně ubylo, a to dokonce výrazně ve srovnání s celozemským průměrem, ovšem příčinu se nepodařilo zjistit. Roku 1841 se počet sňatků zvedl dokonce na hodnotu 10 sňatků na 1000 obyvatel, zatímco hrubá míra sňatečnosti v českých zemích nepřesahovala 9‰. Od padesátých let byla sňatečnost v Dašicích nad celozemským průměrem, což nekoresponduje se stavem ve farnosti Zdechovice, kde byl zaznamenán pokles svateb již od šedesátých let, a tento stav nebyl překonán na rozdíl od dašické farnosti po celý zbytek sledovaného období. I ve farnosti Libčany, kde provedla výzkum Alexandra Šikulová, je po celou dobu hrubá míra sňatečnosti nad celozemským průměrem, což autorka vysvětluje příhodnými zemědělskými podmínkami, toto je možné částečně aplikovat i na farnost Dašice, poněvadž tu také bylo hlavní obživou obyvatel zemědělství.

Při srovnání vývoje celkového počtu obyvatel v dašické farnosti s počtem uzavřených manželství, lze zjistit, že vývoj sňatečnosti koresponduje s růstem počtu obyvatelstva jen částečně. Do roku 1884 sňatečnost odráží zvýšení počtu obyvatel. K velkému zlomu dochází právě na přelomu osmdesátých a devadesátých let, ačkoliv došlo k nárůstu obyvatelstva, sňatečnost tuto změnu moc nereflektovala. Počet obyvatelstva začal narůstat, a i když se počty sňatků zvyšovaly, tak jen velmi pomalu, což znamenalo, že celková míra sňatečnosti se snížila o 10%. Jako nejhorší se jeví rok 1907, kdy bylo vzhledem k rostoucímu počtu populace uzavřeno pouze 17 sňatků.

Zvyšování zemědělské produkce na stejné ploše půdy zapříčinilo postupně v průběhu 19. století stále větší uvolňování pracovních sil. V případě Dašic se jednalo o mladé obyvatele farnosti, kteří si snažili získávat prostředky pro obživu z námezdní práce v zemědělství. Kvůli vyššímu počtu volných pracovních sil se museli nakonec poohlédnout po novém způsobu obživy. Někteří našli uplatnění v koželužně, mlýnu či cukrovaru, ale ti ostatní migrovali do větších měst v okolí či dokonce do ciziny. Město většinou opouštěli mladší lidé, čímž by se dal také vysvětlit klesající počet uzavíraných sňatků.¹⁵⁴ Mladí členové farnosti, kteří potenciálně mohli uzavřít sňatek, bohužel odcházeli do vzdálenějších měst (zejména do rychle rostoucích Pardubic, jež se postupně měnily v průmyslovou aglomeraci a využívaly tak nadbytečnou pracovní sílu z okolních vesnic) a v lokalitě zůstávala starší populace. Tito starší usedlíci uzavírali mnohem menší počet svazků.

V období 1800–1918 připadlo na jeden rok průměrně 32 sňatků. Pro podrobnější charakteristiku je nutné se podívat na jednotlivé roky, neboť počty svazků se velice lišily a značně kolísaly v průběhu sledovaného období.

Zjištěný počet sňatků ovlivňovalo mnoho faktorů. Řada omezení vyplývala již z ustanovení o manželském právu, ale další neméně důležitou roli hrálo povolení ke sňatku (potřebovali ho oba snoubenci, pokud nedosáhli zletilosti), věk, povinná vojenská služba, či pozice státního zaměstnance, neboť i ti potřebovali povolení k uzavření manželství. Vliv na sňatečnost měly také ekonomické a sociální podmínky, epidemie, války, ale také období v roce, kdy se sňatek uzavíral. Nejvyšší počet sňatků byl v dašické farnosti zaznamenán v letech 1882-1883 kdy bylo uzavřeno 60 a 57 platných manželství.

¹⁵⁴ A. ŠIKULOVÁ, *Demografický vývoj farnosti Libčany*, s. 66.

**Tabulka č. 7 Průměrný počet sňatků
na 1 rok ve farnosti Dašice v letech
1804-1918**

Období	Průměrný počet sňatků na 1 rok
1804-09	33,3
1810-19	32,1
1820-29	33,7
1830-39	31,3
1840-49	35,4
1850-59	32,9
1860-69	40,2
1870-79	42,7
1880-99*	41,3
1900-09	29,2
1910-18	21,2

*nedochované záznamy v letech 1885-1890

V následujících letech byl počet uzavíraných sňatků celkem pravidelný. K velké konjunktře došlo v Dašicích v šedesátých letech, protože právě v tomto období se zde začíná rozvíjet kožedělný a potravinářský průmysl. Výrazný pokles tohoto trendu byl zaznamenán v roce 1866 v důsledku prusko-rakouské války. Tato válka zasáhla Pardubice a jejich okolí, když se po vítězné bitvě u Hradce Králové rozptýlilo pruské vojsko po blízkém okolí. Proto musely být sňatky, jež byly naplánovány na rok 1866, přesunuty na následující rok 1867.¹⁵⁵

¹⁵⁵ V. VOKOLEK, *Dašice: Historie města I*, s. 62.

**Graf č. 3 Vývoj počtu sňatků ve farnosti Dašice v letech 1804-1918
(počet a devítiletý klouzavý průměr)**

Stát také zasahoval do sňatečnosti svými nařízeními. Do roku 1868 platilo po celé Habsburské monarchii nařízení o povinnosti žádat souhlas ke sňatku. Toto nařízení se týkalo většiny mužů, nevztahovalo se pouze na „šlechtu, knížecí městské a panské úředníky, profesory veřejných ústavů, měšťany, majitelé domů a statků, advokátů, mistrů a majitelů továren.“¹⁵⁶ Dalším nařízením byl císařský patent o doplňování vojska, jenž od září 1858 zakazoval všem osobám podléhajícím branné povinnosti uzavírat sňatky.¹⁵⁷

Důležitou podmínkou pro uzavření manželství byly také ohlášky, které byly zavedeny povinně od roku 1215 po 4. lateránském koncilu.¹⁵⁸ Potvrdil je tridentský koncil (1545-1563), když reformoval manželské právo. Ohlášky byly tři a vyhlašovaly se během nedělních bohoslužeb či při hlavních mších v průběhu jednotlivých svátků. Ohlášky měly platnost nejdéle šest měsíců před sňatkem, jinak se musely konat nové. Manželství se ohlašovalo

¹⁵⁶ M. LENDEROVÁ, *K hříchu i modlitbě*, s. 81.

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 81.

¹⁵⁸ J. KLABOUCH, *Manželství a rodina v minulosti*, s. 65.

ustálenou formulí „*Ohlašuje se láskám našim, že v stav manželský vstoupiti míni ...*“¹⁵⁹

Výjimečně se ohlašovaly všechny tři ohlášky najednou, a to z těchto důvodů:

1. zapovězený čas – často hrozilo, že se manželství uzavíralo v době adventní či postní;
2. *periculum animae* – pokud snoubenci žili blízko sebe a hrozilo jejich tělesné sblížení ještě před svatbou;
3. *gravis erubescencia et pudor* – když byl mezi snoubenci velký věkový rozdíl, sociální postavení či ekonomická nerovnost a existovalo-li podezření, že by svazku chtěl někdo zabránit;
4. *impraegnatio sponsae* – když byla nevěsta těhotná a mohla by porodit ještě před svatbou;
5. změna bydliště – pokud se snoubenci ihned po obřadu chtěli odstěhovat, či by manžel odcházel za prací;
6. *impeditio malitiosa*, pokud hrozilo, že by některý z příbuzných chtěl sňatku zabránit;
7. odstoupení od sňatku – jeden ze snoubenců by nechtěl uzavřít sňatek ze závažného důvodu;
8. závažná onemocnění – pokud jeden ze snoubenců umírá, ale je v jejich zájmu manželství uzavřít.¹⁶⁰

O prominutí druhých a třetích ohlášek se muselo zažádat. Ve farnosti Dašice se prominutí 2. a 3. ohlášky podařilo v několika případech nalézt, například u snoubenců Josefa Vrátila z Moravan a Anny Zobínové z Dašic. Snoubenec, 25letý Josef, manželský syn Jana Vrátila a Anny rozené Kubizňákové se hlásil ke katolické víře, byl svobodný a stejně jako otec se živil jako rolník. Jeho snoubenka 26letá Anna Zobínová, manželská dcera Františka Zobína a Anny Vrátilové byla taktéž katolického vyznání a svobodná. Oba museli rychle zažádat o prominutí druhé a třetí ohlášky, protože se ukázalo, že budoucí nevěsta již očekává společného potomka, k otěhotnění došlo před uzavřením sňatku, a nevěsta tedy musela s Josefem „*tělesně obcovat*“. Při sepisování snubního protokolu dašický farář František Semonský položil budoucí nevěstě jednu z povinných otázek „*Nejste těhotná?*“ a odpověď zněla „*jsm*“. V rámci zajišťování všech potřebných náležitostí nutných k uzavření tohoto sňatku duchovní zjistil, že mu brání ještě překážka pokrevnosti, neboť snoubenci byli vzájemně spřízněni ve 3. stupni boční linie. Zažádal tedy o dispens biskupskou konzistoř v Hradci Králové, která tento svazek posléze

¹⁵⁹ Milena LENDEROVÁ, *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, Praha 2009, s. 117.

¹⁶⁰ Z. ČEVELOVÁ, *Gender, víra a manželství*, s. 148.

povolila a odpověděla „*Ačkoliv v třetím stupni spříznění snoubencové Josef Vrátil a Anna Zobínová, spáchaným krvosmilstvím církevního prominutí překážky zamýšlenému jejich manželskému spojení vadící nehodnými se učinili, ráčil se přece Nejdůstojnější Pan Biskup u své vrchnopastýřské péči o věčné blaho zmíněných těžce se prohřešivších oveček svých a vzhledem k důvodům v žádosti ze dne 12. listopadu 1871 č. 237, uvedeným na základě plnomocenství od sv. apoštolské Stolice jemu propůjčeného k udělení žádané dispensí v Pánu milostivě nakloniti a naříditi, aby dotčení snoubencové s upřímnou lítostí nad velkým proviněním svým na důkaz opravdové své kajícínosti po tři dny vždy jednou litanii o všech svatých a každodenně až k oddávkám při úplné vzájemné čistotě pětkrát modlitbu Páně s pozdravením andělským za duše v očistci pokorně se modlili. Dostojí-li věrně těmto podmínkám, dovoluje se duchovní Správě, že připojeného dekretu ze dne 9. Nov., č. 6557 užití a manželskému jejich sňatku požehnati smí*“. Ke snubnímu protokolu J. Vrátila a A. Zobínové připojil farář náboženské vysvědčení obou snoubenců, jejich křestní listy, dispens pokrevenství a povolení týkající se prominutí 2. a 3. ohlášky od biskupské konzistoře v Hradci Králové a místodržitelství v Praze. V důsledku takto komplikovaných případů spravoval kněz velké množství dokladů.

V horší situaci než A. Zobínová se často ocitalo mnoho žen, protože si je nechtěl muž, s nímž čekaly dítě, vzít.¹⁶¹ Ty se samozřejmě zajímaly o to, jak takový problém vyřešit. Znalosti ohledně nepovolených abortivních praktik mívaly zpravidla porodní babičky. Usilování o potrat se velmi přísně trestalo a koncem 18. století se stalo součástí trestního zákoníku. Ještě v průběhu 19. století se často nechtěné těhotenství řešilo pomocí abortivních prostředků, zejména v nižších sociálních vrstvách. Řada kněží se o potratech zmiňovala alespoň v rovině kázání, jelikož se takový čin považoval za velmi nemorální. I v příručkách pro porodní báby je zmínka o tom, že by měly takovéto činy budoucím matkám vymlouvat, a kdyby se na něm snad sama podílela, hrozil jí trest za spoluvinu. Výše trestu se odvíjela do toho, zda šlo o skutek dokonaný či nikoliv (u nedokonaného byla výše od šesti měsíců od jednoho roku; u dokonaného od jednoho do pěti let vězení).¹⁶² Ty nejchudší ženy bohužel

¹⁶¹ Počet živě narozených nemanželských dětí se v českých zemích pohyboval od roku 1820 po celé sledované období mezi 20-25 tis. Přesný počet lze nalézt ve statistice nemanželských dětí, jež se nachází na stránkách Českého statistického úřadu. Český statistický úřad, *Obyvatelstvo – roční časové řady*, 4. 6. 2021, https://www.czso.cz/csu/czso/obyvatelstvo_hu/ (16. 6. 2021).

¹⁶² Hana STOKLASOVÁ (ed.), *Porodní bába? Asistentka?: porodní deníky z let 1898-1954*, Pardubice, s. 142. Komplexní informace k tématu porodních bab, kde jsou uvedeny zajímavé informace např. i o potratech a babách, které je prováděly a byly za to trestány tzv. anděličkářky, je možné získat v monografii Milena LENDEROVÁ a kol., *Ženy s kufříkem a nadějí: porodní báby a asistentky v českých zemích od poloviny 19. do poloviny 20. století*, Praha 2019.

neměly většinou přístup ani k bábě či rodinnému lékaři, a tak používaly různé metody, které jim doporučila např. sousedka, co už měla za sebou několik porodů či bylinkářka.

Tabulka č. 8 Počet těhotných nevěst či nevěst s dítětem před uzavřením sňatku ve farnosti Dašice (1853-1867; 1900-1914)

Dítě před sňatkem		Těhotná nevěsta + další dítě		Těhotná nevěsta			
1853-1867		1853 - 1867		1853 - 1867		1900 - 1914	
počet	%	počet	%	počet	%	počet	%
5	16,7	3	10,0	4	13,3	6	16,7
2	7,1	1	3,8	1	3,8	4	10,8
2	8,0	1	4,0	1	4,0	4	10,3
1	3,4	1	3,4	3	10,3	5	12,5
2	6,3	1	3,1	5	15,6	6	13,6
3	8,3	2	5,6	4	11,1	7	16,2
2	5,1	2	5,1	6	15,4	6	17,6
3	8,6	2	5,7	4	11,4	2	11,1
2	5,1	1	2,6	6	15,4	4	16,0
3	6,7	-	-	7	15,6	6	25,0
3	6,7	-	-	8	17,9	1	5,9
2	5,3	2	5,3	6	15,9	5	15,6
1	2,8	1	2,8	5	13,9	3	13,1
3	12,0	1	4,0	7	28,0	9	32,1
2	4,6	-	-	10	27,8	4	16,7

Součástí snubních protokolů byly i dotazy na velmi intimní záležitosti. Mezi takové patřila i otázka: „*Zdaliž snad nejste těhotná a ví-li o tom ženich?*“ Do pramenů byly zapuštěny dvě sondy pro rozmezí let 1853-1867 a 1900-1914, protože v těchto letech byla součástí snubních protokolů otázka na těhotenství nevěsty. První sonda je rozdělena na několik rubrik, protože zápisy obsahují informace nejen o těhotenství nevěsty, ale zachycuje též případné mimomanželské potomky, jež chtěl jejich otec nechat legitimizovat a neponechat jim status nemanželského potomka.

Počet dotazovaných nevěst je 981. Průměrně okolo 5% nevěst z farnosti Dašice mělo před uzavřením manželství pohlavní styk, protože byly těhotné, a dokonce vychovávaly ještě další dítě doma. U všech těchto žen, které na výše zmíněnou otázku odpovídaly v období let 1853-1855 a které přiznaly tento hřích, farář připsal v poznámce, že budoucí manžel zažádal o

legitimizaci potomka či potomků. Dělo se to hlavně proto, že děti byly zbaveny stigmatu nemanželských dětí. Ty zažívaly ve společnosti opovržení a výsměch a tento přístup vymizel až s příchodem moderní společnosti. Po celá staletí považovala křesťanská komunita svobodnou matku s nemanželským dítětem za hanbu. Naštěstí na přelomu 18. a 19. století se přístup k mimomanželským vztahům zlepšil. S příchodem osvícenského trestního práva nastala i zásadní změna týkající se dříve velmi běžného hříchu – smilstva. Již za vlády císaře Josefa II. byly děti narozené mimo manželství zrovnoprávněny s manželskými. Avšak toto zrovnoprávnění v praxi téměř nefungovalo, a to i po celé 19. století.¹⁶³

ABGB věnoval mimo jiné pozornost i těmto potomkům a opět zde platilo, že otec dítěte zplozeného mimo manželství mohl být do matriky zapsán pouze z vlastní vůle. Nemanželské děti podle občanského zákoníku nemají stejná práva jako ty manželské a do života vstupují se jménem své matky. I tak si dítě narozené mimo manželský svazek mohlo nárokovat od svých rodičů zaopatření, přiměřené jejich ekonomické situaci.¹⁶⁴

Téměř u 10% všech snoubenek v letech 1853-1855 uvedl duchovní František Schoffer, že vychovávají dítě a jejich budoucí manžel žádá a jeho legitimizaci. Ve zbylém období 1856-1867 provedl zápis o dítěti v průměru pouze u 6% ze všech nevěst. Lze tedy říct, že již v padesátých a šedesátých letech 19. století se ve farnosti Dašice stýkalo pohlavně s budoucím partnerem přinejmenším 7% všech nevěst a dokonce spolu vychovávali i několik dalších dětí. Nevěsty po roce 1859 na tuto otázku dokonce v některých případech odpovídaly „*jsem (těhotná) a ženich se k tomu hlásí a jest spokojen*“. Řada mužů uzavřela sňatek s matkou „svých“ dětí pravděpodobně kvůli tlaku rodiny a okolí, aby děti nežily v hanbě. Ekonomická situace takových rodin bývala často špatná, a to byl i jeden z důvodů, proč nebyly tyto sňatky uzavírány.¹⁶⁵

Takový osud měla i 28letá svobodná katolička Anna Špačková, dcera podruha Františka Špačka a Barbory Špačkové, jež se v červnu 1853 vdala za svobodného katolíka a šlejfiře (kočovní brusič nožů) Josefa Matějku, syna podruha Václava Matějky z Holic a Doroty rozené Voříškové. Sotva mladý Josef dosáhl dle ABGB zletilosti, musel se oženit, protože zplodil s Annou ještě před uzavřením sňatku dvě děti, ke kterým se při křtu přiznal a po svatbě obě legitimizoval. Syn František přišel na svět v červnu 1851 a dcera Magdalena 2. února 1853. Snoubenec žil dle záznamů již více než šest neděl ve stejném domě jako budoucí

¹⁶³ Daniela TINKOVÁ, *Ilegimita a "nová ekonomie života" v osvícenské Habsburské monarchii, Problém svobodných matek a nemanželských dětí mezi sociální kontrolou a sociální péčí na prahu občanské společnosti*, Historická demografie 27, 2003, s. 141-148.

¹⁶⁴ Karel SCHELLE – Ilona SCHELLEOVÁ, *Civilní kodexy 1811-1950-1964*, s. 69-73.

¹⁶⁵ Některé páry žily nesezdané společně i mnoho let a někdy dokonce uzavíraly manželství před smrtí jednoho či druhého, aby legitimizovaly ještě nedospělé děti, případně aby majetek mohl přejít na pozůstalého partnera.

nevěsta na adrese Komárov čp. 24. Dle stabilního katastru šlo o dřevěnou stavbu, asi zemědělskou usedlost, kde Annin otec žil s rodinou v pronájmu. Snubní protokol snoubenka označila v místě podpisu třemi křížky, což značilo, že neuměla psát, zatímco ženich se zvládl pod snubní protokol podepsat. Josef Matějka musel v Komárově pobývat delší dobu, když stihl s nevěstou zplodit dvě malé děti. Více než rok po narození syna Františka spolu žili, aniž by uzavřeli řádný svazek. Anna porodila druhé dítě v únoru a snubní protokol s nimi sepsal farář již v dubnu. Takže je velmi pravděpodobné, že počkali, až přečká šestinedělí, a poté řešili podrobnosti ohledně sňatku.

Podobný život čekal i na 24letou svobodnou katoličku Kateřinu Nešetřilovou, manželskou dceru podruha Václava Nešetřila z Časů a Magdaleny rozené Vondrušové, která se provdala za svobodného katolíka a podruha Václava Blažka z Lánů u Dašic, kde pobýval v době sepisování snubního protokolu zhruba dva týdny a přemýšlel s nevěstou o pronájmu domu čp. 3. Ve stabilním katastru je vedeno čp. 3 jako dřevěná usedlost, zde pravděpodobně snoubenci zůstali a plánovali dlouhodobější pobyt. Ženicha legitimizoval jeho otec podruh Jiří Blažek z Počápel, až poté, co se narodil matce Magdaleně rozené Kohlerové. Ze všech čtyř rodičů budoucích manželů zůstala naživu pouze již zmíněná matka snoubence. Mezi snoubenci vyvstala manželská překážka nedostatečného věku, protože ženich nedosáhl ještě dle ABGB zletilosti, odstranil ji až vrchnoporučenským dovolením c. k. okresní soud sídlící v Pardubicích. Mladý Václav se musel oženit, jelikož zplodil s Kateřinou ještě před uzavřením svazku dceru Magdalenu a budoucí manželka navíc očekávala další přírůstek, ke kterému se otec hlásil. Po uzavření sňatku chtěl snoubenec obě děti legitimizovat. Farář s nimi vedl rozhovor a zapisoval informace do protokolu již v září 1853, ale sňatek se konal mnohem později, až počátkem února 1854. S velkou pravděpodobností byla nevěsta v pokročilém stavu těhotenství, a tak se čekalo, než porodí a přečká šestinedělí. Příležitost seznámit se měli například při bohoslužbě v kostele Nejsvětější Trojice v Sezemicích, který možná pravidelně navštěvovali. Z vesnic Veská i Časů je kostel na obě strany vzdálen přibližně stejně (cca 4 km). Potvrdily to i ohlášky v Sezemicích a Dašicích, kde se oba dle protokolu více než šest neděl zdržovali.

Poslední případ přibližuje život 29leté svobodné katoličky Magdaleny Daškové, manželské dcery baráčníka Václava Daška z Kostěnic čp. 44 a Anny rozené Kučerové. Ta si kvůli těhotenství vzala za manžela svobodného katolíka, podruha a vysloužilého vojína propuštěného z armády koncem roku 1851 a podruha Josefa Bulise z Kostěnic čp. 44, nemanželského syna Doroty Bulisové (dcery baráčníka v Tuněchodech). Ženich se vrátil ze služby, a ještě v době před uzavřením platného manželství nejenom, že bydlel ve stejné

domácnosti s nevěstou, ale dokonce spolu tělesně obcovali a přivedl ji do jiného stavu. Snoubenci sdíleli podle map stabilního katastru i s rodiči nevěsty menší dřevěnou stavbu se zahradou stojící v blízkosti pískovcového kříže a nedaleké vodní plochy nesoucí místní název Dolní rybník. Za svědky jim šli chalupník Kučera z Kostěnic a Václav Kočvara soused z Dašic čp. 91, kteří ve snubním protokolu stvrdili podpisem toto svědectví *„My nížepsaní svědkové tuto vyznáváme, že nám oba snoubenci dobře známi jsou, jakož i přátelstvo jejich z obojí strany, že na udaných místech déle než 6 neděl přebývají, a že mezi nimi žádná nejvyššími zákony opodstatněná překážka se nenalézá. Tento výrok náš chceme kdykoliv by toho potřeba kázala i přísahou stvrdit...“*

Z odpovědí nevěst ve snubních protokolech vyplývá, že v období 1853-1867 mělo přibližně 25% všech nevěst pohlavní styk ještě před svatbou a na přelomu století tento počet činil přibližně 16%. Tyto informace bylo možné získat pouze z protokolů vedených po roce 1840, v nichž faráři začali dělat poznámky o těhotenství nevěsty, a za celé období se tato skutečnost týkala přibližně každé páté nevěsty, která se ve farnosti vdávala. Mezi léty 1857-1918 odpovídaly nevěsty na otázku ohledně těhotenství ve více než 47% případů jednoslovně „nejsm“ či prostě „ne“. Ve zbylých případech zůstala kolonka buď proškrtnutá či úplně prázdná. Je jedy jisté, že každá pátá dašická nevěsta tělesně obcovala před uzavřením sňatku, lze však předpokládat, že toto číslo bylo daleko vyšší, vzhledem k proškrtnutým kolonkám, pod kterými se mohla skrývat řada utajených předmanželských styků.

Tabulka č. 9 Počet sňatků s ohledem na vyznání snoubenců

	Celkový počet sňatků	Snoubenci Katolíci		Smíšené sňatky					
				Katolík - nekatolička		Nekatolík - katolička		Celkem	
		Počet	Podíl	Počet	Podíl	Počet	Podíl	Počet	Podíl
1804-09	200	200	100,0	-	-	-	-	-	-
1810-19	317	317	100,0	-	-	-	-	-	-
1820-29	337	334	99,1	2	0,6	1	0,3	3	0,9
1830-39	313	312	99,7	-	-	1	0,3	1	0,3
1840-49	354	354	100,0	-	-	-	-	-	-
1850-59	318	314	98,7	1	0,3	3	1,0	4	1,3
1860-69	402	400	99,5	1	0,25	1	0,25	2	0,5
1870-79	427	423	99,1	2	0,45	2	0,45	4	0,9
1880-99	541	539	99,6	-	-	2	0,4	2	0,4
1900-09	332	327	98,5	1	0,3	4	1,2	5	1,5
1910-18	191	190	99,5	-	-	1	0,5	1	0,5

Níže uvedená tabulka nabízí pohled na vývoj počtu manželství uzavřených ve farnosti Dašice v desetiletých kohortách. Pozornost je zde zaměřena zejména na smíšené sňatky. Nařízení, jež upravovala manželské vztahy mezi katolíky a nekatolíky byla, již zmíněna v kapitole Vývoj manželského práva v průběhu 19. století. Z tabulky jasně vyplývá, že nejvyšší počet smíšených sňatků byl zaznamenán počátkem dvacátého století, ale nárůst je znatelný již od padesátých let. Od sedmdesátých let se objevují i sňatky, kdy jeden ze snoubenců konvertuje k víře toho druhého, většinou ale ke katolické. To mohlo být mimo jiné způsobeno vydáním tzv. májových zákonů v roce 1868, kdy došlo k úpravě poměrů ve výchově dětí zplozených ve smíšeném manželství. Nově byl totiž chlapec vychováván ve víře svého otce a dcera ve víře matky. V období poslední třetiny 19. století totiž dochází k tomu, že víra již nemá pro člověka takový význam jako na počátku století a věřící nejsou už tak pevní v náboženských zásadách a praktikování víry. Byla také již povolena forma civilního sňatku, i když tuto možnost volilo stále málo lidí.¹⁶⁶ Sňatky uzavřené mezi

¹⁶⁶ Š. JIRÁSKOVÁ, *Vývoj obyvatelstva farnosti Zdechovice*, s. 75-76.

nekatolíkem a katoličkou byly v poměru 2:1 vůči těm, kde katolík pojal za manželku nekatoličku. Počet smíšených sňatků v poměru k celkovému počtu svazků uzavřených ve farnosti Dašice nedosahuje většinou ani 2%. Takto nízký počet je dán pravděpodobně tím, že ve farnosti žilo ve sledovaném období přibližně okolo stovky nekatolíků. Velká část z nich uzavřela manželství s osobou stejného vyznání. Takovýto svazek navíc vykonal evangelický kazatel s ohledem na lokalitu v modlitebně evangelického sboru helvétského vyznání ve Dvakačovicích. Druhou nejčastější možností se stalo pro nekatolíky uzavření smíšeného svazku s osobou katolického vyznání ve farnosti Dašice s přihlédnutím na to, že sňatek se odbyval nejčastěji v místě bydliště nevěsty, čemuž odpovídá i vyšší počet sňatků mezi nekatolíkem a katoličkou. Jako třetí možnost se ukazuje nevole osoby evangelické konfese uzavřít smíšený sňatek v kostele před katolickým duchovním, a tak se celý rituál odehrál opět na půdě helvétské modlitebny ve Dvakačovicích (dle matrik oddaných se takto rozhodli ve více než 14 případech).

Katolická církev doporučovala při výběru partnera zohledňovat ctnost, čistotu, zachovalost, dobré, laskavé a útrpné srdce.¹⁶⁷ Bohužel většina snoubenců byla dle mínění církve motivována „*bud' bohatstvím a mohovitostí z druhé strany, aneb krásou těla a slepou náruživostí, aneb jen radou, vůlí a donucováním svých rodičů, přátel a příbuzných*“.¹⁶⁸ Řada doporučení byla také nevyvážených, mužům se dostávalo hojného ponaučení i výčtu vlastností, které měla jejich nastávající mít, naopak budoucí nevěsty se toho o vlastnostech, které měl mít jejich muž, mnoho nedozvěděly. Muž byl vnímán jako hlava rodiny a hlavní živitel, zatímco žena zastávala v hierarchii roli hospodyně, matky a pečovatelky. V devatenáctém století došlo v prostředí domácnosti a rodiny k řadě změn. První z nich bylo striktní rozdělení úloh muže a ženy. Muž často odcházel pracovat mimo domov a jeho autorita se odvíjela od jeho zaměstnání a schopnosti uživit manželku a děti. Kdežto žena formovala mravní výchovu budoucích dětí a hrála klíčovou roli při určování náboženských zvyklostí rodiny. Jako matka se stala zodpovědnou za modlitbu svých dětí, za jejich docházku do nedělní školy či utváření jejich vztahu k náboženství¹⁶⁹. Vrchol a vzor ženství v katolické církvi představovala Panna Maria, která byla vnímána jako ideální žena. Každá manželka se jí měla snažit napodobit, a to zejména čistotou, pokorou, laskavostí a mateřstvím. Proto zvláště

¹⁶⁷ Vincencius LABLER, *Ponaučení pro ženichy a nevěsty*, ČKD 10, 1837, č. 1, s. 78.

¹⁶⁸ *Tamtéž*.

¹⁶⁹ Lynn ABRAMS, *Zrození moderní ženy. Evropa 1789–1918*, Brno 2005, s. 41.

u smíšených sňatků, kdy byl jeden z manželů katolík, hrozily v budoucnu neshody ohledně náboženské výchovy dětí či přesvědčování katolické strany ke změně víry.¹⁷⁰

Pro část obyvatelstva českých zemí je konec století ve znamení hledání různých cest a variant náboženské víry, někdy vedoucích až k úplnému odmítání religiozity. Jak uvádí Z. R. Nešpor „*Češi se ve své většině církvi odcizili, třebaže formálně nadále v naprosté většině zůstávali jejími členy*“¹⁷¹ a „*v případě dominantní církve římskokatolické, třebaže nadále zůstala spolkem mimořádně početným a vlivným: katolickým intelektuálům a církevním představitelům se nepodařilo vytvořit životaschopné římskokatolické vlastenectví, které by dokázalo konkurovat liberálnímu proprotestantskému pohledu na českou národní minulost*“.¹⁷²

Celkově se druhá polovina „dlouhého“ 19. století v celospolečensko-politickém kontextu v rámci celé monarchie odehrávala ve znamení usilovného snažení české politické inteligence o prosazení politických cílů českého národa a o vymanění se z pozice utlačovaného do pozice rovnocenného a respektovaného národa v rámci rakouského císařství a posléze v 60. letech federativního uspořádání Rakouska-Uherska.¹⁷³ Další důležitou roli hrála průmyslová revoluce. V souvislosti s tím byl klíčovým momentem obrovský nárůst obyvatelstva, jehož počet stoupl o celé 2 miliony v českých zemích. Pro narůstající počet obyvatel bylo nutné zajistit mnohem větší zdroj výživy. Více potravin potřebovalo vyšší intenzitu zemědělské výroby (rušení pastvin, zavedení stájového chovu dobytka či změny v pěstování plodin). Pokrok v zemědělství vyžadoval také pokrok v technice – např. vynález rúchadla bratří Veverkových, mlátičky, žacího stroje či parního pluhu. Lidskou práci postupně nahrazovaly stroje, což způsobilo masivní migraci lidí do měst. Ta však nedokázala plně zvládnout nápor venkovského obyvatelstva, zajistit jim ubytování a práci. Vznikla tzv. proletářská chudina žijící na periferiích měst v odstrašujících podmínkách, kde se dobře dařilo i nemocem a lidé zde žili s vidinou nezaměstnanosti a bídy. Díky tomu docházelo k novému sociálnímu rozdělení obyvatel. Všechny tyto faktory odsunuly do pozadí otázku víry a náboženství¹⁷⁴, což se v lokálním měřítku dělo i v Dašicích, neboť i zde probíhala znatelná migrace obyvatel a zakládání nových podniků.

¹⁷⁰ Š. JIRÁSKOVÁ, *Vývoj obyvatelstva farnosti Zdechovice*, s. 75-76.

¹⁷¹ Z. R. NEŠPOR, Náboženství „mírného pokroku“ v mezích zákona, In Z. NEŠPOR, *Variety české religiozity v dlouhém 19. století (1780-1918)*, Ústí nad Labem 2010, s. 18.

¹⁷² Tamtéž, s. 19.

¹⁷³ Jiří KOŘALKA, *Pozvání do Frankfurtu*, Praha, 1990, s. 21-22.

¹⁷⁴ Markéta ŠIMLOVÁ, *Proměny religiozity Čechů v 19. století*, Plzeň, 2013, s. 44-48.

6.2 Sňatkový věk

Vzhledem k tomu, že kněží zaznamenávali datum narození snoubenců do snubních protokolů, je možné sledovat v rámci studia sňatečnosti sňatkový věk snoubenců a věkové rozdíly mezi manželi.

Sňatkový věk byl ovlivněn řadou faktorů a na jeho výši mělo vliv zejména přijetí Všeobecného občanského zákoníku (ABGB) v roce 1811, v němž se požadovalo povolení rodičů k sňatku u snoubenců mladších 24 let. Ovlivnila ho také vojenská služba (od roku 1868 byla pro muže zavedena dokonce všeobecná branná povinnost), u státních úředníků a učitelů byl sňatkový věk upravován také různými nařízeními ohledně služebního postavení (muži se směli ženit, když dosáhli určité funkce). Ještě před změnou zákona týkajícího se vojenské služby v 60. letech mohli snoubenci ve vojenské službě uzavřít svazek buď první či druhé třídy. První možnost se naskytl pouze malému počtu (okolo 8%) všech mužů. Takovéto manželství umožnilo, aby manželka byla stále se svým chotěm a mohli tak spolu trávit čas i ve vojenských ubikacích. Druhá třída přislíbila vojákům vidět své manželky pouze během dovolených a rodinu živila práce ženy, což pro ně znamenalo život v chudobě a odříkání.¹⁷⁵

Učitele tížila téměř nesplnitelná překážka, jelikož se ženili pouze tehdy, pokud dosáhli pozice řídicího školy. Lze tedy tvrdit, že sňatkový věk odpovídal věku, kdy se snoubenci rozhodli založit vlastní domácnost a rodinu.¹⁷⁶

Ve sledovaném období uzavřelo v dašické farnosti nejvíce ženichů první sňatek ve věku 25 let, nepotřebovali tedy povolení od svého otce, což bylo vyžadováno u snoubenců mladších 24 let. U žen byla situace trochu odlišná, nejčastěji se poprvé vdávaly ve 22 letech. Nejmladší nevěsta dosáhla věku 16 let a tří měsíců a nejmladší ženich získal povolení k ženění od otce v sedmnácti letech. Podle tabulky je zřejmé, že nejčastěji se svatby uzavíraly před dosažením třicátým rokem snoubenců. K takovýmto výsledkům došly výzkumy i v ostatních zmiňovaných farnostech, ve Zdechovici¹⁷⁷ a Horní Jelení¹⁷⁸. Ve snubních protokolech se též nacházejí informace o rodinném stavu budoucích manželů. Od 40. let platila nová povinnost předkládat i křestní list¹⁷⁹ a jejich velká část zůstala založena v dokladech ke snubním protokolům či od roku 1875 tvořila jejich součást. V některých snubních protokolech je záznam o tom, kdo a kdy si křestní list vyzvedl.

¹⁷⁵ J. KLABOUC, *Manželství a rodina v minulosti*, s. 189.

¹⁷⁶ Ludmila FIALOVÁ, *Sňatečnost v České republice v letech 1870-1989 z pohledu demografie*, in: *Oznamuje se láskám našim ...*, s. 13.

¹⁷⁷ Š. JIRÁSKOVÁ, *Vývoj obyvatelstva farnosti Zdechovice*, s. 78.

¹⁷⁸ Anna PECHOVÁ, *Demografický vývoj farnosti Horní Jelení v 19. století*, Pardubice, 2016, s. 20.

¹⁷⁹ A. ŠIKULOVÁ, *Demografický vývoj farnosti Libčany*, s. 71.

Tabulka č. 10 Průměrný sňatkový věk ve farnosti Dašice v letech 1804-1918
(přičteno 0,5)

	První sňatek		Další sňatek		Celkem	
	muži	ženy	muži	ženy	muži	ženy
1804-09	25,6	22,4	46,1	32,1	31	24,2
1810-19	27	22,6	45,3	35,8	31,4	24,9
1820-29	26,7	22,5	44,4	32,7	29,3	24,1
1830-39	27,3	22,7	42,9	37,1	29,2	24,7
1840-49	27,6	23,1	42,3	36,4	29,7	24,5
1850-59	27,4	23,7	39,7	39,4	29,8	25,1
1860-69	28,1	23,9	44,5	39,2	30,4	25
1870-79	27,5	24,1	45,8	39,7	29,9	25,3
1880-99	26,9	23,7	46,4	40,2	30,2	25,2
1900-09	28,1	23,5	43,8	40,4	29,6	25,3
1910-18	28,3	23,8	40,7	42,3	29,3	25,9

Sňatkový věk zásadně ovlivnil schopnost reprodukce obyvatelstva. Čím mladší se dívka vdávala, tím více se prodlužovalo její reprodukční období, a tím vzrostla šance, že porodí větší počet dětí. Žena je považována za nejvíce plodnou mezi 20-29 rokem života, maximálně ovšem do 40 let. Na uzavírání manželství působilo taktéž hospodářské, sociální a kulturní prostředí, z něhož snoubenci pocházeli. Záleželo na hospodářské a ekonomické situaci v monarchii, na sociálním původu budoucích manželů či na míře autority rodičů. Dědicové otcovských gruntů uzavírali svazek dříve než muži z nižších sociálních skupin, kteří teprve postupně získávali tak nutně potřebný ekonomický základ. Díky intenzifikaci zemědělství synové čekali dlouho, než jim otcové předali grunt, jelikož se snižovala fyzická námaha a zvyšovala se práceschopnost otce hospodáře. Ten odkládal předání na pozdější dobu, což zvyšovalo i průměrný sňatkový věk¹⁸⁰.

Sňatkový věk v dašické farnosti je srovnatelný např. s farností Zdechovice či Horní Jelení. Při porovnání průměrného věku s celozemským průměrem se Dašice pohybují na dolní hranici, muži totiž nejčastěji vstupovali do prvního manželství ve věku 25-29 let a dívky ve věku 22-25 let. K nárůstu průměrného věku dochází u mužů zejména ve třicátých a u žen až ve čtyřicátých letech, kdy byla u žen překročena hranice 23 let. Hranice 24 let byla u žen překročena v sedmdesátých letech a u mužů přesáhla věk 28 let v šedesátých letech 19. století.

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 72.

U snoubenců opět mírně poklesla v osmdesátých letech, ale již ve druhém desetiletí 20. století se opět zvyšovala, což zapříčinila první světová válka a povolání mladých mužů do armády. Věková hranice snoubenek od osmdesátých let soustavně stoupala až do konce sledovaného období.

Tabulka č. 11 Sňatky podle věku svobodných ženichů ve farnosti Dašice v letech 1804-1918

Věk	1804-1819		1820-1849		1850-1879		1880-1918	
	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%
14	-	-	-	-	-	-	-	-
15 - 19	17	3,3	71	8,5	63	6,5	21	2,2
20 - 24	223	43,4	411	49,2	415	42,6	288	30,8
25 - 29	165	32,0	212	25,3	314	32,3	356	37,9
30 - 34	45	8,8	74	8,8	107	11,0	158	16,8
35 - 39	27	5,3	36	4,3	42	4,3	47	5,1
40 - 44	18	3,5	20	2,4	18	1,8	23	2,4
45 - 49	11	2,1	7	0,8	12	1,2	16	1,7
50 - 54	6	1,2	5	0,6	2	0,2	22	2,3
55 - 60	-	-	-	-	1	0,1	7	0,7
60+	2	0,4	1	0,1	-	-	1	0,1
Celkem	514	100,0	837	100,0	974	100,0	939	100,0

Nejstarším svobodným ženichem se stal 61letý majitel obchodu z Dašic Václav Langkramer, který si vzal vdovu Žofii Ročkovou (věkový rozdíl mezi nimi činil pouze 5 let). Obřad se konal v červenci roku 1913 v Praze. Velmi zajímavým případem je sňatek svobodného 52letého rolníka Josefa Kořínka ze Štětína, který si vzal svobodnou, dvacetiletou Kateřinu Valentovou, dceru domkářů z Mnětic. Dětil je zřejmě největší věkový rozdíl u prvního uzavřeného sňatku, který činil 32 let. Při sepisování snubního protokolu farář zjistil, že je nevěsta těhotná, poté co jí položil otázku „Zdaliž nejste těhotná, a ví-li o tom ženich?“, nevěsta odpověděla „Ano.“. Nevěsta byla zřejmě v pokročilém stádiu těhotenství, jelikož snubní protokol sepsal duchovní 21. ledna 1913 a snoubenci se nechali oddat v Praze 28. ledna 1913. Farář poznamenal do snubního protokolu záznam, že ohlášky se měly konat v Dašicích 26. ledna 1913, ale k tomu nedošlo. Rodiče však nechtěli, aby jejich dcera žila v hanbě, a tak trvali na brzkém uzavření sňatku. Snoubenci pravděpodobně nechtěli čekat,

než proběhne první ohláška, protože již obdrželi prominutí 2. a 3. ohlášky. Jeden ze svědků, který mohl svědčit jejich sňatku v Dašicích, pracoval v Přelouči jako úředník u státních drah. Odsvědčil tento sňatek v Praze, kam všichni dorazili nejspíš vlakem. Snoubenci předložili oddávajícímu kaplanovi Ferdinandovi Hroudovi povolení k delegaci jejich sňatku. Případů, kdy nevěsta otěhotněla ještě před samotným obřadem, zaznamenal v průběhu roku 1913 dašický farář větší počet, než bylo běžné, ale tady se jedná pravděpodobně pouze o náhodu.

V první polovině století vstupovali muži do prvního manželství nejčastěji ve věku 20-24 let. Od dvacátých do konce čtyřicátých let uzavřela v tomto věku sňatek téměř polovina mužů. Do konce sedmdesátých let tento trend pokračoval, ale již s mírným poklesem a zvyšovalo se procento uzavřených svazků ve věkové kategorii 25-29 let. Tato věková hranice byla procentuálně více zastoupena než ta v rozmezí 20-24 let, a to od osmdesátých let až do konce první světové války, protože druhá polovina 19. století je spojována s postupným nárůstem průměrného sňatkového věku. Věra Kalousková vysvětluje pokles v kategorii 20-24 let v tomto období zákazem oddávání neodvedených branců.¹⁸¹ Tato hypotéza by mohla být příčinou zvýšení sňatkového věku i v Dašicích, kde klesl počet uzavřených sňatků ve věkové kategorii do 20 let u svobodných mužů pouze na sedmáct případů.

Tabulka č. 12 Sňatky podle věku svobodných nevěst ve farnosti Dašice v letech 1804-1918

Věk	1804-1819		1820-1849		1850 - 1879		1880 - 1918	
	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%
14	-	-	-	-	-	-	-	-
15-19	134	23,7	264	29,6	149	14,8	97	10,2
20-24	236	41,7	348	39,1	428	42,5	468	49,5
25-29	118	20,8	192	21,5	289	28,7	255	27,0
30-34	44	7,9	53	5,9	78	7,8	84	8,9
35-39	16	2,8	24	2,7	42	4,2	26	2,7
40-44	11	1,9	6	0,7	13	1,3	12	1,3
45-49	7	1,2	3	0,3	7	0,7	3	0,3
50-54	-	-	2	0,2	-	-	1	0,1
Celkem	566	100,0	892	100,0	1006	100,0	946	100,0

¹⁸¹ Věra KALOUSKOVÁ, *Demografický vývoj farnosti Lohenice v letech 1784–1914*, Historická demografie 30, 2006, s. 82.

Ženy se po celé sledované období nejčastěji vdávaly ve věku 20-24 let. Od osmdesátých let dosáhl poměr manželství uzavřených svobodnými ženami v tomto věku téměř 50 % všech prvních sňatků. Ve druhé polovině století se pomalu zvyšoval sňatkový věk i u nevěst, v tabulce je znatelný nárůst u věkové kategorie 25–29 let. Nevěsty mohly uzavřít platné manželství již od 14-ti let, ale ve farnosti Dašice se žádný takový případ neobjevil. I tak řada mladých snoubenek v Dašicích uzavřela manželství ve věku 15–19 let, což je typické nejvíce pro první polovinu století, kde dosahoval počet svobodných nevěst u prvního uzavřeného sňatku více než 29%. Pomalu přibývalo sňatků i u svobodných žen ve věku 30+, toto odkládání sňatků na pozdější dobu snižovalo délku reprodukčního období ženy i počet nově narozených dětí. Nejstarší svobodnou ženou, která se vdávala až v 56ti letech a je zaznamenána ve snubních protokolech farnosti Dašice, byla Františka Hostovská. Narodila se v roce 1859 ve vesničce Veská, do domu v Hostovicích čp. 8 přišla i s budoucím manželem hospodářským dělníkem Josefem Nešetřilem až v srpnu 1915. Snoubenec se narodil v Perálci roku 1865 a dosáhl věku 50let a i on uzavíral první sňatek. Oba snoubenci byli plnoletí a svéprávní, přičemž svazku nebránila žádná manželská překážka. Farář Ludvík Hora ohlásil tento zamýšlený sňatek v Dašickém kostele ve dnech 10., 17. a 24. října 1915 a snubní protokol s nimi sepsal již 3. října.

Tabulka č. 13 Věkové rozdíly při sňatku obou svobodných snoubenců ve farnosti Dašice 1804-1918

Věkový rozdíl	Období							
	1804 - 1819		1820 - 1849		1850 - 1879		1880 - 1918	
	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%
Muži starší	372	81,9	530	68,6	608	68,4	597	70,8
Nad 20 let	7	1,5	18	2,3	5	0,6	34	4,0
15 - 19	16	3,5	37	4,8	18	2,0	41	4,8
10 - 14	78	17,2	121	15,7	113	12,7	106	12,6
5 - 9	89	19,6	146	18,9	204	22,9	177	21,0
1 - 4	182	40,1	208	26,9	268	30,2	239	28,4
Stejný věk	42	9,3	96	12,4	89	10,0	93	11,0
1 - 4	31	6,8	102	13,2	143	16,1	119	14,1
5 - 9	6	1,4	34	4,5	38	4,3	27	3,3
10 - 14	2	0,4	3	0,4	7	0,8	5	0,6
15 - 19	1	0,2	4	0,5	4	0,4	2	0,2
Nad 20 let	-	-	3	0,4	-	-	-	-
Ženy starší	40	8,8	115	14,9	183	20,6	137	16,3
Celkem	454	100	772	100	889	100	843	100

Tabulka č. 14 Věkové rozdíly snoubenců při druhém a dalším sňatku ve farnosti Dašice 1804-1918

Věkový rozdíl	Vdovec - svobodná		Svobodný - vdova		Vdovec - vdova	
	počet	%	počet	%	počet	%
Muži starší	511	90,4	59	21,5	148	78,3
Nad 25	62	11,0	-	-	26	13,8
20 - 24	86	15,2	3	1,1	23	12,2
15 - 19	93	16,4	2	0,7	37	19,5
10 - 14	101	17,9	14	5,1	21	11,1
5 - 9	115	20,4	16	5,8	20	10,6
1 - 4	54	9,5	24	8,8	21	11,1
Stejný věk	23	4,1	36	13,1	11	5,8
1 - 4	17	3,0	61	22,3	13	6,8
5 - 9	9	1,6	67	24,5	9	4,8
10 -14	3	0,5	28	10,2	6	3,2
15 - 19	2	0,4	16	5,8	-	-
20 - 24	-	-	7	2,6	2	1,1
Nad 25	-	-	-	-	-	-
Ženy starší	26	4,6	86	31,4	18	9,5
Celkem	565	100	274	100	189	100

Ve více než 78% uzavřených manželství obou svobodných snoubenců byl starším muž. Nejvíce je to vidět na počátku sledovaného období, kdy starších mužů bylo více než 81%. Naopak nejméně jich bylo v letech 1850–1879, kdy se jejich podíl snížil o více než 10%. Podobný trend byl zaznamenán i ve farnosti Libčany, podobně vysokého podílu, kdy byl manžel starší, dosáhly Zdechovice. Nejčastějším věkovým rozdílem mezi manželi byly 1–4 roky, následovaly svazky, kdy manžel byl o 5–9 let starší než jeho žena.

Velice zajímavou problematikou je vstup ovdovělých do dalšího manželství, zvláště vdov. V letech 1800–1819 po ovdovění častěji znovu uzavírali manželství vdovci než vdovy. Tito muži se z 77% oženili se svobodnými dívkami, s vdovami pak méně často. Mnohokrát si muž vdovec vybíral svobodnou ženu, jež byla ve více než 92% případů mladší, přičemž nejčastější věkový rozdíl činil 10–14 let. Zapříčinilo to mnoho faktorů, především však snaha o zajištění chodu domácnosti po úmrtí předchozí manželky. Dalším důležitým důvodem byla péče o děti.

Druhou skupinou sňatků jsou sňatky mezi ovdovělými snoubenci. I zde se vyskytuje naprostá převaha manželství, ve kterých je starší muž. Nejčastějším věkovým rozdílem byly 1–4 roky, následuje rozdíl 5–9 a 10-14 let, který byl procentuálně přibližně stejně zastoupený.

Svazek s ovdovělou ženou mohl přinášet určitou jistotu, že žena je zkušená a dokáže se postarat o domácnost a hospodářství, často měla z prvního manželství děti a byla tedy vhodnou náhradní matkou pro děti ovdovělého hospodáře.

Posledním sledovaným ukazatelem bylo uzavření sňatku mezi svobodným mládencem a vdovou. V těchto případech byla ve více než 60% sňatků starší žena a věkový rozdíl mezi manželi činil 5–9 let. Pro svobodného mládence mohl představovat svazek s vdovou vidinu lepšího sociálního postavení.¹⁸²

Zajímavým případem, kdy byly možná motivací k uzavření sňatku materiální důvody, je případ 61letého vdovce, který si čtyři měsíce po smrti manželky vzal 30letou mladou ženu. Šlo o dělníka Františka Blažka z Lán u Dašic čp. 8 (vdovec po Františce Blažkové, rozené Herzigové z Lán u Dašic) a Josefu Dulíčkovou, dělnici z Lán u Dašic čp. 16, kde pobývala pouhé tři měsíce. Oba vyznávali katolickou víru. Nevěsta při sepisování snubního protokolu tvrdila, že nečeká dítě. Ovšem požádali o prominutí 2. a 3. ohlášky z těchto důvodů: „*Slavné c. k. okresní hejtmanství! Uctivě podepsaní snoubenci prosí snažně za dobrotivé udělení politické dispense od dvou ohlášek, z důvodu, že ženich jest věkem pokročilý – 61 rok stár a nevěsta 30 let, tudíž jest mnoho důvodů k štvání zlých lidí a osočování-li tomu rázem učiněn byl konec, podepsaní prosí, by dispensační dekret byl laskavě zaslán důstojnému farnímu úřadu v Dašicích, aby též o dispens církevní včas zakročiti mohl...*“. Dispens jim byl udělen a ohlášky proběhly v kostele v září 1918 a následně byl pár oddán. Tito dva se pravděpodobně seznámili při práci nebo v hostince v Dašicích, poněvadž jim za svědka šel přímo hostinský František Štěpánek. František Blažek byl s předchozí manželkou několik desítek let, lze těžko odhadnout, co ho vedlo k tak rychlému uzavření dalšího manželství, možná snaha zajistit péči o domácnost.

6.3 Sociální původ snoubenců

U sňatečnosti lze zjistit nejenom sňatkový věk či rodinný stav. Snubní protokoly podhalují také sociální postavení snoubenců. Z údajů je možné zjistit sociální mobilitu budoucích manželů, je možné vysledovat, zda oba snoubenci pocházeli ze stejné sociální skupiny či zda uzavírali tzv. nerovná manželství, která znamenala vzestup či pád v sociálním žebříčku. Výzkum sociálního původu snoubenců byl omezen na dvě sondy z druhé poloviny století, konkrétně byla sledována desetiletí 1860–1869 a 1899–1918. V potaz přicházely jenom ty sňatky, při kterých pocházel, alespoň jeden ze snoubenců z farnosti Dašice. Rozbor se tak týká 352 ženichů a 784 nevěst. Více než dvojnásobný počet nevěst je zapříčiněn tradicí, že se svatba konala většinou v místě bydliště nevěsty.

¹⁸² Š. JIRÁSKOVÁ, *Vývoj obyvatelstva farnosti Zdechovice*, s. 80.

Při rozdělování snoubenců do kategorií vyvstal zásadní problém týkající se definice konkrétních zaměstnání. Protože sledovaná farnost má vesnický a zemědělský charakter a bylo pro klasifikaci povolání použito upravenější členění Věry Kalousové (použité i v diplomové práci A. Šikulové pro farnost Libčany), která se zabývala podobným typem farnosti.¹⁸³

První skupinu tvoří rolníci. Jsou zde jak rolníci, tak statkáři. Někteří rolníci mohli provozovat i řemeslo či živnost, ale ve snubních protokolech o tom není záznam. V druhé skupině se nacházejí chalupníci. Přidání jsou k nim také domkáři. Chalupníci také občas provozovali řemeslo, ale ani o tom není v protokolech bohužel záznam. Třetí skupinu tvoří chudší lidé pracující v zemědělství. Pod označením podruh, čeledín se nalézají též nádeníci či pracovníci v hospodářství. Další skupiny zahrnují obyvatelstvo nepracující v zemědělství. Patří sem řemeslníci, tovaryši a dělníci. U dělníků není záznam o oblasti, ve které pracují, zda v zemědělství či ve výrobě (cukrovary, pivovary). Skupinu ostatní představuje veškerá inteligence (učitel, lékař), obchodníci a hokynáři, hostinští, šafáři, starosta, či těžko zařaditelné profese (pošťák, číšník, hrobník, strážník na dráze, hlídač či lesník). Poslední skupinu tvoří ti, u nichž byl uveden status obyvatel, soused, či výměnkář¹⁸⁴, tedy povolání blíže neurčené.¹⁸⁵

V některých případech u ženicha nebylo uvedeno jeho povolání, proto se řadí do sociální skupiny podle povolání otce. U nevěsty bylo zaměstnání uvedeno pouze okrajově (většinou dělnice). V případě nevěst bylo v obou sondách upřednostňováno postavení otce, a pokud šlo o vdovy, vycházelo se z postavení jejího zesnulého manžela. Ze studia snubních protokolů a dokladů ke snubním protokolům vyplývá, že hlavní obživou zdejších obyvatel bylo zemědělství a řemeslo, což koresponduje i s hospodářským vývojem farnosti Dašice.

¹⁸³ V. Kalousová vytvořila rozdělení na: sedlák, chalupník, dělník v zemědělství, řemeslník, dělník mimo zemědělství atd. (V. KALOUSOVÁ, *Demografický vývoj farnosti Ločenice*, s. 88).

¹⁸⁴ Výměnek byl institut, který sloužil k zabezpečení hospodáře nebo osob z nejbližšího okruhu. Hospodář prodal svoji usedlost nebo ji předal svému dědici, za to si poté vyhrazoval jisté podmínky. Výměnek tak sloužil k zabezpečení hlavně starých lidí a je typický pro západoevropský model rodiny. Je také podmíněn dědickým právem. (A. ŠIKULOVÁ, *Demografický vývoj ve farnosti Libčany*, s. 82)

¹⁸⁵ Tamtéž, s. 82-83.

Tabulka č. 15 Sociální postavení snoubenců z farnosti Dašice v letech 1860–1869 a 1899–1918 (v %)

Sociální postavení	Nevěsty		Ženichové	
	1860 - 1869	1899 - 1918	1860 - 1869	1899 - 1918
Rolník	14,6	26,7	14,7	18,2
Chalupník	43,7	19,6	33,4	7,9
Podruh, čeledín	13,1	4,7	16,2	14,3
Řemeslník	5,1	2,1	10,5	23,6
Tovaryš	1,3	-	1,2	1,4
Dělník	4,9	34,8	6,9	25,4
Ostatní	5,2	7,7	6,3	6,4
Bližze neurčené	12,1	4,4	10,8	2,8

U nevěst v 60. letech 19. století se věnovalo zemědělství více než 72% otců. Mezi zemědělským obyvatelstvem nejpočetněji převažovala kategorie chalupníků. Tato skupina se objevovala velmi frekventovaně v porovnání s ostatními, neboť tvořila počet větší než 40%. Teprve až po podruzích, čeledínech a nádenících následují nezemědělské profese. Řemeslníci měli téměř stejné početné zastoupení jako lidé ze skupiny ostatní (učitel, lesník, šafář, obchodník). Otcové provozovali řemesla jako obuvnictví, ševcovství, krejčovství, tkalcovství, tesařství, zámečnictví, kovářství, truhlářství a zednictví. Přes 12% pak představuje kategorii s bližze neurčeným povoláním – většinou se jednalo o výměnkáře. Na přelomu 19. a 20. století se situace výrazně změnila, jelikož se zemědělství věnovalo již pouze 51% otců nevěsty. V kategorii dělníků se nárůst výrazně zvýšil o více než 28%, což způsobil hospodářský růst a proměna ekonomické struktury.

I u ženichů, kteří pocházeli z Dašic, se při studiu jejich sociálního původu projevuje zemědělský a řemeslnický ráz zkoumané oblasti. V 60. letech se zemědělství věnovalo 64% ženichů, resp. otců ženichů. Poté následovala skupina s podruhy, jelikož řada mladých mužů odcházela do čelední služby. Na přelomu století je u ženichů znatelný nárůst v kategorii řemeslníků, jenž se více než zdvojnásobil. Každý čtvrtý ženich získával obživu z dělnické činnosti. U této kategorie se jejich počet téměř čtyřikrát navýšil, příčinou byl postupný hospodářský rozvoj farnosti Dašice.

Výběr budoucího partnera dle názoru většiny badatelů ovlivňoval nejvíce sociální status, zřetel byl tedy kladen hlavně na ekonomické postavení. Na venkově byly tyto rozdíly větší než ve městě, poněvadž zde volba partnera nebyla tolik omezena. Základní strategií při

hledání budoucího manžela či manželky se stalo vylepšení vlastního sociálního postavení, popř. snaha si ho alespoň udržet. Ze získaných hodnot ale vyplývá, že v řadě případů si snoubenci svým svazkem pohoršili a sklouzli tak na sociálním žebříčku na nižší stupeň.¹⁸⁶

Dašickým ženichům pocházejícím z rolnické rodiny se podařilo v 59% najít nevěstu se stejným sociálním postavením, a tak si nezhoršit své sociální postavení. Toto procento je nižší než ve farnosti Libčany. Velmi uzavřenou skupinu tvořili chalupníci. V počtu 63% si udrželi svoje postavení, popř. si ho vylepšili. Dostat se do rodiny chalupníka bylo velmi jednoduché, protože jejich počet byl nejvyšší a to zajišťovalo dostatečně širokou nabídku. Platila zásada, že se snoubenci nejčastěji snažili vybírat si partnera z oboru, ve kterém se rodina realizovala. Otcové nevěst, kteří se živili jako řemeslníci, hleděli na to, aby se snoubenec zabýval ideálně také řemeslnou výrobou. Totéž platilo u zemědělsky orientovaných rodin. Jasným příkladem byl příběh svobodného 25letého Karla Ulricha z Dašic a stejně staré svobodné Julie Tučkové též z Dašic. Ženich dosáhl stabilního sociálního postavení jako nožířský mistr a stejnému řemeslu se věnoval i jeho otec. Otec nevěsty František Tuček, živící se jako krejčí souhlasil s takovýmto svazkem. Sám si vzal za manželku Kateřinu, dceru Antonína Veselého, taktéž krejčího. Za svědka jim šel František Jehlička, obuvník z Holic. Ohlášky proběhly řádně a snubní protokol sepsal farář v lednu 1900. Všichni aktéři tohoto sňatku měli stejné sociální postavení. Ani jeden ze snoubenců si nikterak nezvýšil svůj sociální status.

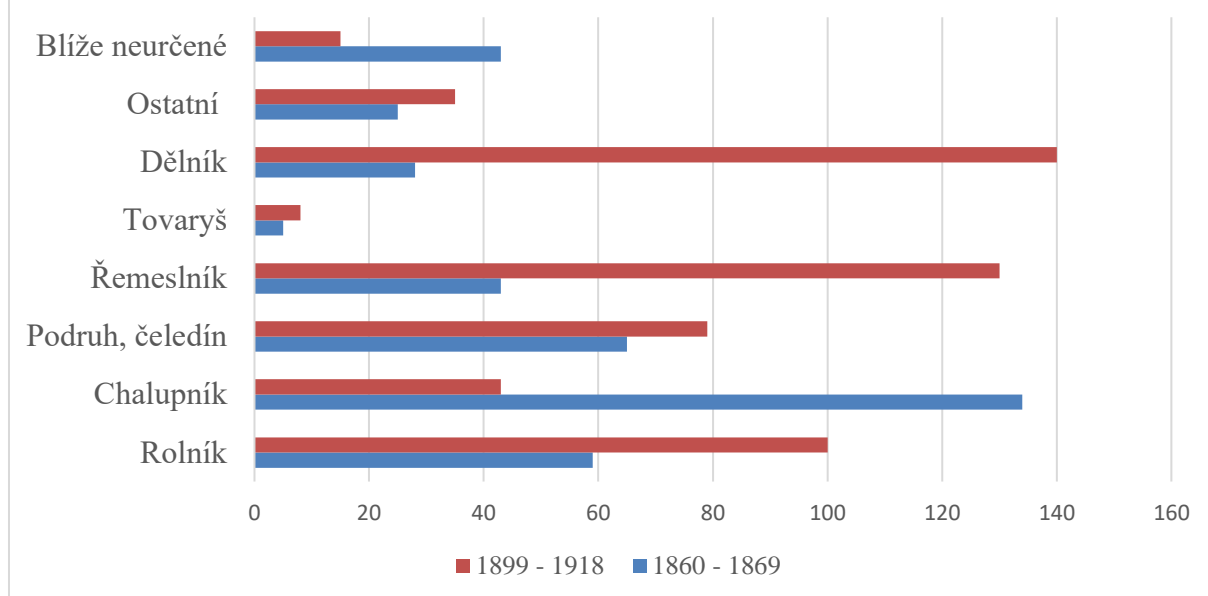
Velmi dobrou budoucnost si mohly zajistit dcery rolníků s hostinským či synem starosty. Každopádně si nepřilepšily sňatkem s podučitelem, hudebníkem či průvodčím ve vlaku. Počet blíže neurčených snoubenců klesl téměř o tři čtvrtiny, protože faráři častěji upřesňovali obor, v němž se ženich nebo jeho otec pohybovali.

Jako nejuzavřenější se jeví skupina dělníků, poněvadž v 45% si dcera dělníka vzala snoubence stejného postavení, tedy dělníka, což bylo tím, že postoupit z dělnické rodiny na vyšší sociální příčku bylo velmi nesnadné.¹⁸⁷

¹⁸⁶ Michaela HOLUBOVÁ, *Geografická a sociální mobilita snoubenců ve farnosti Dobrovice od konce 18. století do druhé poloviny 19. století*, *Historická demografie* 28, 2004, s. 112–113.

¹⁸⁷ A. ŠIKULOVÁ, *Demografický vývoj ve farnosti Libčany*, s. 89.

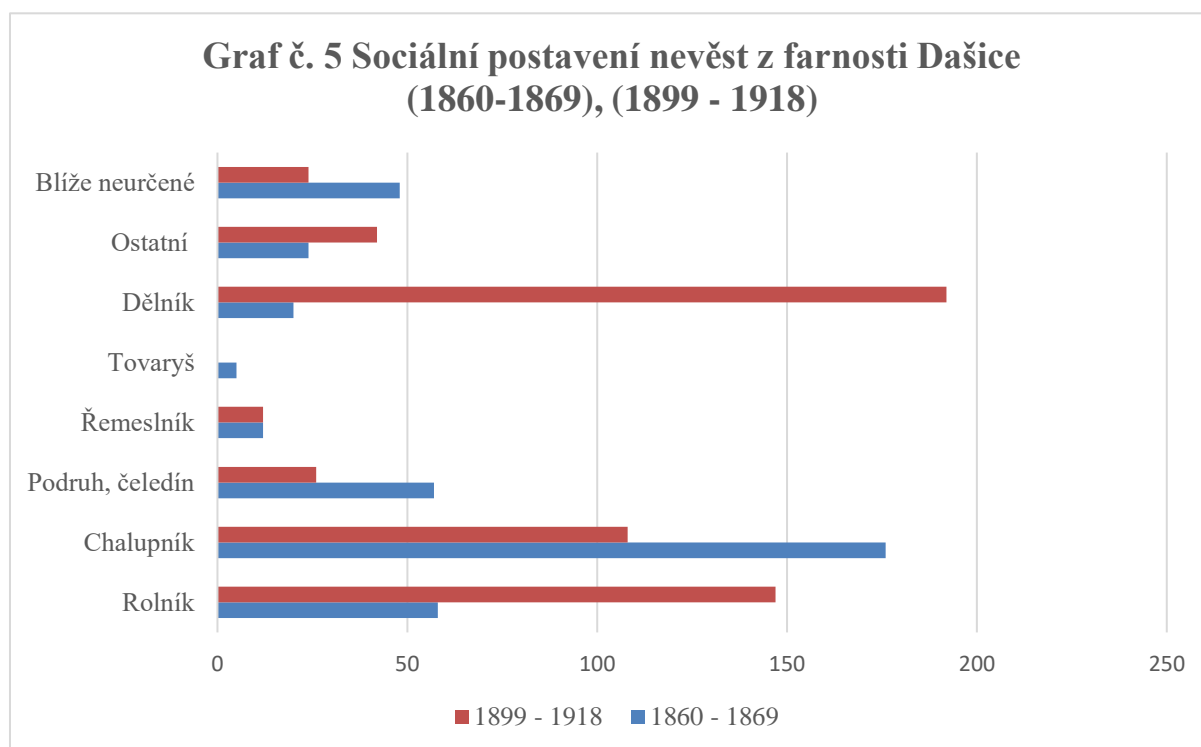
Graf č. 4 Sociální postavení ženichů z farnosti Dašice (1860-1869), (1899-1918)

Za zmínku stojí případ manželství uzavřeného v červenci 1880 mezi 34letou svobodnou Jindřiškou Emílií Hekovou, rozenou Hostovskou a 25letým svobodným katolíkem a pozamentýřem¹⁸⁸ Josefem Hessem. Farář Josef Nechvíle se v Dašicích při sepisování snubního protokolu dne 17. června 1880 zeptal snoubenky na otázku „*Jste svobodná neb vdova?*“ a ona odpověděla „*svobodná.*“ Položil ještě jednu zásadní otázku „*Můžete tato svá udání přísahou stvrditi?*“, odpověď zněla „*ano.*“ Z doloženého rodného listu nevěsty jasně vyplývalo její rodné příjmení Hostovská a sama uvedla rozdílné Heková, z čehož jasně vyplývá, že již musela uzavřít nějaký sňatek. V matrice oddaných ve farnosti Dašice záznam hovoří jasně „*Jindřiška, vdova z civilního sňatku po zemřelém dne 9. března 1879 Janu Hekovi, soused z Dašic č. 103, hejtmanství Pardubické, manželská dcera Eliáše Hostovského, obchodníka z Přestavlk č. 61 a matky Terezie rozené Pollák z Královice, hejtmanství ledečské.*“ Z těchto tvrzení vyplývá, že katolická církev civilní formu sňatku neuznávala, a proto mohl farář považovat nevěstu za svobodnou (ještě v roce 1880 byl civilní sňatek velmi raritní). Budoucí nevěsta v předchozím manželství porodila syna Viléma Heka, zmíněného ve Sčítání lidu z roku 1921, kde bylo sepsáno obyvatelstvo přítomné v domě, nikoliv bydlící. Po smrti svého manžela, který vlastnil prýmkařský závod v Dašicích, se začala poohlížet po novém a vhodném manželovi. Tím se nakonec stal téměř o deset let mladší Josef Hess, syn statkáře z Dobermannsdorfu (Dolní Rakousko), jenž v Dašicích přebýval pouze dva měsíce. Závod převzal ihned po uzavření manželství ještě v roce 1880 a postupně jej rozšiřoval. Po

¹⁸⁸ Pozamentýř neboli prýmkař zajišťoval obsluhu strojů a zařízení pro výrobu prýmků, sítí a šňůr.

smrti Jindřišky Hekové se oženil znovu a měl vlastního syna Arno Maria Hesse, který později pracoval jako úředník v prýmkařském závodu.

6.4 Sezónnost uzavírání manželských svazků

Časové období vstupu do manželství bylo ovlivněno zejména církevními nařízeními, která souvisela s křesťanským církevním rokem, neboť během postu a adventu se nesmělo svatební veselí konat. Sezónní pohyb sňatečnosti přibližuje rozložení četnosti uzavřených manželství do jednotlivých měsíců, přičemž je nutné zohlednit i délku daného měsíce. Rozložení sňatků v průběhu roku je zajímavé i z hlediska každodenního života vesnického obyvatelstva. Velmi důležitým faktorem při výběru vhodného období pro uzavření svazku byly polní práce, neboť lidé většinou čekali na vhodnější a klidnější dobu.

Do doby „bez veselí“ se řadily Velikonoce. Předchází jim každoroční půst, jež začíná Popeleční středou, která se pohybuje v rozmezí od 5. února do 10. března. Svátek samotný pak připadá na dobu mezi 22. březnem a 25. dubnem. Tyto měsíce vykazovaly nejnižší počty uzavřených sňatků v mnoha farnostech¹⁸⁹ a odpovídá tomu i stav v té dašické. Málokdy se snoubenci brali v prosinci, kdy probíhal advent.

¹⁸⁹ Š. JIRÁSKOVÁ, *Vývoj obyvatelstva farnosti Zdechovice*, s. 82.

Tabulka č. 16 Počet sňatků za den dle měsíců ve farnosti Dašice v letech 1804-1918

Měsíc	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Počet sňatků	503	716	76	179	428	335	242	163	270	177	643	-
Průměr za den	16,2	25,6	2,5	6	13,8	11,2	7,8	5,3	9	5,7	21,4	-
Pořadí	3.	1.	11.	9.	4.	5.	7.	10.	6.	8.	2.	12.

Charakter sezónního pohybu uzavřených manželství se prakticky po celé období neměnil a nevymyká se z průměru ani v ostatních lokalitách, které zde byly využity ke komparaci (podobný stav zaznamenaly autorky i ve farnosti Zdechovice a Libčany). Zaznamenány byly dva vrcholy v kalendářním roce, tedy únor a listopad. Naopak nejnižší počty lze sledovat v březnu a prosinci. Příčiny souvisí s dodržováním již výše zmíněných církevních nařízení (zákaz hlučných svateb v období Velikonoc a Vánoc)¹⁹⁰. Adventní období je pohyblivé, a proto se nekonala žádná svatba v prosinci, tuto tradici neporušil žádný dašický farář v průběhu celého sledovaného období. Snubní protokoly však duchovní z Dašic se snoubenci běžně sepisoval i v prosinci, klidně i v období svátků (zvláště ve druhé polovině 19. století se často objevovalo datum 26. či 31. prosince).

Volbu vhodného období pro uzavření manželství ovlivňovaly i polní práce, které vzhledem k zemědělskému charakteru farnosti měly velký vliv na sezónnost. Hned časně z jara bylo nutné pole zorat a osít, v průběhu května a června došlo k mírnému uvolnění prací, což je zřejmé i z tabulky č. 12, kde jsou tyto dva měsíce hned po únoru, listopadu a lednu dalšími v pořadí co do četnosti sňatků. Horké letní dny a začátek podzimu poznamenaly hlavně žně a dožínky. Úplný konec zemědělských prací připadl na sv. Martina, tedy na 11. listopad. Po sv. Martinu se slavilo posvícení¹⁹¹, a poté rok ukončil jen adventní půst. Od devadesátých let se změnilo mírně pořadí, druhým nejčastějším měsícem pro vdavky se stal leden. Začátek roku poskytoval výhodný termín pro uzavření svazků, poněvadž po Třech králích (6. ledna) začalo období masopustu, po němž následoval právě předvelikonoční půst. Kvůli tomuto důvodu si téměř jedna pětina snoubenců naplánovala sňatek na měsíc únor. Masopustní zvyky a obřady jsou propojeny se zemědělským kalendářem, tedy přechodem

¹⁹⁰ A. ŠIKULOVÁ, *Demografický vývoj ve farnosti Libčany*, s. 89.

¹⁹¹ Posvícení je vzpomínková slavnost, připomínající posvěcení kostela. Výroční slavnost posvěcení kostela se označovala jako pouť a má náboženský původ. V kostele nebylo možné provádět bohoslužby, dokud nebyl vysvěcen. Kostely v českých zemích byly zasvěceny různým svatým, což má význam hlavně pro termín konání poutí. K posvícení vždy patřily koláče, taneční zábavy, průvody či další akce. Původně se slavilo v každé obci různě, ale Josef II. nařídil v roce 1786 jednotné datum posvícení, slavilo se třetí říjnovou nedělí po svátku sv. Havla; odtud se odvozuje tradiční termín havelské posvícení, císařské posvícení či hody. V některých oblastech se slavily dvoje hody, původní a nařízené císařem. Irena BUKAČOVÁ, *Od májů do posvícení. Křesťanské tradice a lidové jarní, letní a podzimní obyčeje na severním Plzeňsku*, Mariánská Týnice, 2008, s. 7.

k jarním pracím na poli. Konají se při něm zábavy, hry, průvody maškar a někdy se mu říká též období svateb. Bohatší venkovské obyvatelstvo zde mělo možnost reprezentovat svou moc a majetek.¹⁹² Měsíc listopad činil druhý vrchol v sezónnosti uzavřených sňatků, a to jak kvůli ukončování zemědělských prací, tak také kvůli dostatečnému množství zásob a financí k uspořádání svatebního obřadu. Měsíc květen je v pořadí čtvrtý měsíc, kdy se svatební veselí konalo nejčastěji, byl sice považován za lásky čas, ale nedoporučoval se k uzavírání sňatku.¹⁹³ Časový rozsah práce pokrývá i přelom 19. a 20. století a umožňuje sledovat propojenost církevního a hospodářského roku. Z komparace snubních protokolů a matrik ve farnosti Dašice vyplynulo, že venkovské obyvatelstvo této farnosti stále ještě dodržovalo dosti důsledně církevní předpisy, a to i díky převaze katolíků ve zdejší populaci.

7. Otázky směřované na snoubence a svědky ve snubních protokolech z farnosti Dašice v průběhu 19. století

Ve farnosti Dašice se v průběhu celého 19. století vystřídal celkem dvanáct katolických farářů, kteří se starali o své věřící, jejichž počet čítal přibližně dle populačního vývoje od necelých tří do více než čtyř a půl tisíce oveček. Více než 97% z nich zůstalo po celý čas věrných katolické víře, ovšem s probíhajícími změnami ve společnosti se katoličtí duchovní správci z Dašic mnohokrát ocitli v palčivé situaci kvůli narůstající individualitě a samostatnosti snoubenců. Ti zejména v poslední třetině 19. století začínali mít jasnou představu o podobě svých oddavek a ta se častokrát neshodovala s představami kněze.¹⁹⁴

Když se rodina snoubenců shodla na podrobnostech svatby, přicházeli aktéři na faru, aby splnili povinné náležitosti stanovené katolickou církví. Čekaly tam na ně především zkoušky z náboženství a sepsání snubního protokolu sloužícího ke zjištění možných manželských překážek bránících zamýšlenému svazku. Setkávání všech aktérů na faře vždycky řídil přítomný duchovní, který při rozhovoru se snoubenci mohl stanovit datum ohlášek, data sepsání snubního protokolu a termínu pravidelných schůzek, během nichž se odbyvalo poučení snoubenců a zkouška z náboženství. V praxi se mohlo stát, že dašičtí faráři nemuseli vědět žádné podrobné informace o rodinném zázemí budoucích manželů, což způsobovalo, že nezískali potřebné detaily k odhalení případných překážek. Situaci jim

¹⁹² Marika POULOVÁ, *Vývoj sňatečnosti ve farnosti Rožmberk nad Vltavou v 19. století*, Historická demografie 30, 2006, s. 213-214.

¹⁹³ Bylo to způsobeno Letnicemi. Známa pověra „Svatba v máji, brzy máry“ totiž naznačovala, že se svazky nemají uzavírat v květnu. Bylo to proto, že z takto uzavřených sňatků se děti (pokud byly počaty ihned po svatbě, což se stávalo velmi často) rodily do tuhé zimy (leden či únor), a to nebylo pro rodičku a dítě příjemné období, zvláště v horách, kde se porodní báby ve sněhu obtížně dostávaly k rodičkám. H. STOKLASOVÁ, *Katolické přechodové rituály*, s. 187.

¹⁹⁴ H. STOKLASOVÁ, *Katolické přechodové rituály*, s. 170.

neulehčila ani neznalost snoubenců ohledně základních pravidel týkajících se církevního uzavírání svazků.¹⁹⁵

Situaci, v jaké se faráři nacházeli, zachytil jeden autor v příspěvku pro ČKD v roce 1900: „*Vyslechnou třeba klidně všechny důvody proti sňatku mluvící, ba i přisvědčí, že velebný, důstojný pán má pravdu a že pěkně to všechno vyložil, ale – nakonec prosí, jen aby oddavky přece v ustanovený den v určitou hodinu byly. Je to k neuvěření, ale přec jen smutná pravda. Snoubence a celý jich příbuzenstvo váží pak již tak mnohé a mocné ohledy, že vše ostatní musí jim ustoupiti a že bývá všechno domlouvání už marné; leda že pojmu jen zášť proti duchovnímu správci, který prý jim, jak říkají, dělá jen zbytečné obtíže. Pokrevenství ve 3. stupni je prý přátelstvím už velmi vzdáleným, že netřeba toho dbáti, a což dokonce švakrovství v 3. stupni s 2. st. neb pokrevenství 4. stupně! To už prý dokonce nemůže býti žádnou překážkou sňatku, kterouž ostatně kněz může snadno zamlčeti. A co se týče toho, že např. ženich není naší víry, to není tak zlé, však prý věří v Boha a v P. Ježíše jako my a do kostela chodí lépe, než mnohý naší víry,...*“¹⁹⁶ Řada snoubenců považovala manželské překážky za přítěžující a nutnost získání dispensí, které bylo v některých případech obtížné obdržet, za zcela zbytečné. Dokonce i tolerance ke smíšeným sňatkům byla z pochopitelných důvodů mnohem větší ze strany obyvatel farnosti, než ze strany katolické církve a dotčeného faráře, jenž měl za úkol snoubencům takovýto sňatek dokonce rozmlouvat. Dašičtí kněží se snažili najít hlavně kompromis, jenž by vyhovoval oběma stranám a doporučovalo se tak činit velmi opatrně, protože by je snadno popudil proti předepsaným opatřením. Někteří aktéři dokonce vyhrožovali farářům tím, že uzavřou sňatek před evangelickým duchovním či že zvolí občanskou formu sňatku. Svědčí o tom i několik dochovaných protokolů sepsaných přímo v Dašicích, které duchovní správce proškrtl, jelikož nakonec ze zamýšleného sňatku sešlo.

Při náboženské zkoušce měl snoubenec znát alespoň základy katolické věrouky, tedy desatero, modlitby Otčenáš, Věřím a Zdravas a základní znalosti ohledně svátostí, z nichž největší důraz byl kladen na křest, zpověď a eucharistii. V první polovině století mělo toto přezkoušení ze strany katolické církve důležitou roli a rozhodně nebylo nikomu odpuštěno. Postupem času se zvyšovala nechuť snoubenců k prozkoušení, zvláště v městském prostředí a u vzdělanějších vrstev. Nejhorší situace nastala na přelomu 19. a 20. století, a to zejména u dělnického obyvatelstva. Příčin tohoto stavu bylo několik, např. zásahy státu do církevních záležitostí, náboženská lhostejnost městského obyvatelstva, jehož modernizací a liberalizací byly vytlačovány religiozní aspekty z běžného života či náklonnost a shovívavost některých

¹⁹⁵ Tamtéž, s. 170-172.

¹⁹⁶ Jan Nepomuk SEDLÁK, *Poučování věřících s kazatelny o svátosti manželství*, ČKD 41, 1900, č. 4, s. 269.

duchovních k vyšším vrstvám, jelikož tak v některých případech získali vyšší finanční obnos pro církev, charitu či na lepší péči o kostel. Mezi katolickou církví zastoupenou duchovním a snoubenci probíhal zápas, protože farář ustupoval často pod velkým tlakem, aby neztrácel věřící. To věřící dokázali vycítit a knězi mohli často i vyhrožovat.¹⁹⁷

Obyvatelstvo farnosti Dašice podléhalo postupným společenským změnám již od padesátých let 19. století, došlo k nim v důsledku procesu modernizace, která přispěla k sekularizaci zdejších obyvatel. Ta vrcholí na přelomu 19. a 20. století, kdy se stále více snižuje politický a sociální vliv katolické církve v celé společnosti. V této kapitole vycházím z pojetí sekularizace venkovského obyvatelstva od Milana Hlavačky, který ji pojal jako desakralizační proces.¹⁹⁸ V Dašicích a okolí se postupně pod vlivem modernizace začalo střetávat světské a sakrální pojetí času. Konzervativní katolická církev se na konceptu nového sjednoceného státem posvěceného času aktivně nikterak nepodílela, protože považovala svoje liturgické pojetí času (kostelní či církevní čas) za nepřekonatelné a nenahraditelné. Tradiční jednotu jejího času určovala liturgie, konfesionalizace výuky a výchovy a církevní kalendář.¹⁹⁹ Nové pojetí času totiž vůbec neodpovídalo křesťansko-církevnímu rytmu. Sakrální čas přestal být závazným či státem garantovaným časem a neudával již životní rytmus společnosti, ale stal se pouze soukromou duchovní záležitostí. Civilní čas ustanovený zákony stál na politické a technokratické konvenci, kterou podpořily proměna a mobilita životního tempa a stereotypů obyvatel farnosti.²⁰⁰ Nový čas v Dašicích řídily hodiny na radnici (od roku 1855), pošta (zavedení telegrafu) a železnice. Zvony kostela Narození Panny Marie sloužily postupně již jen čistě pro svolávání k bohoslužbě, jako umíráček, ohlašování požáru či jako zprostředkovatel informací o světských záležitostech (oznámení o otevření trhu či narození následníka trůnu). Dašičtí začali postupně od poloviny 19. století vnímat čas v průběhu dne na základě pracovních a občanských povinností. V tomto období se víra stala individualizovaným prožitkem, jemuž se věnovali převážně ve svém volném čase, kterého měli opravdu málo s ohledem na všechny denní povinnosti.

Všechny výše zmíněné proměny farnosti a jejích obyvatel se promítly i do podoby snoubenecké zkoušky včetně otázek, na které museli snoubenci odpovídat při sepisování snubního protokolu. V roce 1867 bylo v Ordinárním listu pražské diecéze zmíněno zavedení tištěných formulářů u snubních protokolů, které měly dříve podobu knižní evidence. Farář

¹⁹⁷ H. STOKLASOVÁ, *Katolické přechodové rituály*, s. 171.

¹⁹⁸ Milan HLAVAČKA, *Sekularizace a desakralizace času v české (venkovské) společnosti*, Sekularizace venkovského prostoru v 19. století, Brno 2009, s. 105.

¹⁹⁹ Tamtéž, s. 106-107.

²⁰⁰ Tamtéž, s. 108-109.

pokládal snoubencům dvacet otázek, pět dalších dotazů pak směřoval na svědky. Šlo zde o důkladnou agendu, jejíž součástí mohly být i otázky týkající se intimního soužití snoubenců před uzavřením zamýšleného sňatku či případného těhotenství nevěsty. Do jaké míry odpovídali v těchto otázkách dašičtí snoubenci pravdivě, lze jen stěží zjistit. Vedle otázek zjišťujících základní údaje – jméno, věk, náboženství, bydliště, rodinný stav či profesi, dostávali snoubenci i velmi specifické dotazy.

Farář František Kolzert prováděl zápisy v českém jazyce do první dochované knihy snubních protokolů vedené ve farnosti v letech 1754 – 1799, a to od nastoupení do svého úřadu v roce 1795. Zde se nachází také první otázky směřované na snoubence a svědky. Prostřednictvím těchto otázek duchovní zjišťoval, zda mezi snoubenci není nějaká manželská překážka a mají-li potřebné doklady k uzavření sňatku podle tehdy platných pravidel kanonického práva, která jsme představili v předchozích kapitolách.

- 1) Jak Vám říkají a odkud jste svědkové?
- 2) Chcete-li na otázky, které se Vám představují, samou svědomí tu pravdu mluvit?
- 3) Jak se jmenuje ženich a nevěsta, odkud jsou, kteří a odkud jsou rodiče jejich?
- 4) Znáte-li, Vy svědkové, ženicha a nevěsty rodiče a přátele?
- 5) Zdaliž tento ženich a nevěsta z dobré vůle a bez nucení svoji býti chtějí?
- 6) Zdaliž tomuto ženichovi a nevěstě jejich rodičové aneb poručníci svoji vůli v to dali, aby spolu v stav manželský vstoupili?
- 7) Zdaliž jsou krevní přátelé vespolek a v kterém stupni?
- 8) Odkud to víte, že jsou nebo nejsou krevní přátelé?
- 9) Jsou-li vespolek příbuzní ve švagrovství?
- 10) Odkud víte, že jsou nebo nejsou žádní příbuzní?
- 11) Jsou-li vespolek kmotrové?
- 12) Odkud to víte?
- 13) Měl-li ženich tento před tím přípověď v manželství se sestrou nebo matkou této nevěsty?
- 14) Měl-li předtím ženich tento již manželku a nevěsta manžela?
- 15) Zdaliž přirozenou smrtí manželka tohoto ženicha a manžel této nevěsty zemřeli, nebo násilně umřít museli?
- 16) Zdaliž za živobytí manželky své nebo manžela svého, tento ženich a nevěsta vespolek tělesně obcovali?
- 17) Zdaliž tento ženich svoji bývalou manželku a nevěsta svého manžela ze světa sprovodili, aby nyní svoji býti mohli?

- 18) Zdaliž ženich a nevěsta jinou k manželství připověď mají?
- 19) Má-li tento ženich jinde manželku a nevěsta manžela, odkud to víte?
- 20) Měli rodiče z obou stran v tom vůli, aby tito svoji býti mohli?

Podobný ráz měly otázky zřejmě ještě v období let 1804-1838, kdy snubní protokoly vedl farář v knižní evidenci bez předtištěného formuláře. Změna nastala v následujícím roce, kdy sice stále šlo o knižní evidenci, ale listy tvořily předtištěné formuláře. Názvy jednotlivých rubrik byly v němčině²⁰¹ a tato podoba vydržela do roku 1852. Předtištěné formuláře svázané do jednotlivých knih se používaly až do roku 1874, kdy je nahradily samostatné protokoly, ke kterým se přikládaly i doklady ke snubním protokolům a společně zavedly ke každému případu jeden zápis. Ve druhé polovině 19. století se do zápisu uváděly i nemanželské děti, jež mohli snoubenci mít ještě před uzavřením platného manželství. V době, kdy se začínalo s evidencí těchto protokolů, farář také uváděl, zda byla nevěsta před vstupem do svátosti manželské panna, ale postupně se tato informace ze zápisů vytratila.

V knihách snubních protokolů v období 1852-1874 byla upravena a sjednocena podoba otázek směřovaných na snoubence a svědky, a v této formě zůstaly až do konce sledovaného období. Forma otázek se rozdělila na tři části (otázky směřované na ženicha – počet 20; otázky směřované na nevěstu – počet 20; otázky směřované na svědky – počet 5). Největších změn doznaly otázky za úřadování farářů Františka Schoffera a Františka Semonského s již výše zmiňovanou knižní podobou s českými předtištěnými formuláři. Za úřadování kněze Josefa Nechvíle byly samostatné formuláře spojeny dohromady do jednoho včetně dokladů ke snubním protokolům, které se předtím uchovávaly paralelně, jen na jiném místě.²⁰² Poslední změna obsahu otázek z roku 1875 zůstala v platnosti až do konce sledovaného období.

V této části je věnována pozornost tomu, jak snoubenci na některé konkrétní dotazy odpovídali. Vedle základních otázek se farář ještě doptával na další zajímavé detaily „*Nejste vojínem, udělal jste vojenské povinnosti zadost?*“ V průměru více než 90% mužů odpovědělo, že vojenské povinnosti učinili zadost. Ke stavu vojín se přihlásilo ve farnosti Dašice okolo jedné třetiny mužů, kteří byli buď stále ve službě, nebo jako příslušníci tzv. hotovosti. Již císař Josef II. zavedl vojenskou povinnost pro nejchudší vrstvy roku 1781, kdy zprostil služby pouze příslušníky šlechty, duchovního stavu a intelligence. Verbování nahradily odvody

²⁰¹ Tyto knihy (a později formuláře) se kupovaly nebo distribuovaly z biskupství (pro hradecké biskupství je obvykle tiskla tiskárna J. Pospíšila v Hradci Králové) a existovaly i v české verzi. Záleželo totiž na tom, jaká verze byla právě k dostání či na tom, jaký zemský jazyk farář v Dašicích preferoval. Kněží museli obvykle ovládat oba zemské jazyky.

²⁰² Tento duchovní setrval ve svém úřadu až do roku 1899. Nástup do funkce těchto duchovních mohl souviset i se změnami v evidenci snubních protokolů.

(bohužel mnohokrát i násilné), službu stanovil doživotní a útěchou zůstávaly pouze dlouhodobé dovolené. Úplná doživotní služba skončila až v roce 1802 a její doba se zkrátila pouze na 10–14 let podle toho, kam se mladý muž dostal (pěšáci sloužili kratší dobu než např. dělostřelci). Roku 1845 se délka vojenské služby opět zkrátila, tentokrát jednotně na osm let a stejně jako v předchozích letech i tito vojáci odcházeli domů v době klidu na dlouhodobou dovolenou.

Voják musel splňovat předepsané fyzické předpoklady (např. výšku) a část mužů získala dobrou šanci se vojně vyhnout (např. doložením, že jsou potřeba ve státním zájmu pro fungování státního hospodářství či živitelé rodin). Pro méně majetné představovala vojenská kariéra velmi lákavou možnost, jak získat obživu. I ve farnosti Dašice, existovala řada případů, kdy se muž neuzivil jako dělník a vstoupil do armády. Za vlády císaře Františka Josefa I. byl roku 1868 vydán branný zákon, jenž zavedl všeobecnou brannou povinnost, a od té doby se vojenská služba dotýkala většiny mužské populace v monarchii. Délku služby stanovoval na tři roky (u námořnictva na čtyři), ponechána byla sedmiletá záloha a dvouletá služba v zeměbraně²⁰³ Ještě o jeden rok byla služba zkrácena v roce 1912.²⁰⁴

Otázka směřovaná k oběma snoubencům „*Kde přebýváte nyní a jak dlouho?*“ umožňovala zjistit, kde pobývali v době před sňatkem. Ve více než 90% případů většina snoubenců pobývala na území farnosti Dašice. Muži kvůli svému povolání někdy žili i vzdálenějších místech, jako např. ve Vídni, Praze, Moravské Třebové či Buštěhradu.

Odpověď na otázku „*Učinil jste slib ustavičné čistoty, neb slíbil-li jste v řád duchovní vstoupiti, neb dáti se na kněžství vysvětití?*“ zněla téměř v 99% případů „*ne*“ či byla přímo proškrtnuta.

Během studia snubních protokolů se podařilo dohledat protokol o uzavření sňatku dcery velmi úspěšného podnikatele Josefa Vosáhla, Marie Vosáhlové. Původně se Josef Vosáhlo vyučil řemenářskému řemeslu a po získání zkušeností ve světě si v Dašicích otevřel úspěšnou firmu exportující zboží do jihovýchodní Evropy. V roce 1898 postavil u řeky v Dašicích moderní továrnu na kožené výrobky (biče a hnací řemeny pro stroje). Díky

²⁰³ V evidenci byli muži od 19 do 42 let vedeni jako ti, kteří měli povinnost v případě povolání nastoupit vojenskou službu. Až polovina jich ale byla této povinnosti zbavena pro zdravotní nebo jiné důvody. Všichni mladí muži ve věku 21 let museli přijít před odvodní komisi, která zasedala v každé z obcí vždy na jaře, v roce, kdy oslavil 21. narozeniny. Pokud mladík nebyl z jakéhokoli důvodu odveden, mohla se podobná scéna opakovat ještě dvakrát. Teprve nebyl-li odveden ani na potřetí, mohl si oddychnout. U odvodu byl vždy přítomný starosta obce a vojenský důstojník. Odvodní komise posoudila mladé muže, jako schopné služby se zbrání nebo beze zbraně. Mužů schopných služby bylo více, než kolik jich armáda potřebovala, a tak povinnou tříletou službu absolvovala cca polovina mužů a další byli po dvouměsíčním základním výcviku posláni zpět domů s povinností okamžitého návratu v případě válečného konfliktu. (Pavel BOJANOVSKÝ, *Vývoj vojenské správy na našem území*, Brno, 2009, s. 16-17.)

²⁰⁴ Tamtéž, s. 13-19.

velkému finančnímu zisku si nechal přímo ve městě, kousek od továrny, postavit velmi honosnou neorenesanční vilu ve francouzském stylu. Její výstavba probíhala v letech 1900-1901.²⁰⁵

Továrník Josef Vosáhlo pro svoji dceru hledal stavovsky vhodného manžela. Svobodná katolička Marie Vosáhlová (*29. 4. 1873 v Dašicích), dcera Josefa Vosáhla a Anny rozené Košťálové, pojala za manžela svobodného katolíka a kandidáta advokacie Karla Josefa Hádka (*17. 12. 1860 v Boskově), manželského syna učitele Josefa Hádka z Boskova²⁰⁶ a Antonie rozené Jermanové. Otec ženicha poslal svého syna studovat práva do Prahy, kde nakonec na Smíchově zůstal a věnoval se zde advokacii. Když se pan farář Josef Nechvíle zeptal nevěsty na otázku „*Jak se jmenují a jakého stavu jsou neb byli Vaši rodiče?*“, odpověděla „*Josef Vosáhlo, továrník a měšťan z Dašic čp. 112 a Anna, rozená dcera Antonína Košťála, souseda z Dašic čp. 112.*“ Z její odpovědi jasně vyplývá, že vyrůstala i s rodiči v Dašicích ve zděném domě čp. 112, který rodina Košťálových vlastnila již několik generací. Továrník Josef Vosáhlo se do domu nevěstinych rodičů nastěhoval a vychovávali zde společně děti. Kněz se snoubenci sepsal snubní protokol již 17. prosince 1893, ale zřejmě kvůli vánočním svátkům, během nichž se obvykle kvůli adventnímu půstu neoddávalo, byli snoubenci oddáni až 13. ledna 1894 přímo v Dašicích. Ohlášky tohoto sňatku proběhly jak v Dašicích, tak i na Smíchově 1., 6. a 7. ledna 1894. Bohužel z protokolu nelze zjistit, zda nevěsta čekala dítě. Důležitou roli při sepisování této žádosti hrála i finanční podpora pro kostel od obou rodin snoubenců, „...*Jsou zvláště rodiče obou snoubenců podporovatelé štědrí Chrámu Páně Dašického, nevěsta pak sama zbožná, návštěvy Chrámu Páně a s vši vírou a svátostí bedlivá...*“ Povolení svazku nakonec získali. Nevěsta nedosáhla v době uzavření tohoto manželství zletilosti, což byla jediná překážka, kterou odstranil její otec, když doložil své povolení dceři při schůzce s duchovním. Marie Vosáhlová se zřejmě za manželem přestěhovala do Prahy, kde se starala o jejich společnou domácnost. Tento případ byl zajímavý i vzhledem k tomu, že jeden ze snoubenců pocházel ze vzdáleného Smíchova, a také z možného seznámení obou snoubenců, což mohl zařídit buďto otec nevěsty jako podnikatel a obchodník, který do Prahy jezdil bezpochyby kvůli rodinné firmě. Dcera významného továrníka neměla moc příležitostí seznámit se s budoucím manželem sama. Jednou z mála příležitostí mohla být návštěva plesu, výletu či salonu.²⁰⁷

²⁰⁵ Vít VOKOLEK, *Dašice: Historie města*, s. 61.

²⁰⁶ Dnes se vesnice jmenuje Bozkov a leží nedaleko Semil.

²⁰⁷ Marie BAHENSKÁ, *Počátky emancipace žen v Čechách. Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*, Praha, 2005, s. 12, 22.

Jak upřímně odpovídaly zejména nevěsty na otázku směřovanou na oba budoucí manžele „*Jest to vaše dobrá vůle a nenucená vůle vstoupiti v manželství se svým ženichem?*“ nelze spolehlivě zjistit. Ale snoubenci z farnosti Dašice ve všech protokolech odpověděli shodně jasně „*Ano.*“

8. Konfesijně smíšené sňatky ve farnosti Dašice v 19. století

Tato kapitola se zabývá otázkou konfesijně smíšených sňatků uzavřených ve farnosti Dašice. Na území farnosti Dašice žil malý počet evangelíků spadajících pod správu helvétského sboru ve Dvakačovicích. Za celé sledované období bylo uzavřeno pouze 23 takovýchto sňatků, většina z nich byla uzavřena přímo v kostele Narození Panny Marie v Dašicích a před katolickým duchovním. Jedná se však pouze o část smíšených svazků, protože několik z nich se odbývalo přímo ve Dvakačovicích a jsou zapsány v tamních evangelických matrikách (nejsou předmětem výzkumu). Analýza snubních protokolů a dokladů ke snubním protokolům, které posloužily k výzkumu smíšených sňatků, byla doplněna ještě o záznamy z katolické matriky oddaných ve farnosti Dašice. Tyto prameny bylo vhodné zvolit, protože obsahují informace o tom, jak probíhala příprava před uzavřením smíšeného manželství, jaký sociální původ měli snoubenci, jaká byla sezónnost smíšených sňatků, či s jakými problémy se aktéři museli vyrovnávat.

V roce 1781 se malý počet obyvatel farnosti Dašice přihlásil k některé ze státěm tolerovaných konfesí. Poté vyvstala nutnost začít řešit i otázku smíšených manželství, resp. konfesijní příslušnost dětí v takovém svazku narozených. Toleranční patent uzákonil v tomto bodě jasnou zásadu, že v případě sňatku katolíka s evangeličkou mají být děti obojího pohlaví vychovávány v katolické víře a v případě manželství evangelíka s katoličkou mají synové následovat vyznání otce a dcery své matky.²⁰⁸ Tato zásada se dodržovala dlouho a byla při uzavření platného manželství provázena povinným potvrzováním reversu na výchovu dětí ze strany příslušníka tolerovaného vyznání. Změnu postavení tolerovaných církví přinesl Protestantský patent (1861), jenž oficiálně povznesl obě protestantské konfese do postavení státěm plně uznaných vyznání. Liberální opatření byla ještě více uvolněna v květnu 1868 přijetím zákona o interkonfesijních vztazích, který zrušil reversy na výchovu dětí zavedených v toleranční době a zrovnoprávňoval oba manžele.²⁰⁹ „*Ve smíšených manželstvích následují synové víru otce, dcery víru matky. Manželé ale mohou před nebo po uzavření manželství smlouvou stanovit, že vztah má být obrácený, nebo že všechny děti víru otce nebo všechny víry matky následovati mají.*“²¹⁰ Z citace zákona z roku 1868 jasně vyplývá, že snoubenci nově mohli uzavírat smlouvy o úpravě poměrů ve výchově dětí.

Z tohoto důvodu je možné smíšené sňatky ve farnosti Dašice rozdělit do dvou skupin. První tvoří ty svazky, kde snoubec vyznávající helvétskou konfesi musel doložit v reversu

²⁰⁸ E. MELMUKOVÁ, *Patent zvaný toleranční*, s. 34.

²⁰⁹ M. PRAŽÁKOVÁ SELIGOVÁ, *Konfesijně smíšené sňatky v reformovaném sboru ve Velimi*, s. 178.

²¹⁰ *Zákon č. 49/1868 ř. z., o mezikonfesijních vztazích státních občanů ve vztazích v něm uvedených*, čl. 1.

nebo ve vyjádření informace o výchově budoucích potomků (celkem 10 sňatků). Druhá skupina představuje tu část, kde snoubenec evangelík sepíše s katolíkem smlouvu o výchově dětí, které ve většině případů následovaly katolickou víru (celkem 11 sňatků). Smlouva byla připojena k vyjádření snoubenců, které museli snoubenci potvrdit svým podpisem, a farář ji připojil jako doklad ke snubnímu protokolu. V této kapitole bylo vybráno k analýze celkem 15 smíšených sňatků.

8.1 1. Skupina sňatků

Smíšený sňatek mezi Václavem Brandou a Marií Kučerovou

Do případu snoubenců Václava Brandy a Marie Kučerové bylo možné nahlédnout na základě zápisu v knize snubních protokolů a dokladům ke snubnímu protokolu zachovaných ve fondu farního úřadu Dašice. Tento případ je prvním z deseti, kdy budoucí manželka vyznávala evangelickou víru a patřila pod helvétský sbor ve Dvakačovicích. Proto musela sepsat revers o tom, že se nebude pokoušet snoubence katolického vyznání zlákat na helvétskou víru „*Já níže psaná Marie Kučerová z Mnětic helvétského vyznání, která s Václavem Brandou náboženství katolického do manželstva stupiti chci, vyznávám s tímto reversem a slibuji, že mého manžela od jeho náboženství katolického odvraceti a k mému vyznání vábiti nikterak nechci a nebudu.*“ Dle dalších informací snoubenka dosáhla věku 25 let a byla svobodná, dcera sedláka Františka Kučery z Mnětic (helvétského vyznání) a Marie rozené Kloučkové. Snoubenec Václav Branda, byl 26 let starý, katolického vyznání, syn baráčníka Víta Brandy z Komárova a Barbory rozené Nejdlekové. Nevěstin otec hledal vhodné partnery pro dvě své dcery, jež nechal provdat téhož roku, což je zřejmé z toho, že o jeden den později sepisoval dašický farář Kašpar Hrdlička další protokol s o šest let mladší sestrou snoubenky Barborou Kučerovou (obě uzavřely sňatek v roce 1820). Pro sedláka Františka Kučeru zřejmě nebylo jednoduché najít dcerám budoucího manžela mezi evangelickými souvěrci, protože obě se nakonec provdaly za katolíky. Budoucí děti musely být dle pravidel vychovávány ve víře jejich otce.²¹¹

Smíšený sňatek mezi Václavem Hrdličkou a Barborou Kučerovou

Životní osudy snoubenců Václava Hrdličky a Barbory Kučerové se střetly v roce v říjnu 1820, když se jejich rodiny dohodly na podrobnostech manželství. Oba aktéři s knězem Kašparem Hrdličkou absolvovali rozhovor a sepsání snubního protokolu. Nevěsta ještě svým podpisem (třemi křížky) stvrdila revers o tom, že nebude svého budoucího manžela katolíka lákat k evangelické konfesi. Otec nevěsty svolil ke sňatku s 26letým,

²¹¹ SOkA Pardubice, farní úřad Dašice, Snubní protokoly, kn. 43, 1804-1822; SOkA Pardubice, farní úřad Dašice, Doklady ke snubním protokolům, kart. 9, 1808-1820.

svobodným katolíkem Václavem Hrdličkou z Rychmburku živícím se jako mistr kolářský, ovšem o jeho rodičích se nedochovaly žádné záznamy. Nevěsta dosáhla v roce 1820 devatenáctého roku života, byla svobodná a stejně jako její otec vyznávala helvétskou víru. Mladé dívky jejich matky připravovaly po celé 19. století k jejich poslání, tedy péči o domácnost, práci na poli a rození a výchovu dětí. Synové si při výchově osvojovali dovednosti k jejich budoucímu povolání, které velmi často získávali po otci. Matka u dětí dohlížela i na náboženskou výchovu, ale žena musela samozřejmě poslouchat muže. Je tedy otázkou, do jaké míry nechali katoličtí snoubenci zasahovat svoji choť (v obou případech evangeličku) do výchovy společných dětí.²¹²

Smíšený sňatek mezi Janem Schejbalem a Kateřinou Jiroutovou

I tento svazek uzavřel evangelík Jan Schejbal a katolička Kateřina Jiroutová. Pětačtyřicetiletý snoubenec Jan Schejbal, rolník z Dolní Rovně, syn po nebožtíkovi Františkovi Schejbalovi, rolníkovi z Litětín a Kateřiny rozené Vlasákové z Ostřetína pojal za manželku svobodnou třicetiletou dceru nebožtíka a familianta Václava Jirouta z Dolní Rovně a Anny Schejbalové z Čeradice. Oba dva byli při sepisování snubního protokolu v červnu 1834 zletilí (sňatek byl opět uzavřen téhož roku). Opět se z dokladů ke snubnímu protokolu podařilo dohledat pouze revers, kde se ženich zavázal, že nebude nevěstu lákat k helvétské víře či nově „...nýbrž ji ve vyznání víry katolické svobodnou vůli chci nechati a ji jak všední, v den sváteční do kostela, tak i v její pobožnosti nechci nikterak překážeti. Toto mé psaní, aby na budoucí časy platnost míti mohlo, v přítomnosti úřadu duchovního a...“ Katolický duchovní zřejmě ze zkušeností načerpaných v praxi trval na přidání několika formulací do reversu ženicha. Zejména ta část, týkající se svobodné vůle při návštěvě kostela ve všední i ve sváteční dny. Nevěsta většinou i z rad, které dostávala od faráře, měla poslouchat manžela a starat se o domácnost. Pokud byl hlavou rodiny muž rozdílného vyznání, mohl ženě zakazovat navštěvovat kostel a věnovat se práci okolo domácnosti či výchově dětí. Oba ve stejnou dobu pobývali ve vesnici Dolní Roveň, kde se zřejmě i seznámili.²¹³

²¹² SOkA Pardubice, farní úřad Dašice, Snubní protokoly, kn. 43, 1804-1822; SOkA Pardubice, farní úřad Dašice, Doklady ke snubním protokolům, kart. 9, 1808-1820.

²¹³ SOkA Pardubice, farní úřad Dašice, Snubní protokoly, kn. 44, 1822-1838; SOkA Pardubice, farní úřad Dašice, Doklady ke snubním protokolům, kart. 11, 1829-1835.

Smíšený sňatek mezi Josefem Křížkem a Josefou Šlimovou

Životní příběh snoubenců Josefa Křížka a Josefy Šlimové je možný sledovat díky podrobnému vedení zápisů snubních protokolů v předtištěných formulářích. Svobodný, dvaceti devítiletý evangelík Josef Křížek z Moravanského, manželský syn podruha a nebožtíka Matěje Křížka z Rovně a Marie rozené Kovárníkové se oženil se svobodnou, sedmatřicetiletou katoličkou Josefou Šlimovou, manželskou dcerou nebožtíka a familianta Josefa Šlimy z Moravanského a Alžběty rozené Kramerové ze Spojila. Oba snoubenci dosáhli zletilosti, proto nepotřebovali žádné povolení od rodičů či soudu. Budoucí manželé dle snubního protokolu pobývali spolu v jedné dřevěné budově ve vesnici Moravanský čp. 17. Nevěsta s ženichem přišli na faru za katolickým duchovním Františkem Schofferem dne 7. listopadu 1852. Téhož dne sepsal farář s ženichem vyjádření, že „...*k uspokojení jejího svědomí, práva nekatolíkům vzhledem úctu a náboženského vychování svých v smíšených manželských zplozených dětí, svobodou náboženskou propůjčeného, výslovným s libovolným umíněním a beze vši jakékoli výhrady se odříkám a slovně a dobrovolně se zavazuji, že všechny v manželském sňatku s mou nevěstou Josefou Šlimovou zplozené dívky bez rozdílu pohlaví podle křesťanskokatolického způsobu pokřtiti a křesťanskokat. náboženství cvičiti a vychovati dám. Ku pojištění tohoto slibu mého jsem já znaje úplně k čemu vzhledem pokřtění a náboženského vychování mužského svého potomstva zákonně oprávněn jsem...bez svého nucení, z pouhé své libovolnosti toto vyjádření vyhotovil a jsa spokojen...*“ Opět katolická strana do vyjádření evangelické strany vnesla na začátku 50. let 19. století, ještě před vydáním výše zmíněného zákona, pravidlo, že potomci narození ve smíšeném manželství bez ohledu na pohlaví, by měli být vychováni v katolické víře. A to i přesto, že již od dob vydání tolerančního patentu mohl otec (zde Josef Křížek) trvat na tom, aby jeho mužské potomky rodina vychovávala v protestantské víře. Je proto zajímavé, že Josef Křížek takového ujednání podepsal, neboť ještě před uzavřením sňatku s přítomnou nevěstou zplodil dvě děti, syna Josefa a dceru Marii. Dítě chtěl legitimizovat ihned po uzavření manželství, což se stalo 23. listopadu 1852. Dašický kněz musel ještě zažádat o dispensaci překážky smíšeného manželství královehradeckou konzistoř, která sňatek povolila. Již 12. listopadu 1852 duchovní obdržel potřebné listiny (první doložená dispensace ve farnosti Dašice od konzistoře). Poslední doklady od dvakačovického kazatele (v tomto období jím byl Benjamin Opočenský) dorazily 22. listopadu. Šlo o vysvědčení z náboženství, ženichův křestní list a ohlašný list (ohlášky proběhly i ve Dvakačovicích 7., 14. a 21. listopadu).²¹⁴

²¹⁴ SOkA Pardubice, farní úřad Dašice, Snubní protokoly, kn. 45, 1839-1852; SOkA Pardubice, farní úřad Dašice, Doklady ke snubním protokolům, kart. 15, 1851-1856

Smišený sňatek mezi Václavem Zavřelem a Marií Brandovou

Okolnosti tohoto manželství jsou ještě zajímavější, neboť přinášejí možnost nahlédnout do toho, jak v praxi věřící nakládali s církevními opatřeními a doporučeními. Nevěsta je totiž potomek z úplně prvního smíšeného sňatku doloženého v dašické farnosti. Dvaatřicetiletá evangelička Marie Brandová, manželská dcera baráčníka z Mnětic Václava Brandy a zemřelé Marie, rozené Kučerové též z Mnětic se vdala za svobodného, pětadvacetiletého katolíka Václava Zavřela z Mnětic, manželského syna Tomáše Zavřela (živil rodinu jako hrnčír) a Kateřiny Havlíkové. Rodiče nevěsty ji měli dle církevních pravidel vychovat v katolické víře, kterou vyznával její otec Václav Branda. Ten se však přestěhoval za nevěstinou matkou do Mnětic, kde pod vlivem její rodiny souhlasil s výchovou dcery v helvétské konfesi. Tomáš Zavřel se s nevěstou seznámil ve Mněticích, kde oba bydleli. Ke snubnímu protokolu katolický farář František Semonský přiložil ještě doklady v podobě nevěstina vysvědčení z náboženství (vydáno dvakačovickým pastorem), rodný list ženicha, ohlašni list z Dvakačovic a opovědění sňatku obou snoubenců²¹⁵. Rozhovory s katolickým duchovním se odehrály v Dašicích v říjnu roku 1856 hlavně kvůli ženichovu vyznání. Václav Branda souhlasil, aby se jeho dcera provdala za katolíka, jelikož jím byl on sám. Rodina nevěsty se s uzavřením takového manželství smířila zřejmě rychle, protože strýc nevěsty František Kučera uzavřel také smíšený svazek.²¹⁶

Smišený sňatek mezi Václavem Blažkem a Františkou Kučerovou

Manželství mezi snoubenci Václavem Blažkem a Františkou Kučerovou je již čtvrtým smíšeným svazkem uzavřeným ve farnosti Dašice a dotýkající se mnětického rodu Kučerových. Otec nevěsty František Kučera byl synem Františka Kučery staršího, který dovolil třem svým dětem spojit jejich život s katolíky. Sám otec nevěsty jeden uzavřel s katoličkou. Ale František Kučera mladší na rozdíl svého otce dodržel církevní nařízení a vlastní dceru Františku Kučerovou vychoval v katolické víře, tedy víře její matky. Snoubenci vedli rozhovor s farářem, který zaznamenal jejich odpovědi do snubního protokolu dne 28. ledna 1857. Svobodná, dvaadvacetiletá katolička Františka Kučerová, manželská dcera výměnkáře Františka Kučery z Mnětic čp. 11 a Františky rozené Jedličkové, si za manžela vzala svobodného jedenatřicetiletého evangelíka Václava Blažka, vysloužilého vojína a patentálního invalidu²¹⁷, manželského syna Jakuba Blažka z Trpišova a Barbory Blažkové.

²¹⁵ Tento doklad se používal k tomu, aby c. k. okresní úřad v Pardubicích dosvědčil, že ohlášenému sňatku nebránila žádná manželská překážka.

²¹⁶ SOkA Pardubice, farní úřad Dašice, Snubní protokoly, kn. 46, 1853-1857, 1862-1868; SOkA Pardubice, farní úřad Dašice, Doklady ke snubním protokolům, kart. 15, 1851-1856.

²¹⁷ Je vojenský invalida, který nemohl být zaopatřen pobyt v invalidovně a tak je zaopatřen jinými prostředky.

Záměr uzavřít tento svazek měli snoubenci již od září 1857, když ženich podepsal vyjádření, kde se zavázal, že bude všechny společné potomky vychovávat v katolické víře a svoji snoubence nebude bránit v praktikování víry. Nevěsta a její rodina přesvědčila ženicha hlásícího se k helvétskému vyznání k sepsání reversu i přesto, že otec nevěsty vyznával stejnou konfesi, když se ženil. Františka Kučerová zatím žila v otcovském domě (Mnětice čp. 11), který její otec zdědil od svého otce Františka Kučery staršího, přestože se většinou dcery nastěhovaly k manželovi do domácnosti. I tento snubní protokol sepsal duchovní František Semonský a přiložil k němu již výše zmíněné doklady, ovšem nově se zde objevují i rodokmeny jednotlivých snoubenců. Duchovní tak zjišťoval, zda snoubenci nejsou mezi sebou příbuzní. Snoubenka při rozhovoru s knězem řekla, že není těhotná, nelze ovšem zjistit, jestli nelhala.²¹⁸

Smíšený sňatek mezi Václavem Kučerou a Františkou Pitmanovou

Další smíšený svazek z mnětického rodu Kučera se odehrál mezi Václavem Kučerou a Františkou Pitmanovou. Otec ženicha Jan Kučera byl synem Františka Kučery staršího a jako jediný ze sourozenců uzavřel sňatek se ženou protestanského vyznání. Snubní protokol z tohoto manželství byl zhotoven 13. dubna 1858. Svobodný, devětadvacetiletý evangelík a nádeník z Mnětic, manželský syn Jana Kučery a Barbory rozené Floriánové z Chrudimi se oženil se svobodnou, pětadvacetiletou katoličkou a děvečkou Františkou Pitmanovou z Mnětic, manželskou dcerou Josefa Pitmana a Kateřiny rozené Kubátové. Oba snoubenci se seznámili ve službě u sedláka ve Mněticích čp. 5. Snoubenka do snubního protokolu vypověděla, že údajně nebyla těhotná. Budoucí manželé společně žili pod jednou střechou, je možné, že spolu mohli tělesně obcovat ještě předtím, než stanuli před oltářem. Záznam z rozhovoru s katolickým duchovním podepsali i dva svědkové, Václav Topolský, baráčník z Mnětic a strýc František Kučera. Ženich opět dobrovolně sepsal vyjádření ohledně budoucí výchovy společných dětí a ochoty nechat svou snoubenku dále praktikovat katolickou víru. Poprvé se objevuje také vyjádření nevěsty, kde se nachází nová formulace o tom, že se bude snažit svého manžela přesvědčit ke konvertování k římskokatolickému vyznání. Věkový rozdíl mezi aktéry tohoto sňatku nebyl nijak zásadní, činil pouze pět let.²¹⁹

²¹⁸ SOkA Pardubice, farní úřad Dašice, Snubní protokoly, kn. 47, 1857; SOkA Pardubice, farní úřad Dašice, Doklady ke snubním protokolům, kart. 16, 1857-1860.

²¹⁹ SOkA Pardubice, farní úřad Dašice, Snubní protokoly, kn. 46, 1853-1857, 1862-1868; SOkA Pardubice, farní úřad Dašice, Doklady ke snubním protokolům, kart. 16, 1857-1860

Smíšený sňatek mezi Matějem Brychtou a Barborou Antošovou

Svobodný, třiadvacetiletý katolík a nádeník Matěj Brychta z Kostěnic čp. 1, manželský syn podruha z Rovně Jana Brychty a Anny Brychtové se rozhodl pro manželství se svobodnou, třiadvacetiletou evangeličkou Barborou Antošovou z Kostěnic čp. 1, manželskou dcerou nebožtíka, evangelička a chalupníka Vojtěcha Antoše a Anny Antošové. Tento snubní protokol vznikl na dašické faře dne 24. ledna 1862. Při rozhovoru s farářem Františkem Semonským snoubenka vypověděla, že je těhotná a ženich o tom prý ví. Oba snoubenci ještě před uzavřením platného svazku žili pod jednou střechou a seznámili se pravděpodobně při práci v Kostěnicích. Z tohoto důvodu došlo také k intimnímu sblížení a následnému nevěstinu těhotenství. Nevěsta ani ženich v době příprav na manželství nedosáhli zletilosti. Za snoubence to udělal v protokolu jeho otec, který mu dal otcovské povolení. Barboru prohlásili za plnoletou díky žádosti jejího poručníka Jana Machaty. K tomuto sňatku se mezi doklady ke snubnímu protokolu dochovala také dispensace překážky smíšeného manželství udělená královehradeckou biskupskou konzistoř. Ohlášky proběhly ve Dvakačovicích již v lednu a v kostele sv. Kateřiny v Horní Rovni v průběhu února roku 1862. Tomuto sňatku předcházelo odstranění celkem dvou manželských překážek, tedy překážka smíšeného manželství a nedostatečného věku obou snoubenců. Katolický duchovní zajistil všechny potřebné listiny pro jeho uzavření. Barbora Antošová snubní protokol opatřila pouze třemi křížky, což značilo, že nevěsta neuměla psát. Snoubenec na tom byl lépe, protože potřebné listiny podepsal sám vlastní rukou.²²⁰

Z výše rozebraných případů se kromě manželských záležitostí dozvídáme o snoubencích ještě několik následujících skutečností. Co se týče vzdělanosti, zdá se, že u nevěst byla horší než u ženichů, a to hlavně ve dvacátých letech 19. století. Z celkového počtu 9 smíšených sňatků uzavřených v období 1820 – 1863 (u jednoho to bylo nejednoznačné, proto není započítán), neuměla nevěsta psát ve čtyřech z nich (cca 44%). U ženichů byla situace mnohem lepší, protože psát uměli úplně všichni. Postavení ženy v 19. století z pohledu katolické církve a jejího konzervativismu bylo velmi těžké. Žena neměla opouštět soukromou sféru, stačit jí mělo pouze základní vzdělání, (ty nejhudší dívky však zřejmě nechodily do školy příliš často) měla být k dispozici rodině a svému muži a pečovat zejména o domácnost a být poslušná.

Zajímavé je, že pouze dvě nevěsty z deseti se přiznaly při sepisování protokolu k těhotenství či k dětem zplozeným mimo manželství, z čehož jasně vyplývá, že přinejmenším

²²⁰ SOkA Pardubice, farní úřad Dašice, Snubní protokoly, kn. 46, 1853-1857, 1862-1868; SOkA Pardubice, farní úřad Dašice, Doklady ke snubním protokolům, kart. 17, 1861-1865.

20% z celkového počtu nevěst v tomto období žilo pohlavním životem ještě před uzavřením sňatku. Většina z nich ovšem ze strachu nic takového nepřiznala přímo, a tak je velmi pravděpodobné, že počet byl vyšší. V pěti případech z těchto deseti uzavřených manželství byl vždy jeden ze snoubenců příslušník mnětického rodu Kučerových. Nejstarší František Kučera starší zplodil s manželkou Marií rozenou Kloučkovou nejméně čtyři děti a všechny je vychovávali v helvétské konfesi. Dvě dcery nechal provdat za katolíky z blízkého okolí. Syn František Kučera se oženil s katoličkou a druhý syn Jan si vzal za ženu evangeličku. O přibližně dvacet let později dosáhly děti z těchto smíšených svazků sňatkového věku. A tak v rozmezí tří let proběhly další tři svatby, tentokrát Marie Brandové, dcery Marie Kučerové, Františky Kučerové, dcery Františka Kučery mladšího a Václava Kučery, syna Jana Kučery.

8.2 2. Skupina sňatků

Smíšený sňatek mezi Václavem Kubizňákem a Josefou Vojtovou

K tomuto svazku se bohužel nedochoval snubní protokol a tak nejsou některé podrobnosti příprav před sňatkem jasné. Svobodná, sedmadvacetiletá evangelička Josefa Vojtová z Tuněchod, manželská dcera domkaře Josefa Vojty ze Svratoucha a Anny rozené Burešové ze Svratky se provdala za svobodného, čtyřiadvacetiletého katolíka uvolněného od c. k. 18. pěšího pluku velkoknížete Konstantina, Václava Kubizňáka z Komárova čp. 51, manželského syna Františka Kubizňáka, obyvatele z Komárova. V tomto případě se poprvé objevuje smlouva o náboženském vychování dětí dle říšského zákona z května 1868 č. 49 o mezikonfesionálních vztazích státních občanů. Jsou zde podobné formulace, které se nacházely i v předchozích vyjádřeních snoubenců (tyto pasáže z vyjádření zmizely a přesunuly se pouze do této smlouvy). Katolický duchovní František Semonský zaevidoval doklady ke snubním protokolům k tomuto datu v průběhu letních měsíců 1873. Novinkou se stal též český překlad dispensace manželské překážky udělené opět od královehradecké konzistoře „...*uděluje jeho Excellenci Nejdůstojnější Pan Biskup dle pravomoci od sv. apoštolské Stolice jemu propůjčené k tomuto zamýšlenému manželství prominutí nestejného náboženského vyznání a dovoluje, aby sňatek zmíněných snoubenců, pakli všem zákonným požadavkům vyhověli, ... - požehnan býti směl.*“ I tento případ odhaluje nedostatečné vzdělání u nevěsty, protože nedokázala sama podepsat smlouvu a vyjádření, a tak jej opatřila třemi křížky, čímž stvrdila souhlas s jejich obsahem. Naopak snoubenec svůj souhlas s listinami stvrdil vlastnoručním podpisem.²²¹

²²¹ SOkA Pardubice, farní úřad Dašice, Snubní protokoly, kn. 54, 1873-1874, 1862-1868; SOkA Pardubice, farní úřad Dašice, Doklady ke snubním protokolům, kart. 19, 1873-1878.

Smíšený sňatek mezi Janem Machem a Marií Svatoňovou

V roce 1877 se rozhodl svobodný, třicetiletý evangelík a geometr – pomocník Jan Mach z Chrudimi, manželský syn rolníka Jana Macha z Dolan a Kateřiny rozené Potměšilové z Velimi oženit se svobodnou, třiadvacetiletou katoličkou Marií Svatoňovou, manželskou dcerou chalupníka Matěje Svatoně z Mnětic a Barbory rozené Barsové z Rovně. Otec souhlasil se svazkem a sepsal prohlášení s otcovským povolením pro nezletilou dceru. Rodiče ženicha byli zřejmě dobře ekonomicky zajištěni, když si mohli dovolit nechat syna studovat. Snoubenci požádali c. k. okresní hejtmanství v Pardubicích o prominutí 2. a 3. ohlášky z důvodu, že „...*Je příští neděle poslední před adventem, v které ohlášky v kostele dítí se mohou. Je nižepsaný geometrickým substitutem, který je stále zaměstnán a ve svém stavu potřebuje osobu, která by jej obsloužila, a trpěla by jeho domácnost, kdyby se sňatkem až na jaro měl čekati...*“ Marie Svatoňová jako první nevěsta v druhé skupině smíšených sňatků uměla psát.. Druhé a třetí ohlášky jim nakonec byly odpuštěny a snoubenci byli prohlášeni „jednou za třikrát“²²² ve Dvakačovicích a Dašicích někdy kolem 25. listopadu 1877. Katolický duchovní odpověď na otázku ohledně těhotenství proškrtl, takže je možné, že nevěsta mohla být i v očekávání potomka, když všichni hodně spěchali na svatební obřad.²²³

Smíšený sňatek mezi Čeňkem Špačkem a Magdalenou Kučerovou

V květnu 1896 sepisoval katolický kněz Josef Nechvíle snubní protokol se svobodnou, jedenatřicetiletou katoličkou Magdalenou Kučerovou, manželskou dcerou rolníka Josefa Kučery z Kostěnic čp. 46 a Anny rozené Kubizňákové a svobodným, třicetiletým evangelíkem a rolníkem Čeňkem Špačkem z Kostěnic, manželským synem rolníka Josefa Špačka z Kostěnic čp. 75 a Annou rozenou Kabrhelovou. Ve smlouvě o výchově dítek je v tomto případě zmínka o předmanželsky zplozeném pokřtěném synovi Josefovi, který se narodil již v únoru 1896 a díky zamýšlenému svazku měl získat status manželského syna. Ženich se zavázal dle smlouvy k výchově a vyučování syna i dalších dětí bez ohledu na pohlaví v katolické víře. Nevěsta se tedy s ženichem intimně sblížila ještě před svatbou. Pro ženicha ovšem syn nebyl jediným důvodem k uzavření manželství, protože výhodou se stalo i bydliště nevěsty (bydlela ve stejné vesnici) a stejný sociální původ. Nevěstiny rodiče souhlasili se svazkem s evangelíkem hlavně kvůli dceřinu dítěti, protože ženich jim zaručoval jisté ekonomické zázemí. Ohlášky proběhly opět ve farnosti Dašice s ohledem na vyznání nevěsty a ve Dvakačovicích kvůli ženichovi. Duchovní znovu nechal prázdné místo v kolonce, kde byla otázka vztahující se k případnému těhotenství. Dispensací překážky

²²² Toto byl oficiální pojem v žádostech.

²²³ SOkA Pardubice, farní úřad Dašice, Snubní protokoly a doklady, kart. 19, 1873-1878.

smíšeného manželství obdrželi aktéři již začátkem června 1896. Nevěsta ani ženich nepřislíbili manželství jiné osobě a z vlastní a dobré vůle do něj chtěli vstoupit, na což přísahali a souhlas stvrdili svými vlastnoručními podpisy.²²⁴

Smíšený sňatek mezi Josefem Fílou a Gabrielou Koubkovou

Tento svazek byl sice delegován do Prahy, ale kvůli zajímavým okolnostem zde bude analyzován. V září 1903 se svobodný, devětatřicetiletý evangelík a učitel na obecné škole Josef Fíla z Dašic, manželský syn nebožtíka a rolníka Matěje Fíly z Trnávky a Kateřiny rozené Trojanové, rozhodl oženit se svobodnou šestadvacetiletou katoličkou Gabrielou Koubkovou z Dašic, manželskou dcerou úředníka u c. k. soudu Václava Koubka a nebožky Matyldy Rychlíkové. Sňatek se většinou odbyval ve farnosti v místě bydliště nevěsty, ovšem v tomto případě byl delegován k Hlavnímu farnímu úřadu u sv. Jindřicha v Praze. Obřad se odehrál v říjnu 1903 za přítomnosti faráře Františka Janků, snoubenců a dvou svědků patřících do nevěstiny rodiny (advokáta z Prahy Jindřicha Rychlíka a učitele hudby Antonína Rychlíka, též z Prahy). Snoubenec byl ochotný sepsat s katolickým farářem snubní protokol, odmítl však sepsání smlouvy o výchově dětí a vyjádření snoubenců. Biskupská konzistoř v Hradci Králové na to reagovala takto „...*dává duchovnímu panu Správci dovolení, aby při vzájemném vyjádření se zmíněných snoubenců, že se za sebe co manželé berou (což před dvěma svědky ve farní úřadovně dítí se má), passivně přítomen býti a výkon ten v matrice kopulační...zaznamenati měl. Duchovní správa má se vzhledem k tomuto nedovolenému sňatku...svědomitě řídit, že nevěstě nařízením sv. Církve vzdorující, a tudíž nekající svátostné rozhřešení nyní odepřítí musí...ku sv. svátostem bude lze ji připustiti, až by kajícně snažila se aspoň sama, co na ní bude, čin tento napravit, posoudí duchovní Správce svým časem.*“ Pan farář se zřejmě snažil nevěstu několikrát upozornit na možné následky, ta je vůbec nezohledňovala a sňatek uzavřela. Otec nevěsty souhlasil se sňatkem, protože ženich byl vzdělaný a dostával pravidelný plat, což dceři zajistilo dobré vyhlídky do budoucna. Jistý ekonomický zisk v podobě nevěstina věna zřejmě motivoval k sňatku i ženicha.²²⁵

Smíšený sňatek mezi Josefem Šindelářem a Annou Špačkovou

Svobodná, osmnáctiletá evangelička Anna Špačková z Kostěnic čp. 75, manželská dcera rolníka a nebožtíka Josefa Špačka z Kostěnic a Anny rozené Kabrhelové se dobrovolně provdala za vdovce, šestadvacetiletého katolíka a úředníka u c. k. státních drah Josefa Šindeláře z Kostěnic, manželského syna správce zemského ústavu v Dobřanech Antonína

²²⁴ SOkA Pardubice, farní úřad Dašice, Snubní protokoly a doklady, kart. 21, 1884-1897.

²²⁵ SOkA Pardubice, farní úřad Dašice, Snubní protokoly a doklady, kart. 22, 1898-1904.

Šindeláře a Boženy rozené Němcové z Prahy. Oba snoubenci sepsali s katolickým duchovním Ludvíkem Horou všechny potřebné dokumenty před uzavřením smíšeného svazku již v dubnu 1904. Ženich v srpnu 1903 přišel o první ženu Karolinu Šindelářovou, která zemřela v pouhých jedenadvaceti letech na tuberkulózu v Dobřanech, kde byla i pohřbena. Po takovéto ztrátě se přestěhoval z Dašic do Kostěnic čp. 75, kde pobýval asi tři čtvrtě roku zřejmě v podnájmu. Zde se seznámil s osmnáctiletou budoucí nevěstou. Rodina nevěsty souhlasila se sňatkem rychle, protože ženich pobíral pravidelný úřednický plat, jenž sliboval dobré ekonomické zajištění. Pro ženicha představovala mladá nevěsta nejen možnost budoucích potomků, ale bydlela také ve stejném domě jako on a jako dcera po zemřelém rolníkovi dostala určitý finanční obnos jako věno. Usedlost převzal bratr nevěsty podsládek Jaroslav Špaček z Kostěnic čp. 75, jenž musel věno vyplatit. Uzavření tohoto svazku bránily hned dvě manželské překážky, a to smíšeného manželství a nedostatečného věku. Jako ve výše zmíněných případech i zde duchovní získal dispensaci překážky smíšeného manželství, překážku nedostatečného věku vyřešil dekretem c. k. okresní soud v Holicích. Ohlášky proběhly v dubnu 1904 v Dašicích.²²⁶

Smíšený sňatek mezi Josefem Dvořákem a Alžbětou Linhartovou

Manželství mezi sebou uzavřeli svobodný, šestadvacetiletý evangelík a kovářský pomocník v továrně Josef Dvořák z Hostovic, manželský syn nebožtíka Matěje Nováka a nebožky Marie Novákové a svobodná triadvacetiletá katolička Alžběta Linhartová z Hostovic, manželská dcera nebožtíka a dělníka Františka Linharta a Marie rozené Patočkové. Oba snoubenci již před svatbou žili ve stejné domácnosti v Hostovicích čp. 32, kde společně zplodili a vychovávali již tři děti (syny Františka a Josefa a nejmladší dceru Marii). Pan farář Ludvík Hora navíc na faře při rozhovoru a sepisování snubního protokolu zjistil, že nevěsta byla opět těhotná. Oba potvrdili podpisem v červnu 1906 ve smlouvě o náboženské výchově potomků, že všechny děti bez ohledu na pohlaví vychovají v katolické víře. Z výše zmíněných zjištění je jasná hlavní motivace uzavření tohoto sňatku, nevěsta získala pravidelné finanční zajištění pro sebe a své děti. Nevěsta ani ženich si v rámci sociálního postavení nepolepšili, protože dcera dělníka si vzala za muže taktéž zaměstnance továrny. Překážku smíšeného manželství v tomto případě opět vyřešila její dispence a c. k. okresní soud v Pardubicích vydal povolení k sňatku.²²⁷

²²⁶ SOkA Pardubice, farní úřad Dašice, Snubní protokoly a doklady, kart. 22, 1898-1904.

²²⁷ SOkA Pardubice, farní úřad Dašice, Snubní protokoly a doklady, kart. 23, 1905-1911.

Smíšený sňatek mezi Josefem Vanišem a Marií Schneiderovou

Poslední zde pojednávané smíšené manželství uzavřel svobodný, čtyřicetiletý evangelík a pomocný zedník Josef Vaniš z Dašic, manželský syn cestáře Václava Vaniše a Františky rozené Kloučkové se svobodnou, třicetiletou katoličkou Marií Schneiderovou, manželskou dcerou domkáře Josefa Schneidera a Anny rozené Ronerové. Byl to jediný smíšený sňatek uzavřený v průběhu první světové války, konkrétně v listopadu 1914. Katolický farář Ludvík Hora zjistil při sepisování snubního protokolu a dokladů ke snubním protokolům, že ženich a nevěsta spolu žili intimně již několik let před uzavřením manželství, protože zplodili společnou dceru Emílii (*1910), jež získala postavení manželského dítěte až po svatebním obřadu. K urychlení příprav na svatbu mohl přispět i strach z možného pozdějšího odvodu ženicha na frontu, jelikož byl u zeměbrany.²²⁸

Ještě jeden smíšený sňatek se ve farnosti Dašice odehrál v červnu 1885, ale bohužel se pro toto období nedochovaly ani snubní protokoly ani doklady ke snubním protokolům. Z dašické matriky oddaných²²⁹ lze vyčíst, že jej uzavřel svobodný, sedmadvacetiletý evangelík Václav Kyrál z Pardubic, manželský syn domkáře Václava Kyrála a Anny rozené Vilímkové se svobodnou, pětadvacetiletou katoličkou Albínou Sedlákovou, manželskou dcerou domkáře Jana Sedláka z Dašic a Barbory rozené Vopršálové.

Ve farnosti Dašice se v období let 1897–1917 objevilo šest přestupů snoubenců helvetského vyznání ke katolické víře. Snoubenci mohli využít i civilní formu sňatku, této možnosti však využívali méně často, protože pro řadu partnerů bylo jednodušší přestoupit na víru svého budoucího manžela/manželky, což dokládají i tyto případy. Ve dvou případech konvertovala ke katolickému vyznání nevěsta a ve čtyřech ze šesti ženich. Ve třech případech je možné zjistit, jakou měli motivaci ke konverzi. V prvním případě žil evangelík u nevěstiny rodiny, a navíc očekávali ještě před sňatkem společného potomka. Konvertoval pravděpodobně na nátlak nevěstiny rodiny ke katolické víře, jeho otec zemřel a možná tak nebyl nikdo, kdo by mu to rozmlouval. Navíc farář se snažil snoubencům uzavírání smíšených sňatků vymlouvat, takže snoubence mohli díky tomu snadněji přemluvit, zvláště začal-li navštěvovat kostel s rodinou a vzdalovat se tak stále více evangelickému vyznání.

Ve druhém případě uzavřel svazek vdovec evangelického vyznání s katoličkou. Ovšem svůj první sňatek uzavřel také s katoličkou, a tehdy trval na smíšeném sňatku. Zřejmě několik let života s katoličkou a druhý domlouvající sňatek s ženou stejného vyznání ho

²²⁸ SOkA Pardubice, farní úřad Dašice, Snubní protokoly a doklady, kart. 24, 1912-1918.

²²⁹ SOA Zámorsk, Sbírká matrik Východočeského kraje (1547-1949), FÚ Dašice, matrika oddaných 1872-1917, inv. č. 1375, sign. 6560.

nakonec přiměl konvertovat, než opět řešit záludnosti problematického smíšeného manželství. V posledním případě oba snoubenci na manželství velmi spěchali, protože ženich bojoval od začátku první světové války na ruské frontě a dostal desetidenní dovolenou, kdy se chtěl stihnout oženit a opět se vrátit zpět do pole, což mu bylo umožněno. Nevěsta konvertovala ke katolické církvi, protože to bylo časově méně náročné, než s katolickým duchovním řešit všechny podrobnosti ohledně smíšeného svazku. Dokonce jim církev odpustila dvoje ohlášky.

Zajímavý osud měl i manželský pár Jaroslav a Marie Šafaříkovi. Oba uzavřeli sňatek před evangelickým pastorem v modlitebně ve Dvakačovicích již v květnu 1901. O rok později si to rozmysleli a 26. června 1902 konvertoval manžel ke katolické víře. A poněvadž svatbu měli před helvétským kazatelem, dle kanonického práva z pohledu katolické církve bylo považováno za neplatné. Oba museli obnovit manželský slib v tridentské podobě, ohlášky jim byly rovnou prominuty. Obnovení takového svazku musel pan farář Ludvík Hora na dašické fáře zapsat do matriky oddaných, ovšem bez pořadového čísla s poznamenáním času a místa prvního slibu před katolickým pastorem (ten však byl stále považován za platný dle občanského práva). Pokud by spolu zplodili děti, ty měly být též zapsány ke katolické církvi a popřípadě platně pokřtěny. Snubní protokol s nimi katolický duchovní sepsal pouze kvůli předepsané formě příprav na manželství, ale stvrzení proběhlo bez přítomnosti svědků.

Ve více než v jedné čtvrtině všech zde pojednaných případů (23 celkem) byla ještě před uzavřením manželství nevěsta buď těhotná či již několik potomků s ženichem měla. Počet těhotných nevěst byl však pravděpodobně ještě vyšší, protože v řadě případů je kolonka s odpovědí na otázku vztahující se k těhotenství proškrtnutá či prázdná. Mnoho nevěst se bálo případné těhotenství přiznat, a pokud byla nevěsta teprve na začátku těhotenství, neměl duchovní ani šanci to poznat. V druhé skupině smíšených sňatků se objevuje skupina konvertitů, u kterých se občas podařilo zjistit pravděpodobný důvod konverze ke katolické víře. Jedná se ovšem pouze o hypotézy, neboť se při výzkumu dalo opřít pouze o prameny dostupné ve Státním okresním archivu v Pardubicích, tedy o snubní protokoly a doklady ke snubním protokolům. Doplňkovým pramenem se pak staly katolické matriky oddaných a evangelické matriky uložené ve Státním oblastním archivu v Zámrsku (přístupné jsou v digitální podobě).

Závěr

Předložená diplomová práce představuje analýzu četnosti smíšených sňatků a manželských překážek ve farnosti Dašice v průběhu 19. století. Sňatek mezi snoubenci patřil mezi základní katolické přechodové rituály a každému sňatku předcházela zpověď, snoubenecké zkoušky, ohlášky a zasnuby, které bylo možné ve své podstatě považovat za rodinnou slavnost, kde hlavní aktéři, tedy snoubenci, domlouvali detaily uzavření budoucího manželství. Těmi nejdůležitějšími byly zejména finanční poměry nastávajících manželů, jež tvořily součást svatební smlouvy. Slavnostní zasnuby měly také přinést možnost oběma rodinám se blíže seznámit a z pohledu rituálního spočívaly v tom, že nevěstina ruka byla vložena do ženichovy ruky.

Počátek práce je chronologicky ukotven až rokem 1804 s ohledem na torzovitost dochovaných pramenů na počátku století. Výzkum je doveden až do roku 1918, kdy končí 1. světová válka, jejíž důsledky zcela změnily rituální chování většinové společnosti. Další důležitou změnou v průběhu sledovaného období byl přechod od zemědělské k industriální společnosti, což mělo velký vliv i na podobu farnosti, v níž byl výzkum realizován. Její výběr byl dán především tím, že na území farnosti Dašice žilo okolo stovky evangelíků patřících k evangelickému sboru ve Dvakačovicích.

Každý evangelík z okolí Dašic vyznávající helvétskou konfesi se nutně nemusel poohlížet při výběru životního partnera pouze mezi evangelickými souvěrci, ale mohl využít i možnosti uzavřít platné manželství i s osobou katolického vyznání, z čehož vyplývá, že se na území farnosti objevuje ve zkoumaném období 23 smíšených sňatků. Toto číslo není nijak vysoké vzhledem k celkové bilanci všech uzavřených sňatků čítající 3851 svazků. Uzavírání smíšených sňatků se po celé sledované období snažila katolická církev předcházet skrze přemlouvání a domluvy svých duchovních. Rozdílnost v náboženství je jedna z více manželských překážek, kterým je v této práci věnována pozornost. Pokud se oba snoubenci dobrovolně rozhodli vstoupit do manželství a rodiny již domluvily podrobnosti svatby, museli snoubenci navštívit faru, kde s nimi duchovní vedl rozhovor. Poté začali na faru docházet kvůli splnění předmanželských příprav, které spočívaly i v absolvování náboženské zkoušky, při které kněz zaznamenával veškeré informace o snoubencích do podrobného snubního protokolu.

Při sepisování protokolu farář zjišťoval základní údaje – jméno, věk, náboženství, bydliště, rodinný stav či profesi, kromě toho však pokládal i dotazy týkající se intimního soužití snoubenců před uzavřením zamýšleného sňatku či případného těhotenství nevěsty. Podoba otázek se v průběhu sledovaného období postupně měnila. Tato proměna souvisela především

s vývojem úpravy snubních protokolů. Zhruba prvních třicet let směřoval duchovní na snoubence přibližně dvacet otázek, které včetně odpovědí evidoval do snubních protokolů vedených v knižní evidenci bez předtištěných formulářů. Později se jejich podoba ustálila na dvaceti otázkách směřovaných na oba snoubence a pěti otázkách pro svědky vedených až do roku 1874 v knižní evidenci s již předtištěnými formuláři. Při vzniku snubního protokolu v některých případech duchovní zjistil, že uzavření platného sňatku brání některá z manželských překážek. Většinu z nich bylo možné dispensovat, tedy získat povolení katolické církve k uzavření manželství i přes překážku. Při získávání dispenzu musel farář komunikovat i s biskupskou konzistoří a dalšími úřady a z této činnosti vznikl velmi zajímavý pramen nazvaný doklady ke snubním protokolům. Oba představené prameny, tedy snubní protokoly a doklady ke snubním protokolům, byly v práci využity jako primární pramen, ze kterého vychází celý následný výzkum.

V roce 1820 žilo v dašické farnosti 3282 lidí. Od dvacátých let až do druhé poloviny století byl patrný postupný nárůst obyvatelstva a k největšímu vzestupu došlo mezi léty 1844-1848. Přibližně od 70. let ovšem i zde začal pomalu počet obyvatel znovu klesat, což způsobila změna demografického chování obyvatel, která zapříčinila pokles porodnosti. Druhou možností, proč poklesl počet obyvatel, mohla být urbanizace, jež zapříčinila odchod obyvatel z vesnic do rozvíjejících se měst, která jim poskytovala větší možnosti (zejména pracovní příležitosti). Jednalo se o přesun obyvatel z agrární části venkova do průmyslových a v 19. století rychle se rozvíjejících blízkých měst (Pardubice a Chrudim). Migraci obyvatel usnadňovala rozšiřující se dopravní infrastruktura, v Dašicích a začalo se se stavbou hlavních silnic již v roce 1805 a obec byla povinna se starat o cesty ve svém katastru. Silnice vedoucí k Pardubicím byla dokončena až v roce 1853 a sloužila hlavně k propojení měst a vesnic, rozvozu zboží či pošty. Obyvatelé Dašic se živili především zemědělstvím, které bylo doplněno řemeslnou výrobou, a velký rozvoj přišel díky vybudování železnice, jež napojila městečko na páteřní zemskou komunikaci. Mezi nejdůležitější továrny patřila v Dašicích Vosáhlova továrna na zpracování kůže a výrobu hnacích řemenů a bičů.

První část práce mapuje, jaké typy manželských překážek se ve farnosti Dašice objevují, stručně přibližuje historii farnosti Dašice, evangelického sboru ve Dvakačovicích a představuje i vývoj manželské legislativy, který ovlivňoval vývoj smíšených sňatků a manželských překážek v průběhu celého sledovaného období. Farář se během své pastorační praxe setkával se čtyřmi nejčastějšími překážkami, kterými byly překážky pokrevnosti, nedospělosti, rozdílnosti v náboženství a švagrovství. Ve farnosti Dašice je nejpočetněji zastoupena překážka věku, kdy přinejmenším jeden ze snoubenců nedosáhl minimálního

požadovaného věku 24 let stanoveného dle ABGB. Tato překážka se týkala 45% snoubenců, což je skoro polovina všech uzavřených manželství. V sedmdesátých a osmdesátých letech uzavírali nezletilí snoubenci téměř polovinu všech svazků. Druhou nejčastější překážkou vyskytující se ve farnosti je překážka pokrevnosti (pokud osoby blízkého příbuzenského vztahu chtěly uzavřít manželství) čítající okolo 3% z celkového počtu sňatků. Méně častěji byla zastoupena překážka smíšeného manželství a nejméně překážka švagrovství s celkovým počtem 21 případů.

Ve druhé a stěžejní části práce je věnována pozornost především sňatečnosti, která patří mezi zásadní demografické jevy. Neovlivňuje pouze přirozený pohyb obyvatelstva, ale má vliv i na porodnost, tedy na lidskou reprodukci. Proto je důležitý zejména sňatkový věk, jelikož s ním souvisí doba strávená v manželství. Ve farnosti Dašice bylo v průběhu sledovaného období evidováno 3851 uzavřených sňatků, což představuje přibližně 34 sňatků za rok. Pokud zhodnotíme vývoj počtu sňatků ve farnosti Dašice v průběhu 19. století, můžeme konstatovat, že se jejich počet postupně začal zvyšovat již ve dvacátých letech, ale v důsledku strádání obyvatel kvůli vleklé epidemii cholery ve třicátých letech, je znatelný mírný pokles sňatků. V období 1800–1918 připadlo na jeden rok průměrně 32 sňatků. Tento počet ovlivňovala řada faktorů vyplývajících již z ustanovení o manželském právu, ale další neméně důležitou roli hrálo povolení ke sňatku (potřebovali ho oba snoubenci, pokud nedosáhli zletilosti), věk, povinná vojenská služba, či pozice státního zaměstnance, neboť i ti potřebovali povolení k uzavření manželství. Vliv na sňatečnost měly také ekonomické a sociální podmínky, epidemie, války, ale také období v roce, kdy se sňatek uzavíral. Nejvyšší počet sňatků byl v dašické farnosti zaznamenán v letech 1882-1883 kdy bylo uzavřeno 60 a 57 platných manželství.

Ve sledovaném období uzavřelo v dašické farnosti nejvíce ženichů první sňatek ve věku 25 let, nepotřebovali tedy povolení od svého otce, což bylo vyžadováno u snoubenců mladších 24 let. U žen byla situace trochu odlišná, nejčastěji se poprvé vdávaly ve 22 letech. Nejmladší nevěsta dosáhla věku 16 let a tří měsíců a nejmladší ženich získal povolení k ženění od otce v sedmnácti letech. Sňatkový věk zásadně ovlivnil schopnost reprodukce obyvatelstva. Čím mladší se dívka vdávala, tím více se prodlužovalo její reprodukční období, čímž rostla šance, že porodí větší počet dětí. Žena je považována za nejvíce plodnou mezi 20-29 rokem života, maximálně ovšem do 40 let. Ve více než 78% uzavřených manželství obou svobodných snoubenců byl starším muž. Nejvíce je to vidět na počátku sledovaného období, kdy starších mužů bylo více než 81%. Naopak nejméně jich bylo v letech 1850–1879, kdy se jejich podíl snížil o více než 10%.

Poslední kapitola se zabývá otázkou konfesijně smíšených sňatků uzavřených ve farnosti Dašice a podrobně rozebírá patnáct těchto případů. V roce 1781 se nevelký počet obyvatel farnosti Dašice, přihlásil k některé ze státěm tolerovaných konfesí. Poté vyvstala nutnost začít řešit i otázku smíšených manželství, resp. konfesijní příslušnost dětí v takovém svazku narozených. Toleranční patent uzákonil v tomto bodě jasnou zásadu, že v případě sňatku katolíka s evangeličkou mají být děti obojího pohlaví vychovávány v katolické víře a v případě manželství evangelíka s katoličkou mají synové následovat vyznání otce a dcery své matky. Tato zásada se dodržovala dlouho a byla při uzavření platného manželství provázena povinným potvrzováním reversu na výchovu dětí ze strany příslušníka tolerovaného vyznání. Změnu postavení tolerovaných církví přinesl Protestantský patent, který zrušil reversy na výchovu dětí zavedených v toleranční době a zrovnoprávňoval oba manžele. Z tohoto důvodu je možné smíšené sňatky ve farnosti Dašice rozdělit do dvou skupin. První tvoří ty svazky, kde snoubec vyznávající helvétskou konfesi musel doložit v reversu nebo ve vyjádření informace o výchově budoucích potomků. Druhá skupina představuje tu část, kde snoubenec evangelík sepíše s katolíkem smlouvu o výchově dětí, které ve většině případů následovaly katolickou víru. Z analýzy smíšených sňatků jasně vyplývá, že vzdělanější byli muži než ženy vzhledem k tomu, že část žen se ani nedokázala podepsat, přibližně každá pátá nevěsta přiznala před uzavřením sňatku těhotenství či již dítě porodila, z čeho jasně vyplývá, že se snoubencem měly pohlavní styk. V pěti případech ze všech uzavřených smíšených manželství byl vždy jeden ze snoubenců příslušník mnětického rodu Kučerových. Nejstarší František Kučera starší zplodil s manželkou Marií rozenou Kloučkovou nejméně čtyři děti a všechny je vychovávali v helvétské konfesi. Dvě dcery nechal provdat za katolíky z blízkého okolí. Syn František Kučera se oženil s katoličkou a druhý syn Jan si vzal za ženu evangeličku. O přibližně dvacet let později dosáhly děti z těchto smíšených svazků sňatkového věku. A tak v rozmezí tří let proběhly další tři svatby, tentokrát Marie Brandové, dcery Marie Kučerové, Františky Kučerové, dcery Františka Kučery mladšího a Václava Kučery, syna Jana Kučery.

V katolické farnosti Dašice činil průměrný podíl smíšených sňatků oproti celkovému počtu jen něco málo okolo 1%, což je nižší počet než ve srovnání např. s farností Zdechovice, kde činil tento podíl okolo 16,8%. Tyto počty snižuje možnost, že některé jsou zapsány v evangelických matrikách, ale jde pouze o nízký počet, protože zejména v první polovině 19. století katolická církev hodně tlačila na to, aby taková manželství nebyla uzavírána před evangelickým pastorem. Z pohledu míry sňatečnosti byla farnost Dašice zejména od šedesátých let svým počtem nad celozemským průměrem.

Na závěr lze uvést, že problematika konfesijně smíšených sňatků byla dosud zkoumána jen okrajově a předložená práce je prvním výzkumem, který využívá jako primární pramen snubní protokoly a doklady ke snubním protokolům.

Resumé

The author aims to analyse the frequency of interdenominational marriages and other diriment impediments in the Parish Dašice in the 19th century. Marriage between engaged couples belongs as one of the basic Catholic Rites of Passage. Each of them are preceded by one confession, marriage exams, announcements and engagement. The engagement can be considered a family feast, where the engaged couples agree the details of a future marriage.

Citizens of Dašice who belong to the Evangelical church could marry fellow Evangelicals. They also had the option of entering into a valid marriage with Catholics. This caused 23 cases of interdenominational marriages appearing in the territory of the Parish. The method of anonymous excerpted data from wedding protocols was used for research in the selected period 1804-1918. The thesis is divided into two main parts.

The first chapter of the thesis discusses what types of diriment impediments have appeared in the Parish. The next chapter analyses the history of the Parish Dašice and the Evangelical congregation in Dvakačovice. The third chapter represents development of the marriage legislation which influenced development of interdenominational marriages and diriment impediments during the selected period. The parson faced the four most common impediments during his pastoral practice. They were kinship, interdenominational marriages, minority and impediment of brother in law. The most frequent impediment was represented by age in the Parish Dašice, where one of the fiancés was underage. The impediment limit for underage was set by ABGB at 24 years.

In the second part of the thesis the author focuses on the nuptiality, which is one of the fundamental demographic phenomena. A total of 3851 marriages were registered in the Parish Dašice during the selected period. This number represents approximately 34 marriages per year. It was influenced by a number of factors that arose from the provisions of the marriage legislation. Another important role was played by the marriage approval (both parties in the engaged couple needed this approval if they were underage), age, compulsory military service, or the position of civil servant. They also needed a marriage license. The influence on the nuptiality also came from economic and social conditions, epidemics and wars. The highest number of marriages were recorded in the Parish Dašice between the years 1882 and 1883 when 60 and 57 valid marriages were concluded, respectively. The highest number of grooms were married at the age of 25 in the Parish Dašice during the selected period. They did not need the permission from their father, which was required for engaged couples under the age of 24. The situation for women was a little different because they often married at the age of 22 for the first time.

The last chapter deals with the problems of the interdenominational marriages in the Parish Dašice. Fifteen case studies are analysed.

Seznam použitých pramenů a literatury

Archivní prameny:

SOkA Pardubice, farní úřad Dašice, Snubní protokoly, kn.42-54, 1754-1874.

SOkA Pardubice, farní úřad Dašice, Doklady ke snubním protokolům, kart. 7-19, 1783-1875.

SOkA Pardubice, farní úřad Dašice, Snubní protokoly a doklady, kart. 19-24, 1876-1914.

SOA Zámorsk, Sběrka matrik Východočeského kraje (1547-1949), FÚ Dašice, matrika oddaných 1801-1917, kn. 1373-1375, sign. 435, 4366, 6560.

Dobová literatura:

Klement BOROVIČ, *Úřední sloh církevní: příručná kniha praktického úřadování pro katolické duchovenstvo*, Praha 1887.

Franz GIFTSCHÜTZ, *Počátkové k veřejnému v císař. král. zemích předepsanému vykládání pastýřské theologie*, Díl 1-2, Praha 1790.

Josef NECHVÍLE, *Dašice a přífařené obce*, Pardubice, 1882.

TÝŽ, *Dašice, město na Pardubicku*, Pernštýn 2, 1881, s. 118-120, 140.

TÝŽ, *Soubor památností chrámu Páně Moravanského, Chlumského, Světinského, Dašického, Hostovického a Komárského*, Method 6, 1880, s. 25-31.

Antonín SKOČDOPOLE, *Příručná kniha bohosloví pastýřského*, České Budějovice 1874.

TÝŽ, *Příručná kniha bohosloví pastýřského*, Díl 2, Praha 1891.

Jan TOUL, *Jubilejní kniha Českobratrské evangelické rodiny: k 150letému jubileu tolerančního patentu 1781-1931*, České Budějovice 1931.

Periodika:

Časopis katolického duchovenstva, č. 10 (roč. 1837), č. 23 (roč. 1850), č. 40 (roč. 1900) a č. 41 (roč. 1902).

Sekundární literatura:

Lynn ABRAMS, *Zrození moderní ženy. Evropa 1789–1918*, Brno 2005.

Karel Václav ADÁMEK, *Listiny k dějinám lidového hnutí náboženského na českém východě v 18. a 19. věku*, Díl 1-2, Praha 1911,1922.

Phillippe ARIÉS, *Centuries of childhood: a social history of family life*, New York, 1965.

TÝŽ, *Dějiny smrti*, Díl 1–2, Praha 2000.

Marie BAHENSKÁ, *Počátky emancipace žen v Čechách. Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*, Praha 2005.

Pavel BOJANOVSKÝ, *Vývoj vojenské správy na našem území*, Brno 2009.

Michael BOROVIČKA, *Velké dějiny zemí Koruny české, sv. XII.b*, Praha 2013.

Irena BUKAČOVÁ, *Od májů do posvícení. Křesťanské tradice a lidové jarní, letní a podzimní obyčeje na severním Plzeňsku*, Mariánská Týnice 2008.

Peter BURKE, *Francouzská revoluce v dějepisectví: škola Annales (1929-1989)*, Praha 2004.

Zuzana ČEVELOVÁ, *Gender, víra a manželství v "dlouhém" 19. století: možnosti interpretace katolických normativních pramenů*, Pardubice 2012.

ZUZANA PAVELKOVÁ ČEVELOVÁ, *Každodennost manželství v 19. století v Čechách pohledem soudních akt a příruček pro katolické kněze*, Pardubice 2015.

Richard van DÜLMEN, *Historická antropologie: vývoj – problémy – úkoly*, Praha 2002.

Clifford GEERTZ, *Interpretace kultur: vybrané eseje*, Praha 2000.

Arnold van GENNEP, *Přechodové rituály: systematické studium rituálů*, Praha 2007.

Josef GRULICH, *Populační vývoj a životní cyklus venkovského obyvatelstva na jihu Čech v 16. až 18. století*. České Budějovice 2008.

Michaela HOLUBOVÁ, *Geografická a sociální mobilita snoubenců ve farnosti Dobrovice od konce 18. století do druhé poloviny 19. století*, *Historická demografie* 28, 2004, s. 111-155.

Šárka NEKVAPIL JIRÁSKOVÁ, *Vývoj obyvatelstva farnosti Zdechovice v letech 1790-1899*, *Historická demografie* 36, 2012, s. 65-113.

Věra KALOUSKOVÁ, *Demografický vývoj farnosti Lohenice v letech 1784–1914*, *Historická demografie* 30, 2006, s. 67-143.

Jiří KAŠNÝ, *Manželství v západní tradici: soubor kanonických studií*, České Budějovice 2006.

Jiří KOŘALKA, *Pozvání do Frankfurtu*, Praha 1990.

Hedvika KUCHAROVÁ – Zdeněk R NEŠPOR, *Pastor bonus, seu idea (semper) reformanda. Vzdělávání a výchova kléru pro působení ve farní správě v českých zemích v 18. a na počátku 19. století*, *Český časopis historický* 105, 2007, č. 2, s. 351-392.

Milena LENDEROVÁ, *K hříchu i k modlitbě: žena v minulém století*, Praha 1999.

Milena LENDEROVÁ – Karel RÝDL, *Radostné dětství?: dítě v Čechách devatenáctého století*. Praha 2006.

Marie MACKOVÁ, *Sňatek ve světle rakouského Všeobecného zákoníku*, Oznamuje se láskám našim..., aneb, Svatby a svatební zvyky v českých zemích v průběhu staletí, Pardubice 2007, s. 67-73.

Eva MELMUKOVÁ, *Patent zvaný toleranční*. Neratovice 2013.

Metodický pokyn č. 1/2019 k archivnímu zpracování fondů typu „farní úřad“

Robert Francis MURPHY, *Úvod do kulturní a sociální antropologie*, Praha 2004.

Alexandra NAVRÁTILOVÁ, *Namlouvání, láska a svatba v české lidové kultuře*, Praha 2012.

Zdeněk R. NEŠPOR – Blanka ALTOVÁ, *Encyklopedie moderních evangelických (a starokatolických) kostelů Čech, Moravy a českého Slezska*, Praha 2009.

Zdeněk R. NEŠPOR, *Náboženství v 19. století. nejcirkevnější století, nebo období zrodu českého ateismu?*, Praha 2010.

TÝŽ, *Náboženství na prahu nové doby. Česká lidová zbožnost 18. a 19. století*, Ústí nad Labem 2006.

TÝŽ, *Víra bez církve? Východočeské toleranční sektářství v 18. a 19. století*, Ústí nad Labem 2004.

Martin NODL – Daniela TINKOVÁ, *Antropologické přístupy v historickém bádání*, Praha 2007.

František, OTTMAR, *Inventář Farní úřad Dašice 1652-1949*, SOKA Pardubice 1961/2017.

Anna PECHOVÁ, *Demografický vývoj farnosti Horní Jelení v 19. století*, Bakalářská práce, FF Univerzita Pardubice, 2016.

Marika POULOVÁ, *Vývoj sňatečnosti ve farnosti Rožmberk nad Vltavou v 19. století*, Historická demografie, č. 30, 2006, s. 195-218.

Markéta SELIGOVÁ PRAŽÁKOVÁ, *Konfesijně smíšené sňatky v reformovaném sboru ve Velimi a v české reformované církvi vůbec na sklonku 19. a na počátku 20. století*, Historická demografie 36, Praha, 2012, s. 177-207.

Josef SAKAŘ, *Dějiny Pardubic*, Díl III., část 1 (život náboženský), Pardubice 1926.

Ilona SCHELLEOVÁ – Karel SCHELLE, *Civilní kodexy 1811-1950-1964*, Brno 1993.

Václav SOUKUP, *Antropologie: teorie člověka a kultury*, Praha, 2011.

Hana STOKLASOVÁ, *Evangelický sbor ve Dvakačovicích a stavba jeho kostela v 19. století*, Východočeský sborník historický 20, 2011, s. 93-124.

Hana STOKLASOVÁ, *Katolické přechodové rituály v českých zemích v "dlouhém" 19. století*, Pardubice 2017.

Alexandra ŠIKULOVÁ, *Demografický vývoj farnosti Libčany v „dlouhém“ 19. století (1785-1914)*, Diplomová práce, FF Univerzita Pardubice 2009.

Markéta ŠIMLOVÁ, *Proměny religiozity Čechů v 19. století*, Plzeň 2013.

Daniela TINKOVÁ, *Ilegimita a "nová ekonomie života" v osvícenské Habsburské monarchii, Problém svobodných matek a nemanželských dětí mezi sociální kontrolou a sociální péčí na prahu občanské společnosti*, *Historická demografie* č. 27, 2003, s. 133-172.

Josef TUREČEK, *Manželský patent Josefa II.*, Vaněček Václav (ed.). *Miscellanea historico-iuridica*. Praha, 1940, s. 278-281.

Victor Witter TURNER, *Průběh rituálu*, Brno 2004.

Václav VANĚČEK, *Dějiny státu a práva v Československu do roku 1945*, Praha 1976.

Alice VELKOVÁ, *Skladba obyvatelstva podle náboženství na tzv. státních statcích roku 1802*, *Historická demografie* 29, 2005, s. 107-136.

Václav Karel VENDL, *Edice nedokončeného Soupisu uměleckých památek politického okresu pardubicko-holicko-přeloučského*, Praha 2007.

Renáta VESELÁ, *Proměny rodinného práva v průběhu 19. století*, *Právněhistorické studie* 39, 2007, s. 109-124.

Martina VÍTKOVÁ, *Rodinné a vesnické soužití v toleranční době na příkladu Horních Dubenek a okolí*, *Po vzoru Berojských: život i víra českých a moravských evangelíků v předtoleranční a toleranční době*, Praha 2008.

Ilna VOJANCOVÁ, *Od svatby ke kolíbce*, Pardubice 1995.

Vít VOKOLEK–Ivana ŠVECOVÁ–Jana PODDANÁ, *Dašice: Historie města I*, Dašice, 2001.

HLAVAČKA, Milan, *Sekularizace a desakralizace času v české (venkovské) společnosti, Sekularizace venkovského prostoru v 19. století*, Brno 2009.

Seznam tabulek a grafů

Tabulky

<u>Číslo</u>	<u>Název</u>	<u>Strana</u>
1	Přehled katolických farářů ve farnosti Dašice	33
2	Počet obyvatel ve farnosti Dašice v roce 1847	34
3	Počet domů a obyvatel Dvakačovic	39
4	Soupis duší ve farnosti Dašice v letech 1809–1858	42
5	Počet sňatků a manželských překážek v letech 1804-1918	45
6	Hrubá míra sňatečnosti ve farnosti Dašice v 19. století	52
7	Průměrný počet sňatků na 1 rok ve farnosti Dašice v letech 1804–1918	54
8	Počet těhotných nevěst či nevěst s dítětem před uzavřením sňatku ve farnosti Dašice (1853-1867; 1900-1914)	58
9	Počet sňatků s ohledem na vyznání snoubenců	62
10	Průměrný sňatkový věk ve farnosti Dašice v letech 1804-1918	66
11	Sňatky podle věku svobodných ženichů ve farnosti Dašice v letech 1804-1918	67
12	Sňatky podle věku svobodných nevěst ve farnosti Dašice v letech 1804-1918	68
13	Věkové rozdíly při sňatku obou svobodných snoubenců ve farnosti Dašice 1804–1918	69
14	Věkové rozdíly snoubenců při druhém a dalším sňatku ve farnosti Dašice 1804 - 1918	70
15	Sociální postavení snoubenců z farnosti Dašice v letech 1860–1869 a 1899-1918	73
16	Počet sňatků za den dle měsíců ve farnosti Dašice v letech 1804–1918	77

Grafy

<u>Číslo</u>	<u>Název</u>	<u>Strana</u>
1	Manželské překážky ve farnosti Dašice v letech 1804-1918	48
2	Vývoj počtu sňatků ve farnosti Dašice v letech 1804-1918 (počet a devítiletý klouzavý průměr)	51 55
3	Sociální postavení nevěst z farnosti Dašice (1860-1869), (1899-1918)	
4	Sociální postavení nevěst z farnosti Dašice (1860-1869), (1899-1918)	75
5	Překážka pokrevnosti ve farnosti Dašice v letech 1800-1918	76

Příloha č. 1

Počet sňatků ve farnosti Dašice

Rok	Počet sňatků	Překážka smíšeného manželství	Překážka pokrevnosti	Překážka švagrovství	Překážka věku
1804	28	0	1	0	11
1805	33	0	1	0	15
1806	32	0	2	0	14
1807	44	0	3	1	20
1808	34	0	1	1	16
1809	29	0	1	0	12
1810	36	0	1	0	17
1811	38	0	2	1	16
1812	34	0	1	1	15
1813	30	0	2	0	13
1814	31	0	1	0	14
1815	27	0	2	0	11
1816	34	0	1	0	16
1817	32	0	1	0	15
1818	31	0	0	0	14
1819	25	0	0	0	11
1820	31	2	0	1	14
1821	28	1	0	0	12
1822	31	0	1	0	13
1823	37	0	1	1	15
1824	34	0	1	0	15
1825	40	0	2	0	17
1826	29	0	1	0	12
1827	33	0	1	0	16
1828	34	0	1	0	13
1829	40	0	2	0	19
1830	37	0	1	0	18
1831	29	0	1	0	14
1832	35	0	1	0	16
1833	28	0	1	0	10
1834	31	1	0	0	12
1835	30	0	0	0	14
1836	37	0	2	0	15
1837	35	0	2	1	14
1838	24	0	1	0	10

1839	27	0	0	0	12
1840	34	0	2	0	14
1841	45	0	3	1	20
1842	33	0	1	0	14
1843	38	0	2	1	17
1844	30	0	2	0	11
1845	29	0	1	0	13
1846	28	0	1	0	12
1847	40	0	1	0	18
1848	34	0	0	0	16
1849	43	0	1	1	20
1850	33	0	0	0	14
1851	36	0	0	0	15
1852	33	1	1	0	12
1853	30	0	0	0	13
1854	26	0	0	0	11
1855	25	0	1	0	13
1856	29	1	1	1	17
1857	32	1	0	0	15
1858	36	1	1	0	14
1859	39	0	1	1	19
1860	35	0	0	0	15
1861	39	0	1	0	16
1862	45	1	0	0	18
1863	47	1	0	0	17
1864	38	0	1	0	16
1865	36	0	1	0	19
1866	25	0	0	0	13
1867	43	0	2	1	19
1868	53	0	1	0	21
1869	41	0	1	0	18
1870	48	0	1	0	20
1871	35	0	2	0	17
1872	42	0	1	0	21
1873	46	1	2	0	20
1874	38	1	0	0	24
1875	34	0	2	0	19
1876	30	0	1	0	15
1877	56	1	2	0	29
1878	52	0	2	0	27
1879	46	1	1	0	20
1880	40	1	0	0	21
1881	47	0	0	0	23

1882	60	0	1	0	21
1883	57	0	1	0	23
1884	41	0	2	0	19
1885	26	1	-	-	9
1886	37	0	-	-	12
1887	24	0	-	-	7
1888	22	0	-	-	8
1889	39	0	-	-	14
1890	31	0	-	-	12
1891	42	0	2	0	16
1892	40	0	2	0	21
1893	29	0	0	0	15
1894	33	0	1	0	21
1895	38	0	1	0	23
1896	42	1	0	0	20
1897	21	0	1	0	14
1898	22	0	0	0	13
1899	29	0	0	0	15
1900	35	0	2	0	18
1901	37	0	3	1	22
1902	39	0	2	0	20
1903	40	2	1	1	19
1904	44	2	0	1	22
1905	36	0	0	0	17
1906	34	1	1	1	11
1907	18	0	1	0	10
1908	25	0	2	0	11
1909	24	0	2	1	9
1910	17	0	1	0	6
1911	32	0	1	1	14
1912	23	0	1	1	11
1913	28	0	1	1	12
1914	24	1	0	0	14
1915	9	0	0	0	5
1916	15	0	2	0	6
1917	16	0	2	0	7
1918	27	0	0	0	9

9. Seznam obrazových příloh

Obrázek č. 1 – Snubní protokol z roku 1817 ve formě volně svázaného psaného záznamu

Obrázek č. 2 – Ukázka reversu s informací o výchově budoucích potomků (Jan Schejbal)

Obrázek č. 3 – Snubní protokol z roku 1852 ve formě svázaného předtištěného záznamu

Obrázek č. 4 – Smlouva o náboženském vychování dětí z roku 1874

Obrázek č. 5 – Dispens překážky smíšeného manželství z roku 1874 od biskupské konzistoře v Hradci Králové

Obrázek č. 6 – Doklad o konvertování ke katolické církvi z roku 1902

Obrázek č. 7 a č. 8 – Snubní protokol z roku 1880 v podobě sjednoceného tiskopisu s doklady ke snubním protokolům

Obrázek č. 1

Anno 1817 dem ...
Dies befehlet werden in das ...
by Ann ...
Leute ...
Jungfrau ...
Darauf ...
Soll ...
In Gegenwart ...
wird unter ...
auf ...
dies ...
ist ...
und ...
wenn ...
wird ...
im ...
Mensch ...
by ...
Examinat ...
Johannes ...
Lemmel ...
Franz ...
Christen ...
als ...

Obrázek č. 3

Der Brautleute						
Jahr, Tag und Monat der auf- genom- menen Braut- prüfung	Namen, Stand, Abstammung (bei vermitteltem, überdieß der Name und Stand des oder der verstorbenen Ehegatten und die Zeit ihres Todes).	Tag, Monat, Jahr, der Geburt.	Religion.	Wohnort		Mehrgewert oder politische Ehegenossenschaft.
				über	unter	
				sechs Wochen		
Dne 6. ho- listopa- du 1832	Frantisek Jirout podruhá z Kostonic C. 59. man- želský syn Jana Jirouta baráckníka z Kost- onic C. 59. a jeho manželky Kateriny rozené Horčičkové z Kostovic.	Ne věst- ní anky C. 59. st. 43 marcov Kostovic dne 18. 1828 7. říj 1828	katolic- keho	žstava přis b. něděl v koste- něděl vate C. 59.	Opava list 22 pře- stavení sta- obe Kostic něme C. 59. října 1832 C. 11.	
C. 33	Marie Horan manželka Dora Josefa Ho- rana podruhá z Dasic C. 176. a jeho manžel- ky Marjety rozené Křížkové z Dasic C. 176. <i>Frantisek Jirout zrnitý</i> <i>+++ Menygyr Jovanu</i> <i>zvojnepel Obogo Krompach</i>	Ne věst- ní anky C. 176. marcov Dasic dne 10. října 1819	katolic- keho	žstava přis něděl v Dasic vate C. 166.		
Dne 6. list- topadu 1832	Josef Kyselá chalupník z Blanská C. 2. sarcu Chudimského, manželský syn neba- žtina Jana Kyselý chalupníka z Blanská a jeho manželky Kateriny rozené Sa- fariškové z Kostonic C. 20. sarcu Holčického	Ne věst- ní anky na ho listu na rozen v Blanská dne 5. srpna 1829	katolic- keho	žstava přis b. něděl v Blán- sou C. 2.	Č. 3. listopadu 1832 C. 188 přidělaného v Č. 1. 1. 1832	
C. 34	Anna manželka Dora Jana Tůlpana obědla z Lána C. 5. a jeho manželky Kateriny rozené Kamrákové z Doma- raua C. 9. sarcu Holčického. <i>zrnitý Jozef Jirout zrnitý</i> <i>Anna Jiroutová Krompach</i>	Ne věst- ní anky na něděl v Krompach dne 5. břez- na 1831 C. 11. příj	katolic- keho	žstava přis b. něděl v Lána vate C. 5.		
Dne 7. list- topadu 1831	Josef Křížek obyvatel z Moravanského C. 17. on helut, manželský syn nebažtina Matije Křížka podruhá z Moone C. 134. helo: a ma- něděl jeho nebažtina Kateriny rozené Křov- něděl z Blanská, sarcu Chudimského helo.	Ne věst- ní anky C. 17. st. 43 marcov Krompach dne 11. června 1823.	katolic- keho	žstava přis b. něděl v Mora- vanském C. 17.	Č. 3. představení sta obe hon- něděl 22. list- topadu 1832 C. 188	
C. 35	Josefa Tima manželka Dora nebažtina Antonína stromy familianta z Moravanského C. 12. a jeho manželky nebažtina Alžběty rozené Kramer ze Spojila sarcu Pardubického. <i>+++ Jozef Jirout zrnitý</i> <i>osvědčeno v Praze 1831</i> <i>Jozef Křížek zrnitý</i> <i>+++ Jovanu Jirout zrnitý</i> <i>osvědčeno v Praze 1831</i>	Ne věst- ní anky na rozen v Moravan- sou dne 13. prosin- ce 1815.	katolic- keho	žstava přis b. něděl v Mora- vanském C. 17.		
					In fidem publicam testor	

Smlouva o náboženském vychování dítek.

Po 1870 ne vadí žádný jiný zákon 28 května 1868 č. 49, z. k. upravení smlouvy mezi občany r. a. h. o. n. i. m. i. rozdílné ho. v. z. n. á. n. í náboženského v. y. s. t. a. n. o. u. b. e. n. í. m. r. y. z. l. í. c. h. o. náboženského v. y. s. t. a. n. í. n. a. v. í. l. i. d. í. t. í. a. b. y. p. ř. á. d. v. y. k. o. n. í. n. í. m. s. n. á. t. k. u. m. a. n. ž. e. l. s. t. e. h. o. s. m. l. o. u. v. u. s. t. a. n. u. l. í. v. j. a. k. é. m. náboženství dítky se p. h. í. t. e. n. y. a. v. y. c. h. o. v. á. n. y. b. ý. l. i. m. a. j. í. u. č. í. n. í. l. i. j. s. m. e. m. y. n. í. z. e. p. s. a. n. í. s. n. o. u. b. e. n. í. t. o. l. í. z. j. a. F. r. a. n. t. i. š. k. R. o. i. c. k. a. A. n. t. o. n. í. e. V. o. j. t. a. j. e. l. i. k. o. z. p. m. e. r. o. z. p. í. l. i. c. h. o. v. y. z. n. á. n. í. náboženského po bedlivém a z. r. á. d. ě. m. u. z. e. n. í. n. á. s. l. o. u. j. í. c. i. s. m. l. o. u. v. u.

Za v. a. z. u. j. e. m. e. s. o. n. a. v. z. á. j. e. m. z. e. d. í. t. k. y. v. š. e. c. h. n. y. o. b. o. j. í. h. o. p. o. h. l. a. v. í. k. t. e. r. ý. m. í. P. á. n. B. ů. h. n. á. s. s. n. á. t. e. k. m. a. n. ž. e. l. s. t. y. p. ř. o. j. e. h. r. á. d. l. e. o. b. í. a. d. u. v. e. i. t. h. o. s. o. p. o. h. í. t. e. n. y. a. v. k. a. t. o. l. í. c. h. é. m. ná. b. o. ž. e. n. s. t. v. i. c. i. c. e. n. y. b. ý. t. í. m. a. j. í.

A. p. o. n. e. v. á. z. j. s. m. e. d. t. i. c. h. o. s. m. l. o. u. v. u. u. č. í. n. í. l. i. s. t. í. m. p. e. v. n. ý. m. ú. m. y. s. l. e. m. z. e. j. í. n. e. z. r. á. d. í. m. e. a. b. y. z. m. ě. n. í. m. e. n. y. b. ý. z. v. ě. r. n. ě. z. a. c. h. o. v. á. m. e. z. v. y. p. l. á. t. n. e. p. r. o. t. o. v. ě. r. í. t. ě. m. e. s. o. v. y. s. l. u. n. ě. p. r. á. v. a. k. t. e. r. ý. e. l. á. n. k. u. z. s. v. í. c. h. v. ě. c. í. e. n. ě. h. o. z. a. t. ě. n. a. z. í. s. t. e. h. o. n. á. m. v. y. h. r. á. j. e. r. o. j. e. d. z. m. ě. n. í. t. i. t. o. l. í. z. ná. b. o. ž. e. n. s. t. v. í. k. a. t. o. l. í. c. h. é. t. o. u. t. o. s. m. l. o. u. v. u. p. r. o. v. š. e. c. h. n. y. n. á. s. e. d. í. t. k. y. u. s. t. a. n. o. u. e. n. ě. p. r. o. t. e. n. ě. l. í. b. y. s. e. d. m. ý. r. o. k. v. ě. t. ě. m. s. v. ě. h. o. d. o. s. á. h. l. y.

V. T. a. s. í. c. í. c. h. d. n. e. 28. l. e. d. n. a. 1874.

Jm. v. m. l. i. v. y. v. j. o. z. e. p. y.
svědek

H. u. b. i. s. s. u. l. k. v. e. c. h. t. a. v.
svědek.

R. o. i. c. k. F. r. a. n. í.

k. a. t. o. l. í. k. , z. e. n. í. c. h.

+ + + j. a. n. t. o. n. í. e. V. o. j. t. a.
e. v. a. n. g. e. l. í. c. h. a. n. e. v. ě. s. t. a.,
p. o. d. p. í. s. t. e. n. ě. j. í. z. a. d. o. s. t.
N. e. c. h. u. l. e. y. m. o. d. r. n.

Číslo 657.

Duchovní Správe v *Daržicích*.

Jelikož dle dopisu duchovní Správy ze dne *26. ledna* 1874
 č. *36.* manželské spojení katol. *Františka Pačka* s evanděl.
Annou Vojtovou vzdor všemu vynasazení zameziti nelze, oba
 pak snoubencové vzájemnou smlouvou a zvláštním dvojím vyjádřením, kteréžto listiny
 k vložení mezi spisy snubné v příloze se vracejí, se na místě přísahy zavázali, že
 všechny budoucí děti své bez rozdílu pohlaví katolickým obřadem křtiti dají a je v
 katolickém náboženství vychovávatí budou, jakož i že *ženich* všechny povinno-
 sti sv. kat. náboženství nejen věrně plnití, nýbrž i o přiznání-se své *nevěsty*
 k sv. církvi katolické všemožně pečovatí bude, uděluje Jeho Excellenci Nej-
 důstojnější Pan Biskup dle pravomocnosti od sv. apoštolské Stolice jemu pro-
 přijčené k tomuto zamýšlenému manželství prominutí překážky nestejného nábožen-
 ského vyznání a dovoluje, aby sňatek zmíněných snoubenců, pakli všem zákonným
 požadavkům vyhověli, řádem katolickým — avšak bez benedikcí sponsorum
infra Missam — požehnán býti směl.

Katolická strana budiž na zákaz v bisk. ordinariátní instrukci ze dne 11. ú-
 nora 1869 (kons. kur. díl 6. str. 134. č. 3.) obsažený výslovně upozorněna, sňatek
 dle předpisu instrukci od 15. června 1868 (tamtéž po str. 108-II, čl. 6.) do matri-
 ky zanešen, a doslovný opis s udáním příslušného evand. pastorátu k úřední potře-
 bě sem zaslán.

**) Dle farní správy povinnosti své dle instruk.*

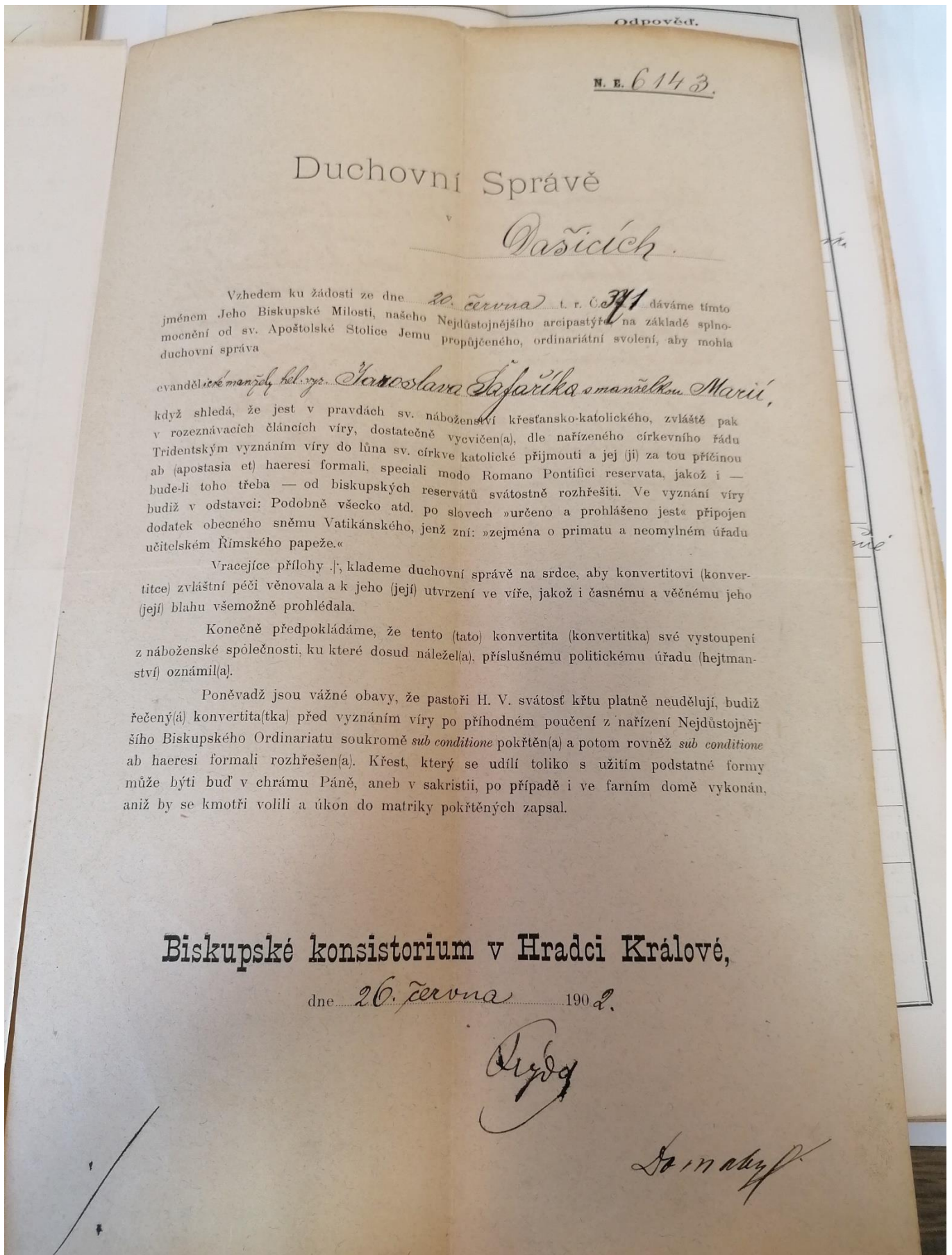
OD BISK. KONSISTORÉ V HRADCI KRÁLOVÉ.

dne *29. ledna* 1874.

Daržicích

Marck

Obrázek č. 6

Obrázek č. 7

Fara Post. číslo

Protokol o zkoušce snoubenců,

zaveden s. Josefem Blazem
Magdalena Kamešický, Jolana, Metec.

Otázka	Odpověď
K ženichovi,	
1. Jak se jmenujete křestním a rodním jménem?	Josef Blazek
2. Jakého jste náboženství?	Katolického evangelického
3. Jak se jmenují a jakého stavu jsou neb byli Vaši rodiče?	Jan Blazek, obyvatelem ^{Metec 13} vesnické obce. Frantiska rozená Štěpán ze Svitavice c. 18.
4. Kde, kterého dne, měsíce a roku jste narozen?	v Svitavě 29. července 1855.
5. Kde nyní přebýváte a jak dlouho?	v Metevích 20 let c. 18.
6. Jste svobodný neb vdovec?	svobodný.
7. Jaký jest Váš úřad, stav neb řemeslo?	obyvateľ.
8. Máte povolení k ženění?	úd z matriky obce.
9. Jest to Vaše dobrá a nenucená vůle, vstoupiti v manželství se svou nevěstou?	ano.
10. Učinil jste slib ustarávané čistoty, neb slibili jste v řád duchovní vstoupiti aneb dáti se vysvětit?	nechtěl.
11. Jste příbuzen své nevěstě, a v kterém kolenně?	neví.

Otázka	Odpověď
12. (Je-li nevěsta vdova.) Má Vaše nevěsta děti a přebývá s manželstvem?	nechtěl.
13. Máte sibi k svému manželství se svou nevěstou svátost?	
14. (Je-li nevěsta vdova.) Má Vaše nevěsta děti a přebývá s manželstvem?	
15. Byli jste některým dílem své nevěsty ženatým při životě sv. aneb sv. křtěným?	
16. (Je-li ženich vdovec.) Byl Vaše nevěsta manželka (nebo zlatka) a Vaše manželka manželka opředená a Vaši nevěsta a v kterém kolenně?	
17. (Je-li nevěsta vdova.) Byl zomřelý manžel Vaše nevěsty ze zemřelých manželů? Vaše nevěsta v jakém opředená a v kterém kolenně?	
Nasledující otázky jen tenkrát se kladou, když poručitelé důmyslně poměří v nich uvědoměných jinak se předají.	
18. Nebožena jste někdy s manželstvem a dcerou, se vdovec aneb se vdovcem své nevěsty?	
19. (Je-li ženich vdovec.) Přidělil jste ze živobytí své manželce manželství své nevěsty? Učinil jste někdy ze živobytí své manželky se svou nevěstou?	
20. Můžete řáti své volání přibuzen strýčkem?	nechtěl.
K nevěstě,	
1. Jak se jmenujete křestním a rodním jménem?	Magdalena Kamešický
2. Jakého jste náboženství?	Katolického
3. Jak se jmenují a jakého stavu jsou neb byli Vaši rodiče?	Frantisek Kamešický, domhar; Metec 20 Magdalena rozená Matej Bahlich, obyvateľ z Dvorce c. 48.
4. Kde, kterého dne, měsíce a roku jste narozena?	v Metevích 20. června 1852.
5. Kde nyní přebýváte a jak dlouho?	v Metevích 20 let c. 18.

Obrázek č. 8

O t á z k a	O d p o v ě d
1. Jste svobodná nebo vdova?	svobodná
2. Máte povolení k vdávaní?	
3. Jste to Vaše dobrá a nenamrkná vůle vstupovat v manželství se svým ženichem?	ano
4. Přislíbila jste silb ustavičné čistoty anebo nějaké jiné v řád duchovní vstupiti?	nechtěla
5. Jste přibuzna svému ženichovi a v kterém kolenně?	nechtěla
6. Přiblíhla jste manželství jehož mimo svého ženicha (než otce, bratři aneb synovi svého ženicha)?	nechtěla
7. Máte silb k stavu manželskému se svým ženichem?	nechtěla
8. (Je-li ženich vdovec.) Má Vaš ženich dítky z předěšlého manželství?	
9. Byla jste některému dítěti svého ženicha kmtrem při křtu sv. aneb při sv. birmování?	
10. (Je-li nevěsta vdova.) Byl Váš zemřelý manžel (aneb některý z Vašich zemřelých manželů) spřízněn s Vaším ženichem a v kterém kolenně?	
11. (Je-li ženich vdovec.) Byla zemřelá manželka (některá ze zemřelých manželek) Vašeho ženicha s Vámi spřízněna a v kterém kolenně?	
Následující otázky jen tenkrát se kladou, když pozůstává důminka poměrů v nich uvedených, jinak se přejdou.	
12. Neobcovala jste tělesně s otcem, se synem s bratrem aneb bratřancem svého ženicha?	
13. Zdáliž snad nejste těhotna a vi-li o tom ženich?	

O t á z k a	O d p o v ě d
14. (Je-li nevěsta vdova.) Přislíbila jste manželství se svobodným nebo vdovcem?	
15. (Je-li nevěsta vdova.) Přislíbila jste manželství se svobodným nebo vdovcem?	
16. Máte tato svá ušání přísahou stvrditi?	nechtěla
III. K svědkům.	
1. Jak se jmenujete, jakého stavu jste a kde přebýváte?	Edmund Vlasyška, vojenský důstojník Josef Remsa, knihovnický, Topolčany 49
2. Znáte-li zvrubně ota snoubence a jejich oba polné poměry?	znám
3. Máte-li stvrditi, že udání od snoubence nyní prozračená jsou pravdivá a věrohodná?	nechtěla
4. Zdáliž Vám známa některá překážka, která by při tomto vyšetřování byla na jeho nepříslibu a která by překážela manželskému sňatku těchto snoubenců?	nechtěla
5. Máte tato svá ušání přísahou stvrditi?	nechtěla
Vylovení otčevského povolení u snoubenců neproletých.	
Pojmenování farních obřadů, v nichž se obřadky diti mají.	
Na farně v Desivici s Řijna 1880.	Podpis snoubenců: Josef Blážík Majdalena Hamenický
Podpis zapisujícího duchovního: J. Nečas, Administrátor.	Podpisy svědků: Edmund Vlasyška, Josef Remsa